

BALIKESİR'DE DİNÎ HAYAT EĞİTİM, EDEBİYAT VE SANAT

Kitap Adı
BALIKESİR'DE DİNİ HAYAT
EĞİTİM, EDEBİYAT VE SANAT
(e- Kitap)

Editör
Prof. Dr. Mehmet ÖZKAN
Doç. Dr. Ahmet Ali ÇANAKCI
Doç. Dr. Mustafa POLAT
Dr. Öğr. Üyesi Asem H. A. ABDELGHANY
Dr. Öğr. Üyesi Lütfü CENGİZ

Dizgi, Mizanpaj ve Kapak Tasarımı
Dr. Asem H. A. ABDELGHANY

Emin Yayınları
Fethiye Mah. Kurlangıç Sok. No: 2 Nilüfer/BURSA
Tel: (0224) 2422898, Fax: (0224) 2412569
www.eminyayinlari.com.tr

E- ISBN:
978-625-6563-80-3

Yayın Tarihi
Bursa Aralık 2024

Web
<http://ilahiyatarastirmalari.balikesir.edu.tr>

Bu eserde, 'Kitap Bölümü' olarak yer alan metinlerin tüm sorumluluğu, yazarlarına aittir.

Bu eser, yazılı izin olmaksızın hangi dil ve ortamda olursa olsun materyalin tamamının veya bir bölümünün çoğaltılması ve elektronik ortamlarda yayımlanması yasaktır. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

CEMAL ŞAKAR ÖYKÜLERİNDE BALIKESİR'DE DİNİ HAYATIN GÖRÜNÜMLERİ

Ertan ÖRGEN3

BALIKESİR KÜTÜPHANELERİNE KAYITLI MAHTÛTÂT ÜZERİNE DÜŞÜLEN OKUYUCU NOTLARI

Esra HACİMÜFTÜOĞLU & İsmail BAYER17

SUSURLUK MEZAR TAŞLARI

Yusuf ACIOĞLU29

İMAM HATİP LİSESİNDE GÖREV YAPAN FARKLI BRANŞTAKİ ÖĞRETMENLERİN TEKNOLOJİK ARAÇ-GEREÇ KULLANIMI ÜZERİNE KARMA BİR ARAŞTIRMA: SAVAŞTEPE ÖRNEĞİ

Esra SOYLU & Ahmet Ali ÇANAKCI55

AVÂMİL-İ BİRGİVÎ İLE ED-DÜRERÜ'L FETHİYYE Fİ'L-'AVÂMİLİ'N-NAHVİYYE'NİN MUKAYESESİ

Mahfuz GEYLANİ77

İLK DÖNEM KARESİ GAZETESİNDEKİ DİNİ-EDEBÎ METİNLER

Ekrem SAKAR93

SINDIRGI KIRSAL YERLEŞİMLERİNDEN DÖRT AHŞAP TAVANLI CAMİ ÖRNEĞİ

Hüseyin CAN113

TÜRKİYE'DE BALIKESİR ÖZELİNDE YAPILMIŞ DİN KONULU LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ VE SONUÇLARININ DİN PSİKOLOJİSİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mustafa ÇALIŞKAN127

OSMANLI VE CUMHURİYET DÖNEMLERİNDE BALIKESİR'DE DİNİ EĞİTİM METOTLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Rabia YURDAKÖK175

PANDEMİ SÜRECİNDE DKAB ÖĞRETMENLERİNİN MATERYAL KULLANIMI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Beyza Nur GÖRMÜŞ187

CEMAL ŞAKAR ÖYKÜLERİNDE BALIKESİR'DE DİNİ HAYATIN GÖRÜNÜMLERİ

Ertan ÖRGEN

Prof. Dr. Balıkesir Üniversitesi

Giriş

Bir şehirde hayatın geleneksel ve modern yaşayış biçimlerinin ele alınması, zaman karşısında nelerin dayanıp ayakta kaldığını nelerinse değiştiğini görmek manası taşır. Maddi ve sosyal belgelerden fazlasını içeren edebi eserler ise bu değişim ve görünümün özellikle ruh penceresinden açık izleridir. Balıkesir, Gönen doğumlu Cemal Şakar, hayatının büyük bir kısmını Balıkesir'de geçirmiş olması ve sonrasında İstanbul'daki hayatında da bu şehirden söz etmesi sebebiyle anılan içeriğe sahip öyküler kaleme almıştır. Bu öyküler temelde dindar bir hassasiyetin kontrolünde olup konu ve kişi kadrosu kadar söylemi itibarıyla aynı yere bağlanır. Balıkesir'i anlatan öyküler denilince hemen akla Sabahattin Ali'nin, Vüs'at O. Bener'in, Muzaffer Hacıhasanoğlu'nun daha çok Edremit Körfezi etrafını anlatan metinleri gelecektir. Onlarda halk kültürü, siyasal bakış açısı daha baskın bir biçimde dile dökülmüş, dinî hassasiyet geri planda bırakılmıştır. Sonrasında bizzat Balıkesirli olarak Hasan Aycın, Cemal Şakar isimleri, şehri ve insan tipini bizzat kendi kaynağından ve İslami referanslarla anlatmalarında söz konusu edecektir.

Cemal Şakar'ın gençlik döneminde, dini öğrenme gayreti ile başlayan tasavvuf, ilmihal ve tefsir okumaları ilk öykülerinin dinî duyarlılığını oluşturur. Tasavvuf bu ilk dönemden sonra öykülerde kaybolur. İkinci evreyi oluşturan ve bu güne kadar süren hassasiyet ise 1980 sonrası İslam dünyasında gelişen siyasi hareketlere bağlı olarak bütün bir İslam toplumu, ümmet düşüncesi ve sömürgeciliğe

itirazdır. Üçüncü evre ise geleneksel halk İslam'ı ile kitabi İslam'ın çatışmasını konu edinir. Burada süreç içerisinde esnekleşen iki tarafa da hak veren bir zemin söz konusudur. Türkiye sosyolojisinin din algısındaki değişim yani kitapta olanla uygulamanın aynı yere gelemeyişinin çatışması bir problem olarak işlenmiş ve yazar çoğu edebi simanın gözden uzak tuttuğu bu yeri özellikle kurguya dönüştürmüştür. Yazarın öykülerini, dinî anlamda konumlandığı yer ise kendi ifadesiyle şöyledir: *“Bugün bize düşen, sanatı; insana, insanlığa sırt dönerek kendi üzerine kapanan edebiyat anlayışını, ‘Gayb Hazine’lerinden arketipler devşirmek gibi kutsallıklardan arındırarak, insani bir eylem, hatta insanın yarın sorumlu tutulacağı amellerinden bir amel olarak yeniden tanımlamaktır.”* (Şakar, 2014: 126).

Yazarın Türkiye’deki din anlayışı ve şehre ilişkin görünümüne ne kadar ve nasıl yer verdiğine geçmeden önce kısaca Cumhuriyet dönemi ve din ilişkisine değinmek faydalı olacaktır. Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu ve İslam* çalışmasında İslam dininin dört tabaka hâlinde yaşandığını dikkate sunar. Bunlar Devlet İslam'ı, Medrese İslam'ı, Tekke İslam'ı, Halk İslam'ıdır (Ocak, 2012: 31). Cumhuriyet sonrasında ise dinî hayat, millî devlet ve çağdaş medeniyet başlıkları karşısında geride folklorik bir düzey hâlinde yaşama alanı arar. 1950 sonrası daha çok formel eğitim içerisinde çocukları okutmak, bir araya gelip Kur'an, Hadis, Mevrit, ilmihal okumak istekleri belirginleşir. 1970’lerde Mısır, İran gibi ülkelerde gelişen İslamî hareketlerin etkisiyle anılan kültürel geçişin üzerine siyasi bir ümmet düşüncesi gelir. Hasan El Benna, Mevdûdi, Seyyid Kutup, Ali Şeriatî gibi isimlerin Türkçeye çevrilmesi yeni bir bakış açısı getirir. İslam dünyası ifadesi, Türkiye’de siyasi bir söylem olarak 1980 sonrası sıklıkla kullanılan bir ortak dünya varlığının ifadesi olur. Türkiye’de yerleşik olan halk İslam'ı, sufi İslam dışında kitabi İslam geniş bir iletişim ağı içerisinde yer yer çatışarak ve yer yer bütüne dair parçalar gibi görülerek gündeme böylelikle katılır. 2000 sonrası,

1990'ların Medine vesikası, çoğulculuk anlayışı uzantısında liberal boyutları bulunan bir alan hâlinde genişler. Anılan gelişmeler, Türk edebiyatında neredeyse birebir yansımasını bulur. Şiir, roman, öykü türleri özellikle 1970 ve 1980 sonrası Cumhuriyet döneminde görmezden gelinen dinî hayatı daha geniş işlemeye başlar.

Cemal Şakar'ın öykülerine, bu tarih dilimleri üzerinden benzer bir kronoloji izleyerek Türkiye ve özelde Balıkesir'de dinî hayatın örnekleri diye bakılabilir.

Buna göre Cemal Şakar'ın öyküleri; tasavvufî (metafizik), ümmet fikri (İslam dünyası), kitabî İslam ve buna bağlı hem sufi hem de halk İslam'ını eleştiriye tabi tutma ve nihayetinde çoğulculuğun uzantısında tüm bu damar ve akışların yer edinebildiği bir genişlik düzeyinde izler taşır.

Tasavvufî hayat

İlk öykü kitabı *Gidenler Gidenler* (1990)'de geleneği, şehri duygu yoğunluğu üzerinden ele alış öne çıkar. Piyasa ekonomisi karşısında değişen sokak, çarşı eleştirisi muhafazakâr bir yaklaşımla birlikte yazarın konumlanacağı noktayı da gösterir. Şehri terk eden ağabeyine kızan kardeş, artık eski görülen ev ve mahalle hayatına “*Ahşap cumbalı evler, daracık arnavutkaldırımli sokaklar, saçlarına kına yakan, iş görmekten elleri erkekleşmiş kadınlar, (...) Yasin'li helva günleri, ince sızılar, fıf fıs konuşmalar,*” (2024: 354-355) diye bakarken zamanla evlerin yerine yüksek binalar dikilince kaybedilenleri anlar:

“Şimdi bu sokak ikinci sınıf bir mezat tezgahından farksızdı. Her şey kullanılmıştı ve satılıktı. İşte şu konsol; dubleks bir evin bir köşesinde müzeleştirilebilir, eskinin gizemi evde estirilebilirdi. İşte şu yürek; yıllarca cumbada çarpmış, orada heyecanlanmış, üzölmüş, sevinmiş, köhnemiş, üzeri tozlarla kaplanmış yürek, artık teksir edilip dağıtılabilirdi.” (2024: 355).

Yol Düşleri (1996) ve bunu izleyen *Esenlik Zamanları* (1999) yazarın muhafazakârlığı bir kaynağa bağlama çabası etrafındaki okumalarının tezahürüdür. Özellikle Mevlâna Celaleddin göndermeleri, kaynağa ilişkin bu sürecin özü gibidir.

“Sır” öyküsü, kırk gün kırk gece yol katederek yeni bir şehre elinde bir adresle gelen ve otel odasında kalan gencin garip bir sesin peşine düşmesini anlatır. “*İnsanların beni anlamaya ele geçirmeye çalışmalarına tahammül edemiyordum.*” (2024: 314) cümlesi kadar “*Öteye geçebilsem, aşabilsem.*” (315) içlenişi, fizikötesinde saklı bulunan muhafazakâr algıyı düşündürür. Elindeki adres onu bir caminin bitişiğinde bulunan eski bir eve getirir. Oradaki bakır mangal, kilim dekoru, aranan saf bir mazi ya da yüceltilmiş bir zaman kavramını temsil eder. Bunun devamı olan “Sırdaş”ta, *Mesnevi*, tasavvuf dolayımında bir gezinti vardır. Namaz, hırka, çınar, naat-i şerif, “Bişnev ez ney!” ifadeleri, metni harekete geçirir ve hatta sema ayinini hatırlatan göndermelere girilir. Sır olmak, maddi varlığı dışarıda bırakmak dinî duyarlılığın iki yönüne işaret eder. İlki Müslüman hassasiyetidir ve başlangıçta ilmi hal kadar tasavvuf demektir. Bu yolun karmaşık da olsa bir çekiciliği vardır. İkincisi altını çizdiğim kaybedilmiş büyük esrar veya sahihliği saklayan mazideki sırdır. Yazarın bu metinleri, Türkiye ve dindarlaşma evrimi açısından gelişimin tipik örneğini açıkça içerir.

Kentte bir dervişin anlatıldığı “Bir Masal” yine açık metafiziktir. Derviş kendisini şöyle konumlandırır: “*Nerelerde ne kadar dolaştım, bilemiyorum. Bilebilmek için nerelerde ne kadar dolaştığımı, göğe baktım, yoktu. Göğü ve zamanı yitiriyordum.*” (324). Cami kenarında çocuklarla hasbihal kişiyi sakinleştirir. Yine devam niteliğindeki “Tercî-hâne”de tasavvufî arayış sürer. Bu kadar sezgiye yüklenmek dinin esasının gayb oluşuna dair derin kültürel temelin yazarın bu yıllarında refakatçisi olduğunu gösterir. “Ses” öyküsü ise aradığını bulan gencin düş ve geçmişe dönüşle, sesle buluşmasıdır. Ölümün eşiğindeki

birisinden duyulan hikmetler, bir çeşit kaybedilenlerin dile gelişi ve de mukaddes olanın paylaşımıdır.

*Esenlik Zamanları'*ndaki "Dört Güzel Şey" arayış ve duayı; "Atlas", arayan bireyin kent esaretine karşı çıkışını ve çöl imgesinde sonsuzu görüşünü anlatır. Öyküdeki yaşlı adam yüzündeki çizgilerle kente bakarken geçmişini görür, arayan ise camidekilerin pencereden sızan ışıklarla değil okudukları kitabın aydınlığı içinde oldukları hükmüne varır. "İlk zamanlar câmideki aydınlığın, güneşin hareketine göre iyi konumlanmış pencerelerden kaynaklandığını düşünüyordum. Oysa şimdi anlıyorum ki yüzlerinden yansıyan bir aydınlıkmiş gördüğüm." (2024: 266).

"Rüya" hac ibadeti üzerine kurgulanmış bir öyküdür. Kendisini çağıran bir sese yönelerek rüyasında asla olmayacak zannettiği hac görevini aşkın bir ruh hâliyle yaşayan bir adamın iç dünyasını konu edinir. "Atını eyerledi. Sabahın sessizliğinde nal sesleri avluyu doldurdu. Çayırırlara gidip o adamı arayacaktı." (2024: 268). Burada kentin en büyük ve iki kanatlı kapısı olan camisi doğrudan Paşa Camii'ni çağırıştırır. Buna bağlı olarak rüyada görülen ermiş, Hasan Aycın'ın "Sergerdân" adıyla anlatmalarına çerçeve olarak belirlediği metafizik kişidir.

Mevlâna'dan "Sözden önce bir şekil doğdu, yine öldü. Dalga kendini yine denize ilettiler." alıntısı ile Elmalı ve Şebüsteri'ye göndermeler bu kitabın dokusunu kurar. "Şâr", Hacı Bayram Camii etrafında kendini idrak edişi işler. Ankara, öğrencilik anıları ve İstanbul'a gidiş yazarın hayatındaki izler olduğu kadar ciddi bir şehir-insan ilişkisiyle bu öykülerin tezini belirler. Kaybolan zanaatlar üzerine tipik bir Müslüman duyarlılığı metni olan "Saatli Maârif Takvimi", şehrin geçmiş dokusunun kayboluşuna üzülen ince ruhlu genci, yine önceki öykülere açıkça bağlar.

Cemal Şakar'ın Kaz Dağları fonunda bir sıkışma ve aydınlanmayı anlatan modernist metni *Pencere* (2003); feraceli kadınlar, zeytinliklerle bir yaşama biçimini temsil ettiği kadar yazarın kendi içine çokça

baktığı ama dışarıdan seslere de kulak kabarttığı bir toplamdır. Bu kitapta “Otacı” öyküsü, şehre ait bir metafizik uzantı olarak dikkat çeker. “Yılda bir iki kez tam ensesinden girip beynine doğru ilerleyen keskin sancının habercisiydi, gözlerinin bulanıklaşmaya başlaması.” (2024: 226) diye kendi derdini anlatan Otacı, bunu tekrar hissedince Kaz Dağlarına ot toplamaya gider. Kızılkeçili’ye kadar otomobiliyle çıkar, onu bir köylüye emanet eder ve dağa yönelir. Otacı dağda uzun süre kalır ve farkına varmaz. “Denize ulaşamayan bu suyun başına ulaştığımda şaşırdım. Bir avuçluk pınardı. (...)”

Hiçbir yerde değildim.” (2024: 230). Burada farkına varmadan on yıl kalır. Çünkü köye döndüğünde otomobilini emanet ettiği yaşlı adamın on yıl önce öldüğünü öğrenir. Dağda yaşadığı hâl ise bir yanda Ege Denizinin bir yandan dağların sessizliğidir. Zamanı aşma, sonsuzu idrak etme denilecek bir süreci yaşar. Burada İbn Kayyim’in Tıbbu’n-Nebî’sinden Fatihatu’l-Kitab faslına dalar ve orada Allah’ın hazinelerinin bu sure ile bahsedileceği kısmı onu düşündürür. Evine döndüğünde “Şifa Allah’tandır” levhasının tozlandığını görür. Aslında başka bir zamanı yaşama ve var olan zamana dönüş izleği söz konusudur.

Yazarın buraya kadar Balıkesir’i anlatan, çağrıştıran metinlerinde Türkiye’de 1950 sonrası kendi imkânları dâhilinde sekülerin dayatması karşısında tasavvuf temelli din anlayışına sığınılmasının çizgileri vardır. Özellikle kaybedilmemesi gerekenler başlığı altında toplanacak bu hassasiyetler, değişimin korkutuculuğuna karşı bir reflektir. Toplamda kendi derinliği kaybolan şehir ve insanın kendisinden daha aşkın bir varlık oluşu işlenmiştir.

Kitabî din

Yazarın ikinci dönemi sayılması gereken *Hayalperdesi* (2003) kitabıyla birlikte gerek Balıkesir gerek Türkiye ve dünyadaki dini anlatma tavrında bir değişim izlenmeye başlar. Özellikle tasavvufî

zemin, daha meskûn denilecek bir metafiziğe yerleşir. İslam'ın inanç sistemindeki melek, şeytan gibi unsurlar buraya yerleşirken olup bitenler karşısında geleneğe aşırı sığınıp kalmanın nedenlerini sorgulamak, hatta eleştirmek metnin esası olur. Bunun ilk örneği sayılacak “Mevlit”, ölen kocasının ardından mevlit okutan kadın ve evini konu edinir. Mevlit sahnesinin aslında kendi içine kapanan din olduğu ve yazarın buradan bir parodi çıkardığı anlaşılır. Evin duvarındaki celis yazıda Allaha teslim olmak ifadesi, Van Gogh resmi, gülabdan, kadının ortadan kaybolan sehпасına üzülüğü, mevlithanın herkese kendini ispat etme derdi, özellikle belirginleştirilmiştir. Bunlar ritüele hapsolmuş özü düşünölmeyen din anlayışının eleştirisi için konulmuş nesne ve sahnelerdir.

Yazarın eleştiri tonunu yükselttiğı “Bağdat Kudüs Kabil” öyküsü, yeni kuşak dindarların, İmam Hatip neslinin Türkiye’deki dini duyarlılığı Balıkesir’de tartışmalarını işler. Haberler, Bağdat, Kudüs, Kabil’den söz eder, kuruyemişler Tuğba’dan gelir, ev, kooperatif münakaşaları büyür ve asıl cümle bir eleştiri tonuyla gelir: “(...) 28 Şubat’ı Erbakan’la, Apo meslesini Bahçeli’yle, Dinde modernleşmeyi de sizin nesille hallettiler.” (2024: 52). Yazar, dinî hassasiyeti mal ve küçük burjuva hayatıyla sınırlayan, bombalanan şehir isimlerine giderek uzaklaşan yeni kuşağın parodisini yapar.

Bu öykünün devamı olan “Küp” önceki öykünün postmodern bir düzlemde ama yine sorgulayan yapı içerisinde devamıdır. Öykü kişisi, yazara “bizi neden rezilce anlattın” diye kızar. Bu küçük şehirde bir kariyeri olduğunu, öykünün çıktığı derginin zaten okunmadığını üstüne üstlük yazarın bizzat kendisinin neden öyküye dâhil olmadığını sorgular. Kimsenin ismi geçmiyor gerekçesi de öfkeyi durdurmaz. Sonra öykücü evine gider ve sert bir muhasebe yaşar.

*“Söyleyemediklerim, söylediklerimden çıkarılsın
istiyordum. Daha doğrusu beceriksizliğimi okuyucu ört*

bas etsin. Oysa yıllardır, yaşadığım duygulanımları olduğu gibi; hiç abartmadan, hiç küçümsemeden; yaşandığı gibi sıcak samimi bir dille ne kadar da anlatmak istemiştım; ama her defasında muhayyilemi bir zar gibi kaplamış naylon bir dilden kurtulamıyordum; her çağrışıma, her göndermeye açık keyfi bir dil; imgesel, seyirlik.” (2024: 57).

Balıkesir ve dini hayata ilişkin yine çağrışımlar taşıyan “Güneşe Yürümek” öyküsü, 1980 ihtilalinin, sosyalizme inanmış karı-kocanın hayatını nasıl tuzla buz ettiğini anlatır ve çoklu anlatıcı tercihiyle herkesin inançlarından ne çabuk uzaklaştığını gözler önüne serer. Üniversite okurken aynı davaya inanıp evlenen sonrasında cezaevine giren karı-koca, oradan çıkınca cami kenarında asker malzemesi satan bir işporta tezgâhı alıp çeyiz eşyası satmaya başlar. Cezaevindeki hanım arkadaşlarına malzeme verip, çeyiz yaptırıp satarlar. Hapishanelerden çıkan kadınlar bu işten uzaklaşır, herkes bir yol tutar. Onlar ise kendi aileleri, çocukları ile yabancılaşsalar da bunu sürdürürler. Cemaatten biri adıyla konuşan kişi, onların dine mesafelerini eleştirir: *“Bu kapıdan bunca cemaat girer çıkar; hele Cuma günleri sokağa taşar. Ezan her daim kulağının dibinde okunup dururken bırakın camiye girmeyi, avluya dahi girmişliği yoktur.”* (2024: 85). Bu konuşma, cami kenarının sığınak olmasını iletse de cami cemaatine giremeyi, aşılabilen psikolojik eşiği dile getirir.

Yazarın *Sular Tutuştuğunda* (2010), *Mürekkap* (2012), *Portakal Bahçeleri* (2014) ve *Kara* (2016) kitaplarında Balıkesir yer tutmaz. Daha çok İslam dünyasının yaşadığı ağır sınavlar vardır. Son iki kitabında ise Balıkesir giderek öne çıkar. Buradaki öykülerin toplamında bir geçmiş zaman atmosferi ve onu besleyen halk İslam’ı dikkati çekecek düzeydedir.

Halk İslam'ı

Yazarın son dönem öykülerinde Balıkesir'e yoğun sayılacak bir yer ayrışması ve burada dinî algının hem kitabı olanla hem de halk İslam'ıyla ilişkisini anlatması ilgi çekicidir. Bunun arkasında Türkiye'deki dinî algının gelenek ve modern hayat biçimleri arasında yaşadığı gelgitler ve siyasetin "muhafazakâr demokrat" tanımlamasının yeni bir sonuç vermesi olduğu düşünülebilir.

Yazarın bu öykülerde 1990'ların İmam-Hatip ve İlahiyat mezunu imamaları ve halk İslam'ını sıklıkla karşılaştırması iki anlama gelir. İlkinde, kitabı Müslüman tipi ile gördüğü kadarıyla inanmış, geleneğe bağlı Müslüman tipi arasında artık siyaseten bir noktaya ulaşılmış olmasının getirdiği bir uzlaşım söz konusudur. Öykülerdeki konu ve kişiler aslında yazarın perspektifinde ister eleştirilsin ister sevilsin sade bir inanca bağlı bir finalde buluşurlar. İkincisi, öykü finalleri hemen daima mutsuz ve rahatsız edici biçimde kurgulanmıştır. Çünkü Türkiye bu uzlaşımın nedeni üzerinde düşünmemiştir.

Halk İslam'ı denilince en başta sözlü kültüre dayalı aktarımlar ile ilmiyeler, peygamber ve sahabe kıssaları, Muhammediye, kırk sual, mızraklı ilmiyal gibi kitaplar bilinir. Bu kitaplardan gelen karışık bilgiler dinin kendisi gibi algılanmış ve hayatın belli kısımlarında söz ve davranış olarak etkili olmuştur.

Şakar'ın *Adı Leyla Olsun* (2018)'da daha çok geçmiş zamanda geçen olayları anlatışı bir bakıma kaybedilen bir öze ilişkin özlemi yansıtır. Yani yazar, en başta tez biçiminde ileri sürdüğü kaybolan eski hayat ve algıları bir nostaljiye dönüştürür. Ancak burada eski üzerinden yeninin eleştirisi de açıktır. "Patlayan İki Tüfek" öyküsünde halk İslam'ı bütünüyle boy gösterir. Bu öyküde, 12 Eylül ertesi bir köyde yaşanan jandarma baskısı ve köylünün zor durumda kalışı acılı bir ironiyle anlatılır. Başçavuşun bütün sertliğiyle kahveye girişinden sonra köylüler kaçak tütün içtikleri için ürkerler. Onun sertliği

karşısında kendilerini suçlarlar. Burada İrık Mehmet geleneksel din anlayışı uzantısında *“teheccüt namazından sonra uykuya yenilip Yasin-i Şerif okumadığı için bunların başına geldiğini düşünür.”* (2024: 124). Kel Ali isimli köylü ocakta yanan meşelerin alevlerinde ateş cinini görür. *“Söyleyince olmaz demişti cin, bu sır aramızda.”* (2024: 126) iç diyaloguyla kendi din algısını yansıtır. Alyanak Osman boynundaki muskayı okşar.

İmam’ın akşam ezanı için camiye giderken kahvede oturan ahaliye *“Dünya işlerine iyice dalıp ahireti unuttunuz dercesine yine bir el hareketi yaptı(ğı)”* (127) sahne, sözünü ettiğimiz karışık bilginin bir başka biçimini içerir. Aslında köylüler, sokağa çıkma yasağı nedeniyle camiye gidememektedirler. Bu onlarda büyük günaha girdikleri endişesi yaratır. Bu yönüyle yazar, batıl olan kadar esasa bağlı yerleşik olanı da dile getirmiş olur: *“İrık Mehmet camiye gitmek istiyordu. Sertçe olmaz dedi Muhtar. (...) İrık Mehmet, Muhtarın talimatını sanki radyodan dinlemiş gibi bir hisse kapılıp titredi, şeytan ürpermesi gibi bir şeydi yaşadığı. Euza çekti.”* (2024: 127).

Kayıp iki tüfeği bulmak için hocaya danışmaya karar verilir ve onun çörek otu kokan evine giderler. Burada çarpık gibi duran bir çocuk, uslu bir kız gözlerine çarpar. Uzun Mehmet bu işleri sevmemesine rağmen sen abdestli namazlı adamsın diye onu göndermişlerdir. Bu sahnede o hemen *“Felak”* ve *“Nas”* okur. Hoca önündeki suya durmadan okur, üfler. Yerini tam bulamadım ama karanlık bir yerde bir binanın temeline gömülmüş, der.

Yazarın son kitabı *Utanç* (2020)’ta yer alan *“Ağustos Böcekleri”* Gönen’in bir köyünde geçer. Oldukça sert bir konuyu zihniyet dünyaları değişen yeni kuşaklar ile halk İslam’ı arasında işler. Köy tarihinde ilk defa bir cenaze morgda iki gün bekletilmiştir. Ölen adamın ablası, yeğenleri gelene kadar cenazenin Gönen’de morgda bekletilmesini ister. Balıkesir’deki kız ve Almanya’daki oğlan sırayla

gelirler. Köylü ise bunu uğursuzluk bilir. Hatta köy minibüsü cenazeyi morga götürürken *“ihtiyarlar şehir adetlerinin köye kadar gelmesinden rahatsızlık duyarlar”* (2024: 30).

Kurguyu gerilime sokan kısım ise İmam'ın sabahı zor edişiyile anlaşılır. Sabah namazını sıkıntıyla kıldırır ve kısa bir aşır okur. Aslında okuyası yoktur, ama köylünün her şeyi tam teknil istemesi, olmayınca müftülüğün yolunu tutması ihtimali vardır. İlk geldiği zamanlar aşırın mealini vermek istemiş, köylüler *“(...) kafamızı karıştırma, tam Kur'an'ı dinleyip maneviyatımız yükselmişken”* (2024: 31) diyerek razı olmamışlardır. İki yıldır bu köyde olan İmam, ilk zamanlar yüksek lisans yapmak istemiş, İstanbul'a rahatça gidebileceklerini düşünmüş ama hiçbirisini gerçekleştirmemiştir. İmam'ı çatışmaya düşüren problem, köylünün Mao diye seslendiği ölen adamın adı dinsize çıkmış eski bir komünist olmasıdır. Şimdi onun cenaze namazını nasıl kıldıracaktır? Adamın manevi mirasına aykırı diye savunmaya girişir. Karısı, sen din görevlisisin, şeriatla mı yönetiliyoruz, diye onu teselli eder.

Muhtar köy sandığından karşılanmak üzere her cenazede olduğu gibi hemen hayır yemeğini organize etmiş, mezarın kazılması için iki kişiyi görevlendirmiştir.

Kızı ve oğlu, babalarının dini inancı olmadığından hatta gerçek adının bile unutulduğundan kendisinin de böyle istediğinden cenaze merasimine karşıdır, onu krematoryuma götüreceklerinden bahsederler. İmam bu istekle rahatlar. Halaları, yeğenlerine abisine nasıl dinsiz demişlerdir ve halkın değerlerine çok bağlı oluşunu nasıl bilmezler diye çok sert çıkışır: *“Mao'yu seviyor diye dinden mi çıkmıştı gül gibi abisi...”* (2024: 33). İmam'a çatar, çocuklara neden cevap vermiyorsun diye. İmam kırık dökük cevap verir: *“-Kalplerde olanı Allah bilir. Sesi çatalıydı. Hafızlıktan gelme alışkanlıkla hemen gırtlığını*

temizledi. (...) İyi bir insandı, köylünün bütün dertleriyle ilgilenirdir, dedi.” (2024: 33).

Muhtar, müftüyü, jandarma karakol komutanını bilgilendirir. İkisi de hiddetlenir. Müftü, İlahiyat mezunu imamların bazen halkla çatıştıklarını düşünür: *“Halkın değerleriyle, gelenek görenekleriyle gözü kara bir şekilde çatışabiliyorlardı. Doğruyu bir onlar biliyordu. Sanki bu millet bin yıldır, boşuna yaşamış, bu gelenekleri, görenekleri boşuna üretmişlerdi.”* (2024: 34). Komutan ise böyle kötü bir örneğe yol açılmasından rahatsızlık duyar. Müftü gelir ve çocuklara nasihat eder, ancak onlar isteklerinden vazgeçmezler. Hala feryat eder, mezar açık kalır ve oraya kimse gömülmez.

“Köylü açık kalan mezarı uğursuzluk bildi. (...) Mao’nun mezarı hep sahibini bekleyen bir yer olarak kaldı.” (2024: 35) finali halk inancı olarak öyküyü büyülü bir atmosfere sokar. Balıkesir hayır ve cenaze âdetlerinin yer aldığı öyküde, asıl işlenen din görevlilerinin dini inancı olmayan adama bile cenaze namazı kıldırma problemi, çocukların ise bu inanca uzaklığıdır ve bu tümüyle bir Türkiye problemidir.

“Cevşen”de yine imam ve köylü çatışması işlenir bir Türkmen köyünde. Üstelik köyün sevdiği resmi olmayan imam Kör Hafız da bir çatışma unsurudur. Kaz Dağları eteğindeki köye yeni atanan ilahiyat mezunu İmam, köylülerin dini ritüellerini eleştirmesi sonucunda yalnızlaşır. Öykünün gerilimi bütün bu çatışmanın sadece bir parçası olan cevşen üzerinde somutlaşır. Suriye’de oğlu şehit düşen Karaların Hüseyin’e imam önceden bu tür inançların boş olduğunu söylemiş, o da istemeyerek cevşeni kaldırmıştır. Oğlu şehit olunca cenaze merasiminde babanın elindeki cevşen böylelikle somut gerilim nesnesine dönüşür. Köylünün kendi inanma biçimleri onları mutlu, huzurlu kılmaktadır. İmam ise Mevrit okumak bilmeyen, makam, teganni ile Kur’an okuyamayan genç birisidir. Buna karşı doğru düzgün din bilgisi bulunmayan ancak köylü üzerinde büyük tesiri

olan Kör Hafız’la da arasını bozmuş olmakla hem köylünün hem resmi makamın gözünden düşmüştür.

Gelenek hâlini almış batıl inançlara sahip köylüleri uyaran, ölünün arkasından tütsü yakmamak, üçünü, yedisini, kırkını, elli ikisini yapmamak, mevlit okutmamak tavsiyesinde bulunan “Diyabetin imamı”, köylüye mahsulün verimi için ilçe tarıma gitme tavsiyesi, cevşen asanları uyarması sebebiyle kendisinden hoşlanılmayan birisine dönüşür. Vaaz ve hutbeleri de beğenilmez. Üstelik whatsaptan müftü kendisine epey bir ayar vermiştir. Halkın inançlarına nasıl ters düşersin, Mevlit’in, yemeğin ne fenalığı var biçiminde. Babası da benzer biçimde konuşur onunla. Burada karşısına çıkarılan gelenekselin katı temsili Kör Hafız’dır. Köylünün nazarında o, süttan kesilen ineğe okuyunca memeleri derya deniz olan, nazar için dua okuyan, köylünün sevdiği imamdır. Parası onlar tarafından verilir. Hocanın gelmesiyle ve tavırları sebebiyle küsmüş, şimdi Muhtarın araya girmesiyle genç imam ondan özür dilemeye gitmek durumunda kalmıştır. Çünkü köyün beti bereketi kalmamıştır. Doktora yapmak için yabancı dil sınavına çalışan İmam’ı, yazar halkla kuramadığı dil engeli üzerinden mecazlı aktarır. Sonunda onları değiştiremeyeceğini anlar. Final Türkiye sosyolojisine uygun olmayan ve ideallerine küsmek dramı yaşayacak olan İmam’ın yenilgisidir. Suriye’de şehit düşen gencin babasının cevşen inancını eleştiren imam tam burada sıkışır kalır. Artık o bir önceki imam gibi inanma ile tanımlama arasında yerini bulamayan bir hayalettir. Bu erken çağ imamları sosyolojinin dışladığı din bilgisini temsil ederler. İnanılan hakikatler, şehrin yozluğunda zaten anlatılamazken kırdan geleneği aşamamak problemi ile kaybolurlar.

Sonuç

Edebi eserler bir şehirde yaşanan kültürel ve dini hayatın sosyal belgeleridir. İnsanlar ne düşündüler, duydular, heyecan ve tepkileri

nelerdir? Bunları yazar ve şairler mecazlı bir dile dökerek zamanın tutanağı hâline getirirler. Cemal Şakar da Balıkesir özelinde ve Türkiye, İslam dünyası genelinde dini hayatı metinlerinde kendi bilgi ve inancı zaviyesinden anlatmıştır.

Balıkesir’de dini hayat, Türkiye’de Cumhuriyet sonrası geleneğe sahip çıkma, tasavvuf etrafında kenetlenme ve ardından İslam dünyasına ilgi duyma süreçlerini yaşamıştır. Liberal ve postmodern dönemle birlikte her şeyin uçucu tarafları, inanılan değer ve dayanakları da zorlamaya başlamıştır. Öykülerde bu gelişim açıkça izlenir.

Yazar sosyalist düşünceden Müslüman bir hayat inancına geçince antiemperyalist tarafını bırakmaksızın daima Türkiye’deki sosyolojik kaymaları eleştiren bir tavır takınmıştır. Kudüs, Bağdat, Kabil gibi Müslüman şehirleri; terör olaylarını, Türkiye’deki muhafazakârlığın kendi içine kapanıklığının ya da uyumlulaşma probleminin eleştirisini öykü sanatıyla dile getirmiştir. Bunda da çoğu zaman doğup yaşadığı, zamanlarına tanıklık ettiği şehirden yola çıkmıştır.

Kaynakça

Şakar, Cemal (2014), *Edebiyatın Doğası*, İz Yayıncılık, İstanbul.

Şakar, Cemal (2024), *Bir Avuç Dünya (2020-1982), Toplu Öyküler 1-2*, Ketebe Yayınları, İstanbul.

Ocak, Ahmet Yaşar (2021), *Osmanlı İmparatorluğu ve İslam*, Alfa Yayınları, İstanbul.

BALIKESİR KÜTÜPHANELERİNE KAYITLI MAHTÛTÂT ÜZERİNE DÜŞÜLEN OKUYUCU NOTLARI

Esra HACİMÜFTÜOĞLU

Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi/İlahiyat Fakültesi

İsmail BAYER

Prof. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi/İlahiyat Fakültesi

Giriş

Mahtûtât ve genel itibarıyla her tür kitap üzerine düşülen notlar okuyucunun hayat algısını resmeder. Kitapların boş bir köşesine özellikle insanı en fazla etkileyen veya kendini en fazla yansıtan satırlar ve dizeler kaydedilir.

Söz konusu notlarda, genellikle Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesinin birlikte kullanıldığı görülür. Bu durum aslında üç kıtanın kesişim bölgesinde bulunan ülkemiz insanının ne denli mahzûz olduğunun kanıtı gibidir. Rivayetlerin baskın olduğu Arapça kitaplar, tasavvuf, irfan ve aşkın hâkim olduğu Farsça eserler ve bunların Anadolu kültürüyle harmanlandığı Osmanlıca manzum ve mensûr müellefât insanımızın aklını ve ruhunu besleyen üç ana nehir gibidir. Elbette bu durum İslâm evrenselliğinin en önemli tecrübelerinden biri olarak tarihteki yerini almıştır.

Daha önce araştırdığımız Tiflis’li müelliflerin eserlerinde gördüğümüz Farsça kuyûdât yoğunluğunu, doğal olarak Balıkesir yazmalarında bulmak pek mümkün gözüküyor. Anlaşılan o ki bölgede Farsça eserler seviliyor ve büyük bir kesafetle okunuyor ancak yazım dilinde mahâretli kalemler biraz zor bulunuyordu.

Balıkesir münevverlerinin kütüphanelere ne tür kitaplar bağışladığını, üst düzey öğrencilerin aldıkları icâzetleri, bu bağlamda

öne çıkan kitapları veya yaptıkları harcamaları bu notlarda görmek mümkündür. Kur'ân'ın ilk emri olan " Oku " emrinin bir yansıması olarak örneğin bir münevverin kütüphaneye yaklaşık otuz kitap bağışladığı ilgili notlarda kayıtlıdır. Diğer ilimlerin yanında özellikle hadis ilmine verilen önem "Meşâriku'l-Envâr" icazetinin takdiminden anlaşılabilir. Kanaatimizce ilgili kayıtlar arasında günümüz öğrencileri için çok etkili bir teşvik kaynağı olabilecek husus ise şudur: Öğrenilme sürecindeki her girift konu şemalar ve farklı çizim metotlarıyla disipline edilmeye çalışılmıştır. Yüzyıllar önce yaşamış atalarımızın karmaşık konuları anlamak için uyguladıkları bu yöntemleri bizatihi görmenin ve incelemenin, günümüz nesilleri için oldukça teşvikkâr olacağı kanaatindeyiz.

Aynı şekilde bölge halkının ev ekonomisi ve iktisatlı harcamalarına dair zaman zaman kitapların bir kenarına kaydettikleri notlar, günümüz harcama alışkanlıklarına çeki düzen verilmesi için teşvik edici mahiyettedir. Belki bir tebessüm vesilesi olarak tarhana bedellerinin bile kaydedildiğini belirtmek yerinde olacaktır.

Söz konusu eserlerde Anadolu insanının Peygamber sevgisine farklı bir cepheden bakmak mümkündür. Kitap veya defterin konusu ne olursa olsun veya ne kadar özenerek yazılırlarsa yazılsınlar sıra Peygamber aleyhisselâm'ı anlatan na'rlara, şiirler veya dizelere geldiğinde kalem sahiplerinin en fazla özendiği sayfalar bu sayfalar olmuştur. Tabir yerindeyse Peygamber Aleyhisselâm'ın adı anıldığında hatt kıyâma kalkarak salât ve selâm vazifesini bihakkın icrâ etmiştir.

Balıkesir yazmalarında bitmemiş, yarım kalmış dizeler veya satırlarla karşılaşılınca kaynakları araştırarak ilgili beyti tamamlamaya gayret ettik. Bu durum asırlar önce yaşamış kardeşlerimizle bizler arasındaki bağın canlılığını göstermesi bakımından oldukça kıymetâmidir.

Balıkesir yerleşim yerlerinin ve burada yaşayan bazı isimlerin söz konusu kuyûdâtta zikredilmesi bölgesel tarih araştırmalarına katkı sağlayacak niteliktedir. Aynı şekilde kitap veya defterlerdeki mühürler, süslemeler, kullanılan deri veya kumaşların bölgesel sanat tarihçileri için veri sağlayabileceği gözlerden uzak tutulmamalıdır.

Eserlerden Örnekler

1. Menkûlât¹:

Klasik medrese eğitimi gören üst düzey bir öğrencinin ders notlarından ve istinsah ettiği bazı risalelerden oluşan bu defter içerdiği muhtevanın genişliğiyle dikkat çeker. Gramerden mantığa, edebiyattan dinî ilimlere kadar geniş bir yelpazede yer alan kayıtlar yoğun bir emeği yansıtmaktadır. Defterin temellük kaydında Muharrem Hilmi Bigadici (Bigadiçli) ismi vardır.

İki adet mühürde ise Muharrem Hilmi 1303 ve Muharrem Hilmi 1316 ibareleri kazınmıştır. Eser kuyûdâtında ise dini ve edebi alıntılar ile bazı kişisel tarihlere yer verilmiştir. Bunlardan bazıları örnek olması hasebiyle aşağıda incelenmiştir.

Defter ağırlıklı olarak Arapça ve Osmanlıca olmasına rağmen kütüphane kartında eserin dili yanlışlıkla Farsça olarak kaydedilmiştir.

a. Peygamber Aleyhisselâm'ın mucizelerine dair İmâm Bûsîrî'nin Kaside-i Burde'sinden bir beyit

جَاءَتْ لِدَعْوَتِهِ الْأَشْجَارُ سَاجِدَةً ... تَمْشِي إِلَيْهِ عَلَى سَاقٍ بِلَا قَدَمٍ
كَأَنَّمَا سَطَرَتْ سَطْرًا لِمَا كَتَبَتْ ... فُرُوعُهَا مِنْ بَدِيعِ الْخَطِّ فِي اللَّقَمِ

¹ Kütüphane adı: Balıkesir Kütüphanesi, Koleksiyon adı: Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, Koleksiyon no.:1053, Bibliyografik kayıt no.:416258, v: 1-b.

“Ağaçlar Onun davetine ayakları olmadığı halde gövdeleri üstüne yürüyüp secde ede ede geldiler. Dallarlarıyla yollara en güzel yazıları yazarak geldiler.”²

b. Bir Hadis:

اللَّهُمَّ لَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُ الْآخِرَةِ فَاغْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَةِ

Âhiret iyiliğinden başka gerçek iyilik yoktur. Allâh'ım sen Ensâr ve Muhâc'leri bağışla.³

c. Türkçe bir beyit:

“Serve göster kâmetin nazla ra'nâlanmasın

Verde (güle) göster rûhun (yanağını) bahçede hamralanmasın”.⁴

d. Arapça üç beyit:

لم تلق هذا الوجه شمس نهارنا إلا بوجه ليس فيه حياء

Mütenebbî'den:

“Bu güzelin yüzüne kim çıkabilir

Doğarken bile güneşimiz utanır da öyle çıkar o güzelin yüzüne”.⁵

Gülsüm el-Attâbî'den:

ان السحاب لتستحي اذا نظرت الى نداك فقاسته بما فيها

“Bulutlar senin çiğ damlana baktıklarında, Kendi damlalarına bakıp utanırlar”.⁶

Reşîdüddîn'den:

عزماته مثل النجوم ثواقبا لو لم يكن للثاقبات أقول

“Onun gayretleri karanlığı delen yıldızlar gibidir. Gibidir de yıldızlar batmasaydı bu benzerlik tam olacaktı.”⁷

² Kaside-i bürde. Ebû Abdullah Şerefeddin Muhammed b. Saîd b. Hammad el-Busiri. İstanbul: Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye Matbaası, 1315.

³ El-Buhârî, 428, 7201. (Sahih-i Buhari = Camiü's-sahih. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Cu'fî Buhârî. Bulak: el-Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1895.

⁴ Adı geçen eser, v. 2-a.

⁵ Mütenebbî; Adı geçen eser, v. 2-a.

⁶ Gülsüm el-Attâbî; Adı geçen eser, v. 2-a.

⁷ Reşîdüddîn; Adı geçen eser, v. 2-a.

Eserin 2-b. Sayfasında da dinî ve edebî beyitler mevcuttur. 3-a sayfasında ise iki icazet tarihi bulunmaktadır:

“Meşârik-i şerîf’e olan icazetimin târîhi; fî 23 zi’l-ka’de sene 1326, yeûme’l-hamîs (Perşembe).

Funûn-i şettâya (farklı dallara ait) olan icazetimin târîhi; fî 1 cemâziye’l-âhir sene 1328 yeûme’l-hamîs (Perşembe)”.

2. Kasâid⁸:

22 Zi’l-ka’de 1108 yılına ait Farsça manzumların bulunduğu yazma eser gayet işlek bir hatla yazılmıştır. Defterdeki farklı yazı karakteri farklı sahiplerinden izler taşımaktadır. Örneğin defterin bir boş sayfasına Şeyh Nazîf’in⁹ şu beyti acemi bir hatla yazılıdır.

*“Kerîmâ âlî dergâha hemân ihsânına geldik
Ne çâre biz günehkâra hemân ihsânına geldik”.*¹⁰

Diğer bir boşlukta ise mâil ve işlek hatla Bâkî’den bir beytin yazımına başlanmış ancak ikinci mısranın ikinci kelimesinden sonrası tamamlanmamıştır.

*“Câme-i sıhhat Hudâ’dan halka bir hil’at gibi
Bir libâs-ı (fâhîr olmaz cisme ol kisvet gibi)”.*

Diğer iki sayfasında ise astroloji ve ilm-i nucûma ait veriler, ebced temelli bazı çıkarımlar bulunmaktadır. Bu meyanda sayılar, zamanlar ve o zamanlarda gerçekleşebilecek olayları çözümlemek için bazı tablolar dikkat çeker. Kâtibin satırlarından zamanla ilgili yoğun kaygı yaşadığı fark edilebilmektedir.

⁸ Kütüphane adı: Balıkesir Kütüphanesi, Koleksiyon adı: Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, Koleksiyon no.:169, Bibliyografik kayıt no.:417473.

⁹ Nazîfeddîn/Nazîf, Şeyh Mehmed Nizâmî Nazîfeddin Efendi (d. ?? - ö. 1135/1722-23)

¹⁰ Ekinci, Ramazan (hzl.) (2013). Hâfız Hüseyin Ayvânsarâyî, Vefeyât-ı Ayvânsarâyî (İnceleme-Tenkitli Metin). ed. Âdem Ceyhan. İstanbul: Buhara Yay. 128-129.

Defterdeki bazı boşluklara ise gelir masraf ve giderlerin kaydedildiği görülmektedir. Örneğin tarhana için on iki akçe harcadığını görmek dikkat çekicidir.

3. Risâle-i Hatt:

Risâle-i Hatt adlı eser, aruz konularının da ele alındığı bir mecmû'a¹¹ içinde yer almaktadır. Baş kısmında Hz. Âdem'in hutbesine, son sayfalarda ise Hz. Peygamber'e ithâfen na't-ı şerîflere yer verilmiştir. Bu durum sanat dallarıyla ilgilenen okuyucuların dini duygularının yoğunluğuna işaret etmektedir. Hutbenin başında tüm mahlûkatın çiftler hâlinde yaratılması ilâhî vahdâniyyete delâlet ile ilişkilendirilmiştir. Zaman zaman unutulmuş bu bakış açısının hatırlatılması, tabiat algısına yeni bir ruh katacaktır.

4. Sarf- Fârisî:

Sarf-ı Fârisî¹² adıyla kayıtlı bu küçük mecmû'anın baş tarafında bulunan notlar dikkat çekmektedir. Nüsha 1306 tarihinde Hacı (Molla) Su'ûd tarafından kütüphaneye vakfedilmiştir. Baş taraftaki dizelerde Farsçaya geçmiş Arapça asıllı kelimelerin¹³ Farsça telaffuz edilişi esas alınarak imla edilmesi¹⁴, Farsça'da bulunmayan bazı Arapça kelimelerin de¹⁵ kullanılması, Farsça imlâda hataların mevcudiyeti¹⁶, dillerin ve kültürlerin kardeşliğine güzel ve mütebessim bir örnektir. 41-b sayfasına ise o zamana ait tedavüldeki yirmi bir adet eğitim

¹¹ Koleksiyon adı: Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, Koleksiyon no.:960/04, Bibliyografik kayıt no.:420051.

¹² Koleksiyon adı: Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, Koleksiyon no.:231/02, Bibliyografik kayıt no.:419309.

¹³ راضی

¹⁴ رازی

¹⁵ هما

¹⁶ پنم yerine بنام

kitabının listesi mevcuttur. Aynı sayfada mâlî bir mesele dolayısıyla Mustafa Ağa ve Akça karyesi (köyü)¹⁷ kayıtları bulunmaktadır¹⁸.

5. Hâlnâme:

Mevlânâ Mahmûd Ârifî-i Herevî, 853/1449 adına kayıtlı¹⁹ defterin baş tarafında Sa'dî Şîrâzî'nin Bostan adlı kitabı vardır.

6. Dîvân-ı Şehîdî:

İlk sayfalara Farsça bazı manzumlar ve cenaze namazı duası kaydedilmiştir.²⁰

7. Kenzü'l-Letâ'if fimâ Yehtâcü ileyhi Tashîhi'l-Mesâhif

Kitabın son sayfasında bir hatt sanatı denemesi mevcuttur. Yâ Afuvvu Yâ Gaffâr nidâlarının terkîmi kalem sahibinin belli bir hat sanatı eğitimi aldığına işaret etmektedir.²¹

Kur'ân ilimleriyle ilgili bu kitabın son sayfasına kaydedilen ve gönlün kitap yanında aşk ve eğlence de istediği belirtilen Farsça dizeler hayatın çok yönlülüğünü anlatması bakımından önemlidir.²²

¹⁷ Büyük ihtimalle günümüzdeki Balıkesir ilinin Altieylül ilçesine bağlı Akçaköy mahallesi.

¹⁸ V.

¹⁹ Koleksiyon adı: Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, Koleksiyon no.:12/02, Bibliyografik kayıt no.:418993.

²⁰ Kütüphane adı: Balıkesir Kütüphanesi, koleksiyon: Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, Koleksiyon no.: 511, Bibliyografik kayıt no.: 417470 (ŞEHÎDÎ, Derviş Seyyid Hüseyin Şehîdî Efendi: Asıl adı Hüseyin olan şairin doğum yeri Edirne'dir. Soyü Hz. Ali'ye dayandığı için Şehîdî mahlasını almıştır. Arapça öğrenmek ve edebiyat bilgisini tamamlamak üzere Neşatî Dede'ye intisap etmiş ve onun himayesinde yetişerek hizmetinde bulunmuş, 1082/1671-72 yılında vefat etmiştir. Bkz. <https://teis.yesevi.edu.tr/%20madde-detay/sehidi-dervis-seyyid-huseyin-sehidi>).

²¹ Balıkesir Kütüphanesi, Koleksiyon: Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, Koleksiyon no.: 641Bibliyografik kayıt no.: 417474 (Müellif: Hüseyin b. Osman Serevî, Bkz.:<https://yazmaeserler.diyaret.gov.tr/details?id=18236&materialType=YE&query=006560>).

²² İbn-i Yemîn, Dîvân-ı Eş'âr, Kıt'alar, No: 337. <https://ganjoor.net/ebneyamin/divan/ghete/sh337>

Türkçe dizelerde de yoğun bir aşk acısı ve bu hâlin cünuna kadar vardığı anlatılmaktadır.

8. Gülistân

Sa'dî Şîrâzî'nin dillere destan bu eseri²³ üzerindeki kayda göre, bir imam çocuğu olan Mustafa Efendinin Çoruk köyündeki Hakemzâde (Hakimzade) medresesine vakfıdır (1252 h.). Eserin 1123 tarihli mukâbele kaydı ve üzerindeki ta'likatler ilgili eserin ciddiyet ve hassasiyetle okunduğunu göstermektedir.

Sonuç

Tarih eğitimin birinci amacı günümüzü ve yarınımızı daha anlamlı, daha yaşanası kılmaktır. Bu çerçevede dini hayat tarihimizin yeni nesillerle en canlı formlarda buluşturulması toplumun şekillendirilmesinde ciddi katkılar sağlayacaktır. Konumuz bağlamında mahtût eserlere düşülen okuyucu notlarının yetkin heyetlerce din, kültür ve eğitim hayatı gibi belli başlıklar altında seçilip daha sonra topluma tanıtılması, ders kitaplarında örneklerine yer verilmesi, küçük çaplı mobil sergilerin düzenlenmesi bir öneri olarak dikkate alınabilir. Somut düzeyde yüzyıl öncesinden intikal eden bir mektuptaki evladın ebeveyne duyduğu sevgi ve saygıyı ifade eden satırları görmek ve okumak günümüzdeki aile bağlarını güçlendirmek için küçük de olsa anlamlı bir katkı sağlayabilir. Veya eski öğrenci defterlerindeki çalışma azmi ve disiplinini görmek öğrencilerimiz için ilginç bir teşvik kaynağı olabilir. Hâsılı özelde Anadolu insanının devam edegelen güzel hasletleri belirttiğimiz yöntemle daha canlı hâle getirilebilir.

²³ Koleksiyon adı: Balıkesir Edremit İlçe Halk Kütüphanesi, Koleksiyon no.:10 Ed 67, Bibliyografik kayıt no.:417679.

Kaynaklar

Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, Koleksiyon no.:1053, Bibliyografik kayıt no.:416258.

Balıkesir Kütüphanesi, Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, Koleksiyon no.:169, Bibliyografik kayıt no.:417473.

Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, Koleksiyon no.:960/04, Bibliyografik kayıt no.:420051.

Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, Koleksiyon no.:231/02, Bibliyografik kayıt no.:419309.

Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, Koleksiyon no.:12/02, Bibliyografik kayıt no.:418993.

Balıkesir Kütüphanesi, Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, Koleksiyon no.: 511, Bibliyografik kayıt no.: 417470.

Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, Koleksiyon no.: 641, Bibliyografik kayıt no.: 417474.

Balıkesir Edremit İlçe Halk Kütüphanesi, Koleksiyon no.:10 Ed 67, Bibliyografik kayıt no.:417679.

Kaside-i bürde. Ebû Abdullah Şerefeddin Muhammed b. Saîd b. Hammad el-Busiri. İstanbul: Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye Matbaası, 1315.

Sahih-i Buhari = Camiü's-sahih. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Cu'fî Buhârî. Bulak: el-Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1895.

Ekinci, Ramazan (hızl.) (2013). Hâfız Hüseyin Ayvânsarâyî-Vefeyât-ı Ayvânsarâyî (İnceleme-Tenkitli Metin). ed. Âdem Ceyhan. İstanbul: Buhara Yay. 128-129.

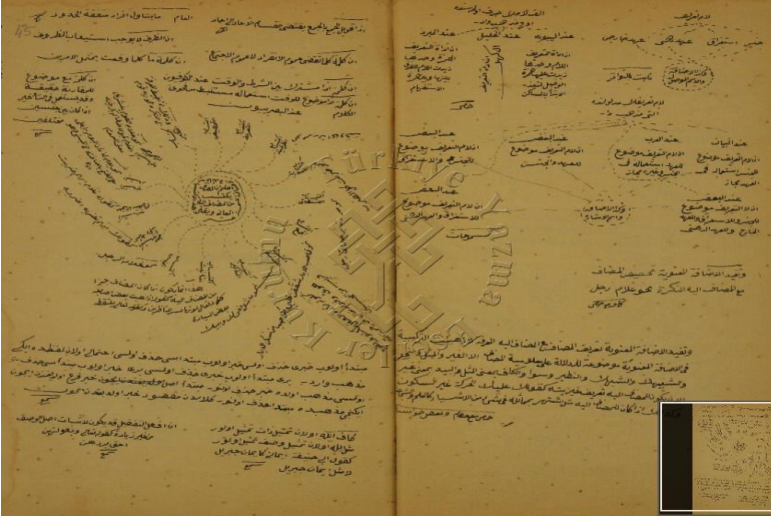
<https://ganjoor.net/ebneyamin/divan/ghete/sh337>.

<https://teis.yesevi.edu.tr/%20madde-detay/sehidi-dervis-seyyid-huseyin-sehidi>).

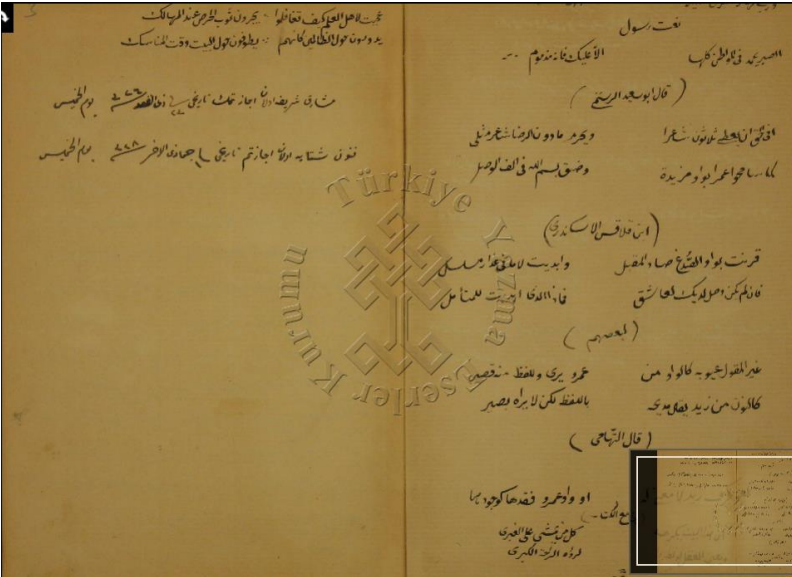
<https://yazmaeserler.diyamet.gov.tr/details?id=18236&materialType=YE&query=006560>).

Örnek Resimler:

Resim 1: Kütüphane adı: Balıkesir Kütüphanesi, Koleksiyon adı: Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, Koleksiyon no.:1053, Bibliyografik kayıt no.:416258, v: 45-a.

Resim 2: Kütüphane adı: Balıkesir Kütüphanesi, Koleksiyon adı: Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, Koleksiyon no.:1053, Bibliyografik kayıt no.:416258, v: 3-a.

SUSURLUK MEZAR TAŞLARI*

Yusuf ACIOĞLU

Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Giriş

Mezar taşları ölen kişiler hakkında bilgi vermenin yanında; bulunduğu bölgenin dini ve sosyal hayatı, demografik yapısı, tarihi geçmişi ve kültürel özellikleri gibi birçok konuda da bizleri aydınlatmaktadır. Bu nedenle her geçen gün yok olan mezar taşları çeşitli araştırmalarla kayıt altına alınarak gelecek nesillere ulaştırılmaya çalışılmaktadır. Bazen bir bildiri, bazen bir makale, bazen de bir kitaba konu olan bu kültür varlıklarımız öncelikle arazi çalışmaları ile tespit edilmektedir. Ülkemizde bu arazi çalışmaları daha çok Sanat Tarihçiler tarafından yürütülmektedir. Bu bildirinin konusunu da Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izniyle yürütülen Ortaçağ'dan Günümüze Balıkesir Yüzey Araştırması kapsamında Susurluk'ta tespit edilen mezar taşları oluşturmaktadır.

Balıkesir'in bir ilçesi olan Susurluk, antik Mysia'nın sınırları içerisinde yer almakta olup tarihi geçmişi hakkında yeterince bilgi bulunmamaktadır (Strabon, 2015:58-59; Uzunçarşılı, 1925:3; Öden, 1999:14). Uzunca bir süre Roma ve Bizans hakimiyetleri altında bulunduğu bilinen Susurluk, önce Karesi Beyliği daha sonra da bu beyliğin Osmanlı Devleti'ne ilhakıyla birlikte tamamen bir Türk yurdu olmuştur (Uzunçarşılı, 1988:97, 101; İlgürel, 1992:13; Öden, 1999:18, 62). Susurluk "Fırt" ve "Susığırılığ" adlarıyla 1864 yılına kadar Karesi

* Bu çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (BAP Proje No: SBA-2023-4424) tarafından desteklenerek gerçekleştirilmiştir.

kimliğine yer verilmiştir. Bu listede; gömülü veya kırık olduğu için okunamayanlara “-”, yazısı tahrip olduğu için okunmayanlara “...”, yazısız olan tek örneğe de “*” işareti konmuştur. Listesi yapılan mezar taşlarının fotoğrafları da sıralı bir şekilde en sonda verilmiştir.

1.1. Susurluk Şehir Mezarlığı

Şehrin hemen batısında, Burhaniye Mahallesi Belediyeciler Caddesi üzerinde şehir mezarlığı yer alır. Halen kullanılan mezarlıkta tarihleri Hicri 1323 (Miladi 1906) ile Hicri 1333 (Miladi 1915) arasında değişen 6 adet kitabeli mezar taşı bulunmaktadır. Bu mezar taşlarının 5’i erkek mezar taşı olup 1’nin ise kimliği tespit edilememiştir. Üzerlerindeki ifadelerden bazılarının muhacir oldukları anlaşılmaktadır.

1.2. Alibey Köyü Mezarlığı

Köy, ilçe merkezinin 10,8 km kadar güneybatısında yer alır. Köy mezarlığında, Hicri 1326 (Miladi 1909) ve Hicri 1342 (Miladi 1923) tarihli 2 adet kitabeli mezar taşı mevcuttur. Bu mezar taşlarının 1’i erkek 1’i kadın mezar taşıdır.

1.3. Aziziye Köyü Cami Hazinesi

Köy, ilçe merkezinin 6,4 km kadar güneyindedir. Cami hazinesinde 4 adet kitabeli mezar taşı bulunmaktadır. Bu mezar taşlarının 4’ü de erkek mezar taşıdır. Okunabilen mezar taşlarından biri Hicri 1310 (Miladi 1893) diğeri de Hicri 1340 (Miladi 1921) tarihlidir. Üzerlerindeki ifadelerden bazılarının Gönen’in Keçeler karyesinden oldukları anlaşılmaktadır.

1.4. Balıklıdere Köyü Mezarlığı

Köy, ilçe merkezinin 4,5 km kadar kuzeyinde, İstanbul-İzmir otoyolu yanında yer alır. Köyün hemen kuzeydoğusundaki mezarlıkta Hicri 1329 (Miladi 1911) tarihli kitabeli 1 adet kadın mezar taşı bulunmaktadır.

1.5. Beyköy Mezarlığı

Köy, ilçe merkezinin 16,5 km kadar kuzeyinde yer alır. Köyün 500 m kadar kuzeyindeki mezarlıkta 2 adet kitabeli taş ile amorf karataşlar şeklinde eski mezarlar bulunmaktadır. Okunabilen Hicri 1349 (Miladi 1931) tarihli mezar taşının sahibinin Razğad muhacirlerinden olduğu anlaşılmaktadır. Diğerinin ise kimliği tespit edilememiştir.

1.6. Demirkapı Çarşı Cami Haziyesi

Köy, ilçe merkezinin 13,4 km kadar güneybatısındadır. Köyün hemen güneydoğu kenarında yer alan Çarşı Camisi haziyesinde tarihleri Hicri 1321 (Miladi 1904) ile Hicri 1386 (Miladi 1966) arasında değişen 6 adet kitabeli mezar taşı bulunmaktadır. Bu mezar taşlarından 4'ü erkek 2'si ise kadın mezar taşıdır. Üzerlerindeki ifadelerden bazılarının Kafkasya muhacirlerinden oldukları anlaşılmaktadır.

1.7. Dereköy Mezarlığı

Köy, ilçe merkezinin 4,5 km kadar kuzeydoğusunda, Susurluk Çayı'na yaklaşık 900 m mesafede yer alır. Köyün girişindeki mezarlığında 6 adet kitabeli mezar taşı bulunmaktadır. Bunların 5'i erkek 1'i kadın mezar taşı olup en erkeni Hicri 1212 (Miladi 1798), en geç olanı da Hicri 1331 (Miladi 1913) tarihlidir.

1.8. Göbel Köyü Mezarlığı

Köy, ilçe merkezinin 11,5 km kadar kuzeyindedir. Köyde biri yeni biri de eski olmak üzere iki mezarlık bulunmaktadır. Köyün 250 m kadar kuzeydoğusundaki eski mezarlıkta Hicri 1314 (Miladi 1897) ve Hicri 1318 (Miladi 1901) tarihli olmak üzere 2 adet kitabeli erkek mezar taşı yer almaktadır. Üzerlerindeki ifadelerden birinin Prizren muhaciri olduğu anlaşılmaktadır.

1.9. Gökçedere Köyü Mezarlığı

Köy, ilçe merkezinin 15 km kadar güneybatısındadır. Köy girişi yolu üzerindeki mezarlıkta, tarihleri Hicri 1226 (Miladi 1812) ile Hicri 1344 (Miladi 1926) arasında değişen 4 adet kitabeli mezar taşı yer almaktadır. Bu mezar taşlarının 3'ü erkek mezar taşı olup 1'inin kimliği tespit edilememiştir.

1.10. Günaydın Köyü Yukarı Cami Haziyesi

Köy, ilçe merkezinin 8 km kadar kuzeybatısındadır. Köy içinde yer alan Yukarı Cami haziyesinde 2 adet kitabeli mezar taşı bulunmaktadır. Üzerlerindeki ifadelerden Hicri 1317 (Miladi 1900) tarihli olanın Batum muhacirlerinden, Hicri 1324 (Miladi 1907) tarihli olanın da Sürmene kazasından olduğu anlaşılmaktadır.

1.11. Karapürçek Köyü

Köy, ilçe merkezinin 8 km kadar kuzeydoğusunda yer alır. Köyün hemen doğusundaki mezarlığında, tarihleri Hicri 1198 (Miladi 1784) ile Hicri 1325 (Miladi 1908) arasında değişen 4 adet kitabeli mezar taşı bulunmaktadır. Bu mezar taşlarının 2'si erkek 2'si ise kadın mezar taşıdır. Üzerlerindeki ifadelerden birinin muhacir olduğu anlaşılmaktadır.

1.12. Kayıkçı Köyü Mezarlığı

Köy, ilçe merkezinin 1,5 km kadar doğusundadır. Köyün mezarlığında, Hicri 1247 (Miladi 1832) tarihli 1 adet kadın mezar taşı bulunmaktadır.

1.13. Kepekler Köyü Mezarlığı

Köy, ilçe merkezinin 18,7 km kadar kuzeyindedir. Köyün 200 m kadar doğusundaki mezarlıkta, Hicri 1320 (Miladi 1903) ve Hicri 1329 (Miladi 1911) tarihli olmak üzere 2 adet kitabeli mezar taşı bulunmaktadır. Bu mezar taşlarının 1'i erkek 1'i ise kadın mezar

taşdır. Üzerlerindeki ifadelerden bunların Çerkez oldukları anlaşılmaktadır.

1.14. Muradiye Köyü

Köy, ilçe merkezinin 15 km kadar kuzeyindedir. Köy mezarlığında 4 adet kitabeli taş mevcuttur. Hicri 1337 (Miladi 1919) ve Hicri 1340 (Miladi 1922) tarihli iki mezar taşındaki yazılardan, bunların Vardar ve Siroz'dan gelen muhacirler oldukları anlaşılmaktadır. Bunların dışında amorf karataşlar şeklinde eski mezarlar da bulunmakta olup ikisinin üzerinde Hicri 1330 (Miladi 1912) ve Hicri 1339 (Miladi 1921) tarihli eski yazı ile kazıma kitabe görülür. Bu mezar taşlarının 4'ü de erkek mezar taşdır.

1.15. Ömerköy Mezarlıkları

Köy, ilçe merkezinin 12,2 km kadar güneybatısındadır. Köy içinde kilise yeri denilen yapı kalıntısı çevresi mezarlık olarak kullanılmış olup 2 adet kitabeli mezar taşı bulunmaktadır. Bunların 1'i erkek 1'i kadın mezar taşı olup, Hicri 1312 (Miladi 1894) ve Hicri 1318 (Miladi 1900) tarihlidir. Köyün yaklaşık 300 m güneydoğusundaki mezarlıkta ise tarihleri Hicri 1188 (Miladi 1774) ile Hicri 1364 (Miladi 1945) arasında değişen 10 adet kitabeli erkek mezar taşı yer almaktadır.

1.16. Söğütçayırı Mezarlığı

Köy, ilçe merkezinin 6 km kadar güneybatısında yer alır. Köyün 700 m kadar batısındaki mezarlıkta ise Hicri 1228 (Miladi 1813) ve Hicri 1337 (Miladi 1918) tarihli olmak üzere 2 adet kitabeli erkek mezar taşı bulunmaktadır.

1.17. Söve Mezarlığı

Köy, ilçe merkezinin 10 km kadar kuzeybatısındadır. Köy içindeki eski mezarlıkta ise sadece tarihi okunabilen Hicri 1104 (Miladi 1693) tarihli 1 adet kitabeli mezar taşı bulunmaktadır.

1.18. Sultançayı Mezarlıkları

Köy, ilçe merkezinin 5,4 km kadar güneyinde, Susurluk Çayı kenarında yer alır. Köyün camisinin karşısındaki mezarlıkta 4 adet kitabeli mezar taşı bulunmaktadır. Bunlardan ikisinin tarihi okunabilmekte olup ilki Hicri 1317 (Miladi 1899), ikincisi Hicri 1329 (Miladi 1911) tarihlidir. Bu mezar taşlarının 3'ü kadın 1'i erkek mezar taşıdır. Köyün 600 m kadar batısındaki diğer mezarlıkta da bir Çerkeze ait olduğu anlaşılan Hicri 1325 (Miladi 1908) tarihli 1 adet erkek mezar taşı bulunmaktadır.

1.19. Yahyaköy Mezarlığı ve Muhacir Mahallesi Cami Haziyesi

Köy, ilçe merkezinin 9 km kadar kuzeyindedir. Muhacir mahallesinde yer alan caminin haziyesinde, tarihleri Hicri 1285 (Miladi 1868) ile 1948 arasında değişen 6'sı erkek 2'si kadına ait toplam 8 adet kitabeli mezar taşı yer almaktadır. Üzerlerindeki ifadelerden bazılarının Konya'dan geldikleri anlaşılmaktadır. Köyün mezarlığında 9 adet kitabeli mezar taşı yer almaktadır. Bu mezar taşlarının 5'i erkek 2'si kadın mezar taşı olup 2'sinin ise kimliği tespit edilememiştir. Tarihleri Hicri 1121 (Miladi 1709) ile Hicri 1319 (Miladi 1901) arasında değişen mezarlardan birinin Kafkas muhacirine ait olduğu anlaşılmaktadır.

1.20. Yaylaçayı Köyü Güneş Cami Haziyesi

Köy, ilçe merkezinin 10 km kadar güneydoğusundadır. Köy camisinin avlusunda, Yaylaçayı karyesinden Ali Osman Oğlu hatip Muhammed Efendi'ye ait olduğu anlaşılan Hicri 1345 (Miladi 1926) tarihli 1 adet kitabeli mezar taşı bulunmaktadır.

1.21. Yıldız Köyü Mezarlığı

Köy, ilçe merkezinin 12,7 km kadar güneyinde, Susurluk Çayı kenarında yer alır. Köy mezarlığında Hicri 1308 (Miladi 1890), Hicri 1337 (Miladi 1918) ve Hicri 1340 (Miladi 1921) tarihli olmak üzere 3

adet kitabeli mezar taşı bulunmaktadır. Bunlardan 2'si erkek 1'i kadın mezar taşıdır.

2. Mezar Taşlarının Özellikleri

2.1. Mezar Tipleri

Mezar biçimi ile ilgili bazı farklılıklar olmakla birlikte araştırmacılar tarafından yapılan tipoloji genel olarak şu şekildedir; 1-Toprak Mezarlar, 2-Çerçeveli Mezarlar, 3-Kapak Taşlı (Pehleli) Mezarlar, 4-Sanduka /Lahit Mezarlar ve 5-Kaideli Mezarlar (Tibet-Işın-Yelkenci, 1996: 242-248 ; Çal-Çal, 2008: 3-6 ; Bayrakal, 2016: 234) Bu tipoloji dikkate alınarak incelenen mezar taşlarına bakıldığında 3 tipin kullanıldığı görülmektedir. Bunlar; Çerçeveli Mezarlar (1, 7, 9-12, 16-18, 20, 21, 29, 34, 35, 49-52, 84, 87 no.lu), Toprak Mezarlar (2-6, 8, 13-15, 19, 22-28, 30-33, 37-48, 53-56, 58-61, 63, 65, 66, 68-83, 85, 86 no.lu) ve Kaideli Mezarlardır (36, 57, 62, 64, 67 no.lu).

2.2. Mezar Taşı Tipleri

Mezar taşlarının gövde biçimleri taşın yatay kesiti dikkate alınarak; dikdörtgen, daire, kare ve çokgen biçimli taşlar olarak tiplere ayrılabilir (Bayrakal, 2016: 239). Bu tipolojiye göre incelenen mezar taşlarının gövdeleri dikdörtgen (1-60, 62, 63, 65-81, 84-87 no.lu), kare (64, 82, 83 no.lu) ve çokgen (61 no.lu) biçimlidir.

2.3. Başlık ve Tepelik Tipleri

Osmanlı mezar taşlarında başlık ve tepelikler, öncelikle kitabeleri okunmadan taş sahibinin erkek ya da kadın olduğunu anlamayı sağlayabilir. Başlıklar daha çok erkek mezar taşlarında kullanılırken; Tepelikler genellikle kadın mezar taşlarında kullanılır. Başlık tipleri büyük oranda kişinin mesleğini de işaret eder. Bu anlamda başlıklar, çeşitli çalışmalara konu olmuş ve bir tipoloji çıkarılmaya çalışılmıştır (Kumbaracılar ; İşli, 2009 ; Laqueur, 2014). Çıkarılan bu tipolojiye göre incelenen taşlardaki başlıklar; Fes başlık (1, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 17, 18, 28,

32-35, 39, 65, 68, 70-73, 79, 85 no.lu), Sarıklı fes başlık (2, 3, 12,19, 23, 24, 26, 27, 29, 30, 36, 43, 44, 48, 49, 57, 58, 60, 62, 69, 86 no.lu), Kâtibi başlık (22, 59, 81 no.lu), Örfi destarlı kavuk (51, 52, 77, 82, 83 no.lu), Hotoz başlıktır (25, 78 no.lu). Tepelikler ise; Sivri kemerli tepelik (4, 13, 14, 16, 20, 41, 67, 80, 84, 87 no.lu), Bitkisel tepelik (8, 66, 74 no.lu), Güneş tepelik (63 no.lu), Üçgen tepelik (40, 47, 64, 67, 84 no.lu), Armudi tepelik (50 no.lu) şeklindedir. İncelenen taşlardan biri Kare (61 no.lu) biçimli başlıksız olup, bir kısmı Amorf (45, 46 no.lu), bir kısmı da kırık (15, 21, 31, 37, 38, 42, 53-56, 75, 76 no.lu) olduğu için başlık/tepelik biçimleri belirlenememiştir.

2.4. Bezeme

Mezar taşları, oyma-kabartma yöntemiyle üzerine işlenen çeşitli süsleme öğeleriyle bezenebilmektedir. İyi bir taş işçiliği gerektiren bu bezemeler, başucu taşlarında tepelik kısımlarında görülmektedir. İncelenen taşların tepelik kısımları genellikle sade tutulmuş olup bazılarında bitkisel süslemeye (8, 14, 41, 66, 74, 87 no.lu) yer verilmiştir. Bunun dışında taşlar üzerinde herhangi bir bezeme unsuruna rastlanılmamıştır.

2.5. Yazı

İncelenen mezar taşları üzerinde birçok bilginin verildiği yazılar, oyma-kabartma yöntemiyle sülüs, nesih ve ta'lik hatla işlenmiştir. Yazıların içeriğinde; isimler, unvanlar, sülale isimleri, meslekler, tarihler, yer isimleri, ifadeler (başlangıç ifadesi, insanlara uyarı, durum bildirme, sebep bildirme, Allah'tan istek, insanlardan istek, şefaath isteme) gibi bilgilere yer verilmiştir.

Sonuç

Susurluk ilçe merkezi ve köylerinde yapılan çalışmalarda; ilçe merkezi Şehir mezarlığında 6 adet, Alibey'de 2 adet, Aziziye'de 4 adet, Balıklıdere'de 1 adet, Beyköy'de 2 adet, Demirkapı'da 6 adet,

Dereköy’de 6 adet, Göbel’de 2 adet, Gökçedere’de 4 adet, Günaydın’da 2 adet, Karapürçek’de 4 adet, Kayıkçı’da 1 adet, Kepekler’de 2 adet, Muradiye’de 4 adet, Ömerköy’de 12 adet, Söğütçayırı’nda 2 adet, Söve’de 1 adet, Sultançayırı’nda 5 adet, Yahyaköy’de 17 adet, Yaylaçayırı’nda 1 adet, Yıldız’da 3 adet olmak üzere toplam 87 adet mezar taşı tespit edilmiştir. Diğer köy ve mahallelerde eski yazılı kitabeli mezar taşına rastlanılmamıştır. Tespit edilen mezar taşlarının tarih aralığı Hicri 1104 (Miladi 1693) ile H.1386 (Miladi 1966) arasında değişmektedir. Okunabilen mezar taşları kitabelerinde; isimler, unvanlar, sülale isimleri, meslekler, tarihler, yer isimleri, ifadeler (başlangıç ifadesi, insanlara uyarı, durum bildirme, sebep bildirme, Allah’tan istek, insanlardan istek, şefaate isteme) gibi kişinin dini ve sosyal hayatı ile ilgili birçok bilgi bulunmaktadır. İncelenen mezarlık ve hazirelerde; mezar tipi olarak daha çok toprak mezar türünün, mezar taşı tipi olarak da dikdörtgen biçimli olanların kullanıldığı görülmüştür. Bu mezar taşlarında başlık türleri ise; fes başlık, sarıklı fes başlık, kâtibî başlık, örfî destarlı kavuk, hotoz başlık, sivri kemerli tepelik, bitkisel tepelik, güneş tepelik, üçgen tepelik, güneş tepelik ve armudi tepelik şeklindedir. Osmanlı Türkçesiyle yazılmış kitabelerde, özellikle sülüs, nesih ve ta’lik hat dikkati çekmektedir.

Kaynakça

- Bayrakal, Sedat. (2016). *Uşak'ta Osmanlı Mezar Taşları*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Çal, Halit-Çal, Özlem Ataoğuz. (2008). *Kastamonu Atabey Gazi Camisi ve Türbesi Hazirelerindeki Mezar Taşları*, Ankara: Kastamonu Belediyesi Yayını.
- İlgürel, Müzteba. (1992). "Balıkesir", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 5, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları. 12-14.
- İşli, H. Necdet (2009). *Osmanlı Serpuşları*, İstanbul: İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı Yayınları.
- Kumbaracılar, İzzet (Tarih Belirtilmemiş): *Serpuşlar*, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Laqueur, Hans-Peter (2014). *Hüve'l-Bâki, İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Mutaf, Abdülmecit. (1997). *Salnâmelerde Karesi Sancağı (1847-1922)*. Balıkesir: Zağanos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları.
- Öden, Z. Günal. (1999). *Karası Beyliği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Strabon. (2015). *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: Kitap XII-XIII-XIV)*. (Çev: A. Pekman). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Tibet, Aksel - Işın, Ekrem -Yelkenci, Dilek. (1996). "Stele Turcicae VIII Yenikapı Mevlevihanesi Haziresi", *İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri*, I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 223-281.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1925). *Karesi Vilâyeti Tarihçesi*. İstanbul: Hüsn-i Tabîat Matbaası.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1988). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

MEZAR TAŞLARI LİSTESİ			
NO.	YERİ	TARİHİ	KİMLİĞİ
1	Susurluk Şehir Mezarlığı	-	Necib Efendi oğlu Tevfik Efendi
2	Susurluk Şehir Mezarlığı	H. 1326 / M. 1909	Bezzaz esnafından Ali Çavuş oğlu Yusuf Ağa
3	Susurluk Şehir Mezarlığı	H. 1333 / M. 1915	Muhacirinden Hacı Hüseyin Ağa
4	Susurluk Şehir Mezarlığı	-	-
5	Susurluk Şehir Mezarlığı	-	Usta oğlu -
6	Susurluk Şehir Mezarlığı	H. 1323 / M. 1906	Muhacirinden Fazlı Hoca mahdumu Hafız -
7	Alibey Köyü Mezarlığı	H. 1342 / M. 1923	...
8	Alibey Köyü Mezarlığı	H. 1326 / M. 1909	Ömer Ağa kerimesi Arife Hanım
9	Aziziye Köyü Cami Haziyesi	H. 1310 / M. 1893	Gönenin Keçeler Karyesinden Ramazan
10	Aziziye Köyü Cami Haziyesi	H. 1340 / M. 1921	Gönenin Keçeler Karyesinden İbrahim Ağa
11	Aziziye Köyü Cami Haziyesi	-	-
12	Aziziye Köyü Cami Haziyesi	-	-
13	Balıklidere Köyü Mezarlığı	H. 1329 / M. 1911	Nefise bint Devlet
14	Beyköy Mezarlığı	H. 1349 / M. 1930	Razğad muhacirlerinden Bey Köylü İsmail Ağa Kerimesi Hadice Hanım

15	Beyköy Mezarlığı	...	...
16	Demirkapı Köyü Çarşı Cami Haziresi	H. 1336 / M. 1918	Abdülmecid'in validesi Emine Hanım
17	Demirkapı Köyü Çarşı Cami Haziresi	H. 1337 / M. 1919	Abdülmecid Ağa
18	Demirkapı Köyü Çarşı Cami Haziresi	H. 1386 / M. 1966	Abdullah
19	Demirkapı Köyü Çarşı Cami Haziresi	H. 1325 / M. 1908	Ganozuş oğlu Kalubat Ağa
20	Demirkapı Köyü Çarşı Cami Haziresi	H. 1321 / M. 1904	Kafkasya muhacirlerinden Özdemir Muhammed Ağa Kerimesi Hafize Nazmiye Hanım
21	Demirkapı Köyü Çarşı Cami Haziresi	H. 1336 / M. 1918	Özdemir Abdullah oğlu Hacı Muhammed Ağa
22	Dereköy Mezarlığı	H. 1237 / M. 1822	Bilal oğlu İbrahim
23	Dereköy Mezarlığı	H. 1212 / M. 1798	Hacı Muhammed'in oğlu Ahmed
24	Dereköy Mezarlığı	H. 1212 / M. 1798	Hacı Muhammed'in oğlu Mahmud
25	Dereköy Mezarlığı	H. 1212 / M. 1798	Dere köylü Hacı Muhammed kerimesi -
26	Dereköy Mezarlığı	H. 1331 / M. 1913	Dere kebir karyesinden Hacı Halil Ağa oğlu Hacı İbrahim Ağa

27	Dereköy Mezarlığı	H. 1320 / M. 1903	Tavşanlı Süleyman Oğlu Hüseyin Ağa
28	Göbel Köyü Büyük Mezarlık	H. 1318 / M. 1901	Pürzerrin (Prizren) Kazası dahilinde ... karyesi sakinlerinden Hızır bin Emin Ağa
29	Göbel Köyü Büyük Mezarlık	H. 1314 / M. 1897	Hacı Hafız Fazlı Efendi
30	Gökçedere Köyü Mezarlığı	H. 1336 / M. 1918	Ali Ağa
31	Gökçedere Köyü Mezarlığı	H. 1235 / M. 1820	...
32	Gökçedere Köyü Mezarlığı	H. 1226 / M. 1812	...
33	Gökçedere Köyü Mezarlığı	H. 1344 / M. 1925	Genç Osman oğlu İsmail Çavuş
34	Günaydın Köyü Yukarı Cami Haziresi	H. 1324 / M. 1907	Trabzon vilayetine tabi Sürmene Kazasından Teymurcu oğlu Beşir Efendi bin Muhammed Efendi
35	Günaydın Köyü Yukarı Cami Haziresi	H. 1317 / M. 1900	Manyas nahiyesinin ... Karyesinde Batım muhacirlerinden Şahin Bayrakdar zade Emin Ağa Bin Ali Ağa
36	Karapürçek Köyü Mezarlığı	H. 1325 / M. 1908	Muhacir Arabacı Ali usta mahdumu
37	Karapürçek Köyü Mezarlığı	H. 1198 / M. 1784	Fatıma Molla Hatun
38	Karapürçek Köyü Mezarlığı	H. 1206 / M. 1792	Aişe Kadın
39	Karapürçek Köyü Mezarlığı	1928	Hacı Abdülkerim oğlu Hatib Ağa

40	Kayıkçı Köyü Mezarlığı	H. 1247 / M. 1832	Süleyman Ağa kerimesi Hadice Hatun
41	Kepekler Köyü Mezarlığı	H. 1320 / M. 1903	Kepekler karyesinden Çerkes hacı Hasan Ağa kerimesi Fatıma Hanım
42	Kepekler Köyü Mezarlığı	H. 1329 / M. 1911	Kepekler karyesinden merhum Çerkes Hacı Hasan
43	Muradiye Köyü Mezarlığı	H. 1337 / M. 1919	Yenice Vardar muhacirlerinden Çerkes Yakub Ağa
44	Muradiye Köyü Mezarlığı	H. 1340 / M. 1922	Siroz muhacirlerinden Çerkes Ömer Efendi oğlu Hacı Musa Ağa
45	Muradiye Köyü Mezarlığı	H. 1339 / M. 1921	Osman Hoca
46	Muradiye Köyü Mezarlığı	H. 1330 / M. 1912	Küçük Salih
47	Ömerköy Kilise Yeri	H. 1312 / M. 1894	Hacı Muhammed Ağa'nın kerimesi ...
48	Ömerköy Kilise Yeri	H. 1318 / M. 1900	Hacı Muhammed Ağa'nın ...
49	Ömerköy Mezarlığı	H. 1325 / M. 1907	Abdullah Efendi
50	Ömerköy Mezarlığı	H. 1364 / M. 1945	Şehit Asteğmen Doktor Kazım Alpengin
51	Ömerköy Mezarlığı	H. 1193 / M. 1779	Muhammed Ağa
52	Ömerköy Mezarlığı	H. 1188 / M. 1774	Ömer Köyü ayanından Allaz oğlu Hacı Halil Ağa
53	Ömerköy Mezarlığı	-	Hacı Ali Bey
54	Ömerköy Mezarlığı	H. 1226 / M. 1811	Hacı Osman

55	Ömerköy Mezarlığı	H. 1325 / M. 1907	Hacı İsmail oğlu Mustafa Ağa
56	Ömerköy Mezarlığı	H. 1295 / M. 1878	Berber esnafından Kara Şahin oğlu merhum Hacı Ahmed Ağa
57	Ömerköy Mezarlığı	H. 1326 / M. 1908	Kara İshak oğlu Mustafa Ağa
58	Ömerköy Mezarlığı	H. 1326 / M. 1908	Musa oğlu Hacı Muhammed Ağa
59	Söğütçayırı Köyü Mezarlığı	H. 1228 / M. 1813	Köçebeli şeyh Mustafa oğlu Muhammed
60	Söğütçayırı Köyü Mezarlığı	H. 1337 / M. 1918	Mustafa oğlu Hacı Yusuf Ağa
61	Söve Eski Mezarlık	H. 1104 / M. 1693	...
62	Sultançayırı Köyü Mezarlığı	H. 1325 / M. 1907	Çerkes ... oğlu Hacı ...
63	Sultançayırı Köyü Mezarlığı	H. 1329 / M. 1911	Abdi Ağa halilesi ...
64	Sultançayırı Köyü Mezarlığı	...	Makine mütehassısı Nizameddin Eşref Bey'in zevcesi ...
65	Sultançayırı Köyü Mezarlığı	-	-
66	Sultançayırı Köyü Mezarlığı	H. 1317 / M. 1899	Ali Paşa kerimesi Abbas Ağa halilesi Rukiye Hanım
67	Yahyaköy Muhacir Mahallesi Cami Haziresi	1948	Konyalı Abdullah kızı Naile Hanım
68	Yahyaköy Muhacir Mahallesi Cami Haziresi	-	Konyalı Muhammed oğlu -

69	Yahyaköy Muhacir Mahallesi Cami Haziresi	H. 1342 / M. 1923	Ali Ağa damadı Hafız Hamdi Efendi
70	Yahyaköy Muhacir Mahallesi Cami Haziresi	1927	Yahya karyesinde hafız Hamdi Mahdumu Muharrem efendinin
71	Yahyaköy Muhacir Mahallesi Cami Haziresi	H. 1316 / M. 1898	Memiş Ağa mahdumu Ali Ağa
72	Yahyaköy Muhacir Mahallesi Cami Haziresi	H. 1311 / M. 1893	Muhammed bin İsmail
73	Yahyaköy Muhacir Mahallesi Cami Haziresi	H. 1285 / M. 1868	Biye karyesinden Bülbül oğlu Hasan Ağa'nın mahdumu Musa Ağa
74	Yahyaköy Muhacir Mahallesi Cami Haziresi	H. 1294 / M. 1877	Bülbül oğlu Memiş Ağa'nın zevcesi Hadice Hatun
75	Yahyaköy Mezarlığı	-	Muhammed
76	Yahyaköy Mezarlığı	H. 1194 / M. 1780	-
77	Yahyaköy Mezarlığı	H. 1198 / M. 1784	Ümmühan Monla Kadın
78	Yahyaköy Mezarlığı	H. 1186 / M. 1772	Aişe

79	Yahyaköy Mezarlığı	H. 1319 / M. 1901	Kafkasya muhacirlerinden Salih İbn Hasan
80	Yahyaköy Mezarlığı	H. 1318 / M. 1900	Merhume ... binti Hacı Ali
81	Yahyaköy Mezarlığı	H. 1205 / M. 1790	Mustafa Ağa
82	Yahyaköy Mezarlığı	*	*
83	Yahyaköy Mezarlığı	H. 1121 / M. 1709	Hasan
84	Yaylaçayırı Cami Haziresi	H. 1345 / M. 1926	Yaylaçayır karyesinden Ali Osman oğlu Hatip Muhammed Efendi
85	Yıldız Köyü Mezarlığı	H. 1337 / M. 1918	Hacı İbrahim Ağa oğlu İsmail mahdumu İbrahim Ağa
86	Yıldız Köyü Mezarlığı	H. 1308 / M. 1890	Halil Ağa
87	Yıldız Köyü Mezarlığı	H. 1340 / M. 1921	Muhacirlerinden İbrahim Ağa'nın kerimesi Fatıma

MEZAR TAŞLARI FOTOĞRAFLARI

NO. 1

NO. 2

NO. 3

NO. 4

NO. 5

NO. 6

NO. 7

NO. 8

NO. 9

NO. 10

NO. 11

NO. 12

NO. 13

NO. 14

NO. 15

NO. 16

NO. 17

NO. 18

NO. 19

NO. 20

NO. 21

NO. 22

NO. 23

NO. 24

NO. 25

NO. 26

NO. 27

NO. 28

NO. 29

NO. 30

NO. 31

NO. 32

NO. 33

NO. 34

NO. 35

NO. 36

NO. 37

NO. 38

NO. 39

NO. 40

NO. 41

NO. 42

NO. 43

NO. 44

NO. 45

NO. 46

NO. 47

NO. 48

NO. 49

NO. 50

NO. 51

NO. 52

NO. 53

NO. 54

NO. 55

NO. 56

NO. 57

NO. 58

NO. 59

NO. 60

NO. 61

NO. 62

NO. 63

NO. 64

NO. 65

NO. 66

NO. 67

NO. 68

NO. 69

NO. 70

NO. 71

NO. 72

NO. 73

NO. 74

NO. 75

NO. 76

NO. 77

NO. 78

NO. 79

NO. 80

NO. 81

NO. 82

NO. 83

NO. 84

NO. 85

NO. 86

NO. 87

İMAM HATİP LİSESİNDE GÖREV YAPAN FARKLI BRANŞTAKİ ÖĞRETMENLERİN TEKNOLOJİK ARAÇ-GEREÇ KULLANIMI ÜZERİNE KARMA BİR ARAŞTIRMA: SAVAŞTEPE ÖRNEĞİ*

Esra SOYLU

Yüksek Lisans Öğrencisi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ahmet Ali ÇANAKCI

Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

GİRİŞ

Teknolojinin, insanların üretkenliklerini artırma ve iş gücü verimliliğini sağlama konusundaki rolü, 21. yüzyılda daha da belirgin hale gelmiştir. Hızlı teknolojik dönüşümler, bu dönemi önceki dönemlerden ayıran en önemli özelliklerden biridir ve dijital araçların hayatın her alanında yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, dijital devrim, eğitim gibi birçok alanda köklü değişiklikler meydana getirmektedir. Eğitimde teknoloji entegrasyonu, öğrenme süreçlerini daha etkili hale getirirken, öğrencilere ve öğretmenlere yeni fırsatlar sunmaktadır. Eğitimde dijital araçların kullanımı, bilgiye erişimi kolaylaştırmakta ve öğrenme deneyimini zenginleştirmektedir. Teknoloji ve dijital devrim, eğitim sistemlerini dönüştürerek, geleceğin öğrenme yöntemlerini şekillendirmekte ve bireylerin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Bu gelişmeler, eğitimdeki geleneksel yöntemlerin yerini daha yenilikçi ve etkileşimli yaklaşımlara bırakmasına yol açmakta, öğrenme süreçlerini daha esnek ve

* Bu çalışma, 17-18 Ekim 2024 tarihlerinde Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından düzenlenen *Balıkesir’de Dini Hayat Uluslararası Sempozyumu*’nda sunulan “İmam Hatip Liselerinde Görev Yapan Öğretmenlerin Teknolojik Araç-Gereç Kullanımı Üzerine Bir İnceleme (Savaştepe Örneği)” adlı bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

erişilebilir hale getirmektedir. (Kurtoğlu Erden ve Uslupehlivan, 2020: 110)

Günümüzde öğretim teknolojilerinin bu alanla ilgilenmekte olduğu ve “öğrenme-öğretme ortamının en etkili bir biçimde düzenlenmesi için gösterilen sistematik ve planlı çabalar bütünü” şeklinde tanımlandığı görülmektedir (Yanpar, 2009, 6; Korkmaz, 2017, 21, 22). Bir başka ifade ile öğretim teknolojilerinin son yıllarda sadece araç-gereç üretimiyle sınırlı kalmadığı, aynı zamanda bu araç ve gereçleri öğrenme ortamında etkili kullanmak için gerekli olan çağdaş öğretim yöntem ve teknolojik uygulamaları da kapsadığı anlaşılmaktadır. (Gentry, 1995; Göktaş vd., 2009, 82). Bu anlamda öğretim teknolojileri alanında ortak bir tanım bulmak oldukça zordur. Bu alanda bazı benzer kavramlar kullanılsa da, alanın ismi ve tanımı hâlâ tartışmalıdır. Bazı araştırmacılar bu alanı "eğitim teknolojisi" olarak isimlendirmeyi tercih ederken (Gentry, 1995), diğerleri ise "öğretim teknolojisi"ni kullanmaktadır (Reiser, 2002) “Öğretim teknolojisi” daha çok okul çatısı altında gerçekleştirilen formal eğitim etkinlikleri ile ilgili bir kavram olarak da tanımlanabilir. (Korkmaz, 2017: 21, 22).

Bu bağlamda eğitim ortamları, teknolojiideki hızlı gelişmelere uyum sağlamak amacıyla sürekli olarak yenilenmiştir. Bu süreç, kara tahta ile başlayıp bilgisayar, tablet, akıllı tahta ve mobil cihazlar gibi modern teknolojilere doğru evrilmiştir. 1920’li yıllardan itibaren, çeşitli teknolojik araçların eğitim-öğretim süreçlerinde daha fazla verim elde etmek için kullanıldığı gözlemlenmektedir (Kurtoğlu Erden ve Uslupehlivan, 2020: 110).

Günümüzde genelde eğitim özelde din eğitiminde de aktif olarak kullanılan eğitim/öğretim teknolojileri ve araç-gereçleri, öğrenme-öğretme sürecinde anlamlı ve etkili öğrenme açısından önem arz etmektedir.

1. PROBLEM

Teknoloji ve teknolojiyle ilgili materyallerin ders ortamında kullanımının, yukarıda ifade edildiği gibi, öğretmenlerin kişisel ve mesleki gelişimine aynı zamanda hem öğretmen hem de öğrenci açısından öğrenme öğretme süreçlerine olumlu katkıda bulunacağı

açıktır. (Bkz. Güneş, 2012). Bu bağlamda araştırmanın temel problemi; imam-hatip liselerinde görev yapan farklı branş öğretmenlerinin teknolojik araç-gereç kullanımı ile ilgili görüşleri nelerdir? şeklinde belirlenmiştir.

2. AMAÇ VE ÖNEM

Araştırmanın temel amacı, imam hatip liselerinde görev yapan öğretmenlerin derslerde öğretim teknolojileri ve araç-gereç kullanımını incelemektir. Ayrıca çalışma ile belirtilen problemle ilgili veri toplamak ve bu süreçte motivasyon ve verimliliğin artırılması (ulaşılabilir verileri değerlendirmek suretiyle öncelikle öğretmenlere, okul idarecilerine, öğretmenler için düzenlenen hizmet içi eğitimden sorumlu birimlere katkı sağlanması ve önerilerde bulunulması) amaçlanmaktadır.

Bu çerçevede çalışmanın, imam hatip liselerinde yer alan farklı branş derslerinde öğretim teknolojileri ve materyal kullanımı konusunda yaşanan mevcut problemlerin tespiti ve bunların çözüm yollarına katkı sağlaması bakımından önem arz ettiği söylenebilir.

3. YÖNTEM

Çalışmada karma araştırma yöntemi¹ ve açımlayıcı sıralı desen² benimsenmiştir. Bu bağlamda literatür taraması (Balci, 2006), anket (Arslantürk, 2001) ve görüşme tekniklerinden (Yıldırım ve Şimşek, 2004) faydalanılmıştır.

¹ Karma araştırma yöntemi; nicel ve nitel yöntemlerin veya diğer paradigmaların karakteristik özelliklerinin karıştırılmasıyla elde edilen bir araştırma yaklaşımı olarak ifade edilebilir (bkz. Johnson ve Christensen, 2014; Creswell ve Clark, 2014; Creswell, 2017).

² Açımlayıcı sıralı desen/tasarım, araştırmanın ilk aşamasında nicel araştırma yöntemlerinin, ikinci aşamasında ise nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bir karma araştırma desendir. Bu desende öncelik nicel verilerdedir, bu aşamadan sonra nitel verilere geçilir. Nitel veriler, nicel verileri desteklemek için toplanır (bkz. <https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=43453>, Erişim Tarihi: 13.12.2024; Özdemir, A. vd. 2021; Karma yöntem tasarımları ile ilgili ayrıca bkz. Baki ve Gökçek, 2012).

Bu kapsamda ilk olarak çalışmanın bilimsel çerçevesini oluşturmak için konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra anket ve görüşme soruları hazırlanmıştır. Bu bağlamda imam-hatip liselerinde görevli farklı branşlardaki öğretmenlerin teknolojik araç-gereç kullanımına yönelik hazırlanan anket ve görüşme formları, 2024 yılında internet ortamında uygulanmıştır. Araştırmacı tarafından online olarak uygulanan anket formlarından elde edilen verilerin istatistiksel analizi Microsoft Excel ve Google forms programıyla yapılmıştır. Öncelikle ankete katılan örneklem grubuna ilişkin bağımsız değişkenler için frekans ve yüzde tabloları oluşturulmuştur. Ayrıca görüşme sorularına verilen cevaplar belli temalar altında tasnif edildikten sonra elde edilen anket ve görüşme bulguları literatür ışığında³ yorumlanmıştır. Görüşmeye katılan her öğretmene, katılımcı 1 (K1) ve katılımcı 2 (K2) şeklinde kod verilmiştir. Görüşme sonucu elde edilen bulgular içerik analiz (bkz. Yıldırım ve Şimsek, 2004) tekniği ile değerlendirilmiştir.

4. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini, Balıkesir ilinin Savaştepe ilçesinde bulunan ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenler (Türk Dili ve Edebiyatı, Türkçe, Coğrafya, Matematik, Felsefe, Beden Eğitimi, İngilizce, Kimya, Rehberlik, İHL Meslek Dersleri vb.) oluşturmaktadır. 2023-2024 Eğitim-Öğretim yılı itibarıyla Savaştepe ilçesinde bulunan okul sayısı 14'tür. Bunlardan 9'u ilköğretim, 5'i ortaöğretim kurumu olmak üzere toplam 14 okul mevcut olup, bu okullarda görev yapan 220 öğretmen bulunmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise, bunların arasından gönüllülük prensibine göre seçilmiş Savaştepe Anadolu İmam Hatip Lisesinde⁴ görev yapan 18 öğretmenlerden oluşmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın nicel ve nitel kısmı için 18 öğretmenle anket ve görüşme gerçekleştirilmiştir.

³ Bkz. Güneş, 2012; Güneş, 2021.

⁴ Savaştepe Anadolu İmam Hatip Lisesinin bünyesinde ortaokul da bulunduğu buradaki öğretmenler de örnekleme dâhil edilmiştir.

Tablo 1: Görüşmeye Yapılan Örneklem Grubunun Genel Özellikleri

Kod	Cinsiyet	Yaş	Öğrenim Durumu	Mesleki Hizmet Yılı	Branş
K1	Kadın	38	Yüksek Lisans	12	Türk Dili ve Edebiyatı Öğrt.
K2	Kadın	32	Lisans	9	Sosyal Bilgiler Öğrt.
K3	Kadın	32	Lisans	11	Rehberlik Öğrt
K4	Kadın	54	Lisans	19	Türk Dili ve Edebiyatı Öğrt.
K5	Kadın	27	Lisans	2	Coğrafya Öğrt.
K6	Erkek	37	Lisans	13	Türkçe Öğrt
K7	Erkek	54	Lisans	26	Matematik Öğrt.
K8	Erkek	40	Lisans	5	Felsefe Öğrt.
K9	Erkek	50	Lisans	26	Beden Eğitimi Öğrt.
K10	Erkek	47	Lisans	9	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
K11	Erkek	47	Lisans	12	İngilizce Öğrt.
K12	Kadın	35	Lisans	10	Fen Bilgisi Öğrt.
K13	Erkek	34	Lisans	11	Matematik Öğrt.
K14	Erkek	32	Lisans	10	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğrt.
K15	Kadın	36	Lisans	14	İlköğretim Matematik Öğrt.
K16	Kadın	36	Yüksek Lisans	9	İHL Meslek Dersleri Öğrt.
K17	Kadın	44	Doktora	20	Kimya Öğrt.
K18	Erkek	47	Lisans	19	İHL Meslek Dersleri Öğrt.

5. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Bu çalışma, Savaştepe ilçesinde bulunan Savaştepe Anadolu İmam Hatip Lisesinde 2023-2024 eğitim-öğretim yılında görev yapan 18 öğretmenle sınırlıdır. Ayrıca ulaşılan kaynak, bulgu ve sonuçlarla sınırlıdır.

6. VARSAYIMLAR

Araştırmanın varsayımları şu şekilde belirtilebilir:

1. Çalışmada kullanılan yöntemin araştırma için uygun olduğu varsayılmıştır.

2. Katılımcıların sorulara içtenlikle cevap verdikleri kabul edilmiştir.

3. Anket ve görüşme sorularının araştırma için yeterli olduğu varsayılmıştır.

7. İLGİLİ LİTERATÜR

Konula ilgili literatür incelendiğinde eğitimde teknolojik araç-gereç kullanımı ve din öğretiminde araç-gereç, materyal kullanımı üzerine yapılmış araştırmalardan söz etmek mümkündür. Yapılan araştırmaların bazılarında yer vermekle, bu çalışmanın alandaki yeri daha iyi anlaşılacaktır.

Bayraktar (1994) “Eğitim Öğretimde Araç Gerecin Önemi” adlı çalışmasında eğitim araç ve gereçlerinin uygun zaman ve mekânlarda kullanımının öneminden söz etmiştir.

Güneş (2012), “DKAB Dersinde Teknolojik Materyal Kullanımı ve DKAB Öğretmenlerinin Teknolojik Materyal Kullanımı Eğilimleri (Gaziantep İli Örneği)” adlı çalışmasında Gaziantep il merkezinde görev yapan 105 DKAB öğretmenin teknolojik materyal kullanma eğilimlerini belirlemeye yönelik bir alan araştırması yapmıştır.

Yorulmaz (2005), “Teknoloji Destekli Din Eğitiminin Öğrenci Başarısı ve Kalıcılığına Etkisi” adlı çalışmasında, öğretim teknolojileri ve materyallerin din eğitiminin kalıcılığına ve verimliliğine etkisini ortaya koymak için 2004-2005 öğretim yılında İstanbul ilinde öğrenim gören 7. sınıf öğrencilerine yönelik deney ve kontrol grupları oluşturulup; ön test, son test ve kalıcılık testi uygulanarak konu incelenmiştir.

Güneş (2021), “Din Öğretimi Materyalleri” bu çalışmasında din öğretiminde materyal hazırlama ve kullanımına yönelik materyal örneklerine yer vermiştir.

Yukarıdaki çalışmalara bakıldığında, ilgili literatürde teknolojik araç-gereç ve materyal kullanımı üzerine yapılan araştırmaların yer aldığı görülmektedir. Ancak, Balıkesir’de imam hatip liselerinde yer alan farklı branş derslerinde araç-gereç ve materyal kullanımı üzerine

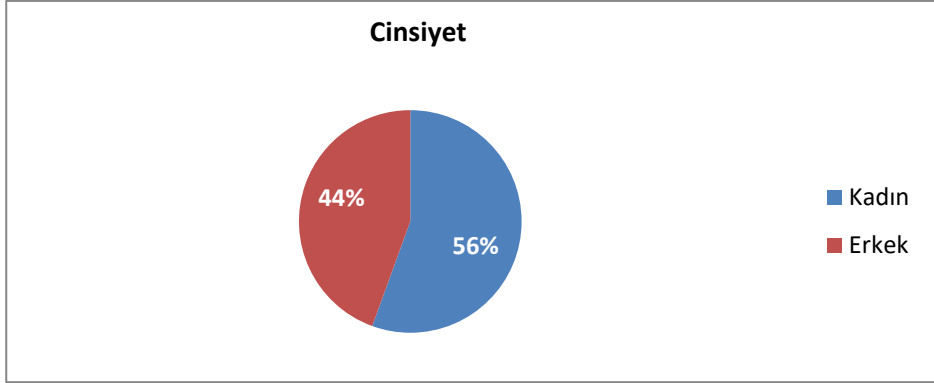
yapılmış bir çalışmaya ulaşılammıştır. Bu bağlamda çalışmanın ilgili literatüre katkı sunması beklenmektedir.

8. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu çalışma, Savaştepe ilçesinde bulunan Savaştepe Anadolu İmam Hatip Lisesinde 2023-2024 eğitim-öğretim yılında görev yapan 18 öğretmenin öğretim teknolojileri ve materyal kullanımı üzerine yapılmış bir alan araştırmasıdır. Bu bağlamda bu bölümde önce örneklemin genel özellikleri ardından araştırmanın temel bulguları ve bunların yorumları sunulmuştur.

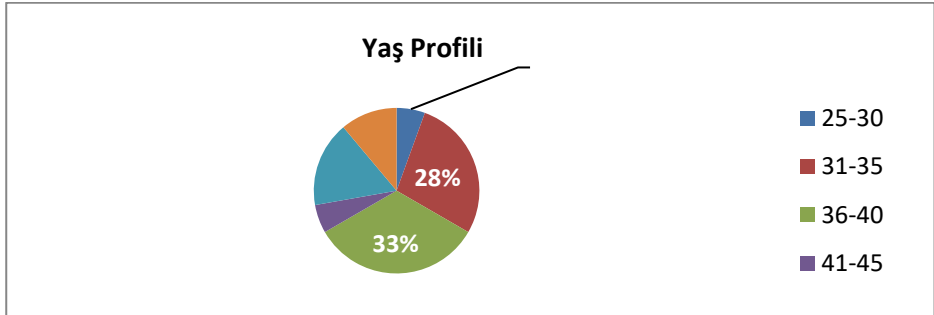
8.1. Ankete Katılan Örneklem Grubunun Genel Özellikler / Demografik ve Sosyokültürel Profil

Şekil 1: Cinsiyet

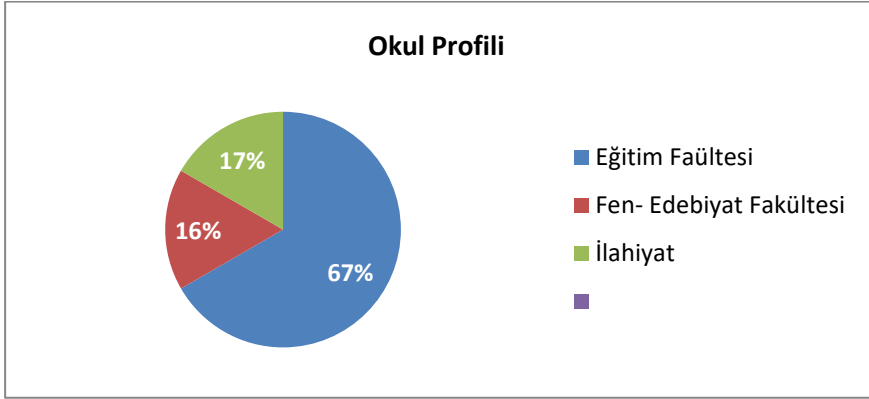
Şekil 1'e bakıldığında araştırma katılan öğretmenlerin %56'sını kadın, %44'ünü erkek öğretmenler oluşturmaktadır.

Şekil 2: Yaş Profili

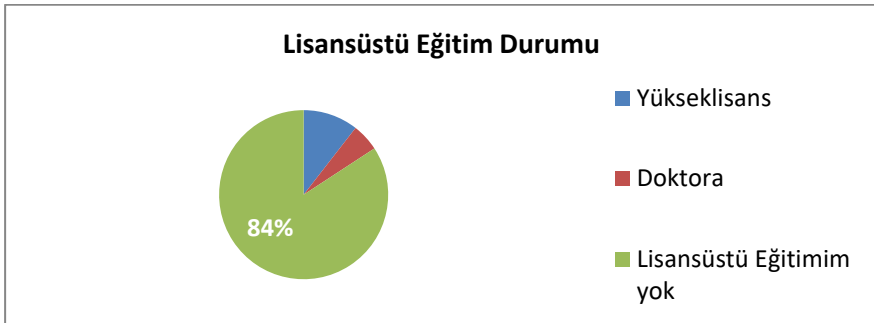
Şekil 2’de katılımcıların yaş durumlarına bakıldığında 50 yaş üzeri 2 öğretmen bulunmaktadır. 46-50 yaş arası %16,7, 41-45 yaş arası %5,6 oranındadır. 25-30 yaş arası %5,6, 31-35 yaş arası %28, 36-40 yaş arası öğretmen oranı ise %33’tür. Görüldüğü gibi öğretmenlerin çoğunluğu 31-40 yaş arasındadır (%63,8). Bu yaş profili ile şekil 5’te verilen öğretmenlikte geçen mesleki hizmet süresi/görev süresinin doğru orantılı olduğu söylenebilir.

Şekil 3: Mezun Olduğunuz Okul

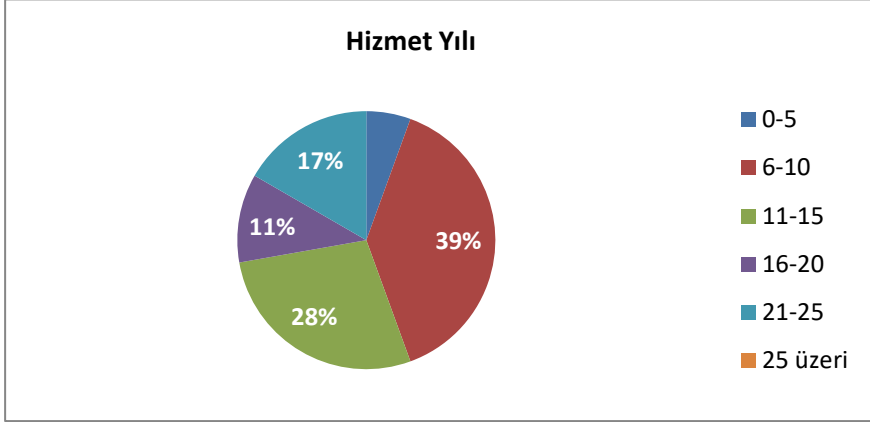
Şekil 3’e bakıldığında, ankete katılan öğretmenlerin %67’sinin eğitim fakültesi, %17’sinin ilahiyat fakültesi, %16’sının fen edebiyat fakültesi mezunu oldukları görülmektedir. Buna göre eğitim fakültesi mezunlarının çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Bu durumun öğretmenlerin mezuniyet alanları itibariyle de beklenen bir durum olduğu ifade edilebilir.

Şekil 4: Lisansüstü Eğitim Durumu

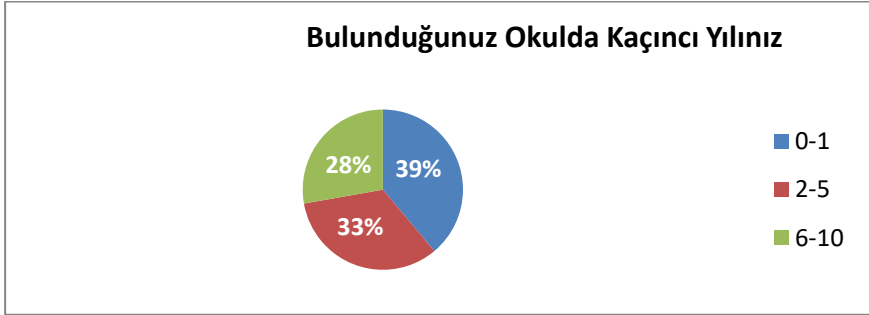
Şekil 4'e bakıldığında öğretmenlerimizin ancak %11'lik bir kısmı lisansüstü eğitim olarak yüksek lisans yaptığı, %84'lük oranın ise herhangi bir lisansüstü eğitim yapmadığı görülmektedir. Buna göre öğretmenlerin büyük çoğunluğunun lisans mezunu olduğu ve lisansüstü eğitim yapmadıkları anlaşılmaktadır.

Şekil 5: Hizmet Yılı

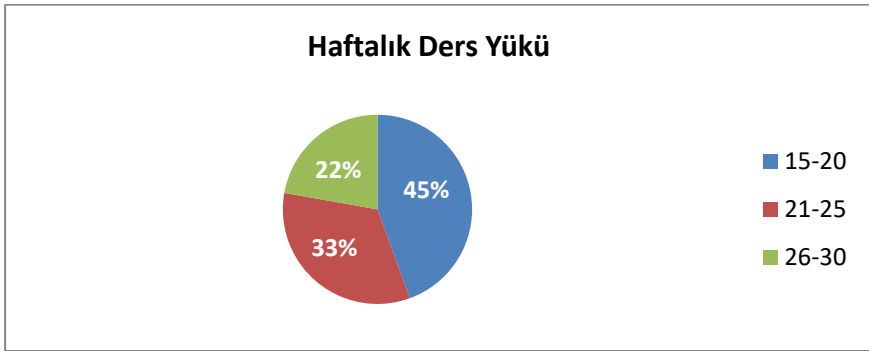
Şekil 5'te ankete katılan öğretmenlerin %39'u mesleki hizmet yılı olarak 6-10 yıl arası görev süresi geçirmişken, %28'i 11-15 yıl arası görev süresine sahiptir. Araştırmada görev süresi 26 yıl ve üzerinde olan öğretmen yer almamaktadır. Elde edilen bulgulara göre, katılımcıların önemli bir bölümünün 6-10 yıl arası meslekte yeni sayılabilecek öğretmenler olduğu söylenebilir. Araştırmada görev süresi 26 yıl ve üzerinde olan öğretmen bulunmamaktadır. Öğretmenlerin yaş (bkz. Şekil 2) ve görev süreleri birlikte değerlendirildiğinde, yaş ortalaması ve mesleki hizmet yılı itibarıyla genç öğretmen profili karşımıza çıkmaktadır. Öğretmenlere ait bu özelliklerin, onların teknolojiyle daha ilgili ve teknolojik materyal kullanmaya daha istekli olmasında etkili faktörler olduğu söylenebilir. Dolayısıyla şekil 2' ve şekil 5'in bulgularının uygunluk gösterdiği söylenebilir.

Şekil 6: Bulunduğunuz Okuldaki Görev Yılınız

Şekil 6’da görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğretmenlerin %39’u “Bulunduğunuz okulda kaçınıc yılınız?” sorusuna “1 yıl”, %33’ü “2-5 yıl”, %28’i ise “6-10 yıl” cevabını vermiştir. Öğretmenlerin %2,86’sı ise bulunduğu okulda 10 yıldan daha fazla görev yaptığını belirtmektedir. Buna göre öğretmenlerin çoğunlukla bulunduğu okullarda görev sürelerinin 1-5 yıl olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 7: Haftalık Ders Yüğü

Şekil 7’de haftalık ders sayısı dağılımına bakıldığında, katılımcıların %22’si haftalık 26- 30 saat arası derse girerken, %33’ü 21-25 saat arası derse girmektedir. %45’i ise 15-20 saat arası haftalık derse girmektedir. Buna göre, okuldaki öğretmenlerinin önemli bir kısmının haftalık 15-20 saat derse girdiği görülmektedir. Buradan hareketle şekil 2, şekil 4, şekil 5 ve şekil 7’in bulguları birlikte değerlendirildiğinde öğretmenlerinin yaş itibarıyla genç, görev yılı itibarıyla yeni, lisansüstü eğitim oranı düşük, ders yüğü itibarıyla

yoğunluğu az olan bir öğretmen profilinin karşımıza çıktığı söylenebilir.

8.2. Teknolojik Materyal Kullanımını

Tablo 8: Sınıf Mevcutları

	Durum	N	%
Girdiğiniz sınıflarda ortalama mevcut ne kadardır?	3-6	-	-
	7-9	1	%5,6
	10-12	12	%66,7
	13-15	2	%11,1
	16-18	-	-
	19-21	3	%16,7
	Toplam	18	%100

Tablo 8’de bakıldığında sınıflardaki öğrenci ortalamaları ortaya çıkmaktadır. Çoğunlukla sınıf ortalamalarının 10-12 arasında olduğu görülmektedir. Bu durum, okuldaki sınıf mevcutlarındaki öğrenci sayısının az olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. .

Tablo 9: Sınıfların Fiziki Şartları

	Durum	N	%
Sınıfların fiziki şartları (Teknolojik donanım dahil) derslerinizdeki verimi etkiliyor mu?	Her zaman	4	%22,2
	Çoğunlukla	11	%61,1
	Bazen	2	% 11,1
	Nadiren	-	-
	Hiç	1	% 5,6
	Toplam	18	% 100

Tablo 9’daki bulgular incelendiğinde, sınıflardaki fiziki şartlar ile dersin verimliliği arasındaki ilişki hakkında sorulan soruya, öğretmenlerin %22,2’si ‘her zaman’ fiziki şartların dersin verimliliğini etkilediğini, %61,1’i ‘çoğunlukla’ etkilediğini, %11,1’i ‘bazen’ etkilediğini belirtmiştir. Teknolojik donanım unsurunun da fiziki şartlar içerisine dâhil edildiği bu soruya, ‘her zaman ve çoğunlukla’

cevaplarını veren katılımcı %83,3 oranındadır. Buna ‘bazen etkiliyor’ cevabını verenler de dâhil edilirse bu oran %94,4’ü bulmaktadır. Bu duruma göre (teknoloji unsurunun dâhil olduğu) öğrenme ortamının fiziki şartları ile ders verimliliği arasında doğru bir orantı olduğu söylenebilir.

Tablo 10: Teknolojik Materyal Kullanımına Duyulan İhtiyaç

Derslerinizde	Durum	N	%
teknolojik	Her zaman	2	%11,1
materyal	Çoğunlukla	14	%77,8
kullanmaya	Bazen	1	%5,6
İhtiyaç	Nadiren	-	-
duyuyor musunuz?	Hiç	1	%5,6
	Toplam	18	% 100

Tablo 10’a göre “Derslerinizde teknolojik materyal kullanımına ihtiyaç duyuyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %11,1’i ‘her zaman’, %77,8’i ‘çoğunlukla’, %5,6’sı ise ‘bazen’ cevabını vermişlerdir. ‘Nadiren’ cevabını veren ise hiç yoktur. ‘Her zaman’ ve ‘çoğunlukla’ cevabını verenlerin oranı %88,9’u bulmaktadır. ‘Bazen’ cevabını verenler bu orana dâhil edilmese bile, bu verilerden anlaşılmaktadır ki büyük oranda öğretmenler derslerini işlerken teknolojik materyal kullanımına ihtiyaç duymaktadır.

Yapılan görüşmeler sonucu bu soruya cevap veren katılımcı görüşleri ise şu şekildedir:

“Deney yapamadığımız veya gözlem yapmamız gereken durumlarda fotoğraf, resim ya da video ile destekleme ihtiyacı duyuyorum.” (K12)

“Evet, katılıyorum.” (K8, K11, K13)

Elde edilen anket ve görüşme sonuçlarına göre öğretmenlerin büyük çoğunluğunun derslerde öğretim teknolojileri ve materyal kullanmaya gereksinim duyduğunu ve bu durumun önemli olduğunu düşündüklerini ortaya koyduğu ifade edilebilir.

Tablo 11: Branş Sınıfı

Kendinize ait bir sınıfınız var mı?	Durum	N	%
	Evet	4	% 22,2
	Hayır	14	% 77,8
	Toplam	18	% 100

Tablo 11’de görüldüğü gibi öğretmenlere, kendi dersleri için kullanılan kendilerine ait özel bir sınıfın olup olmadığı sorulmuş, bu soruya öğretmenlerin 78,8’i ‘hayır’ cevabı verirken, %22,2’si kendine ait bir sınıfının olduğunu belirtmiştir. Bu dört sınıftaki teknolojik donanım durumuna bakıldığında ise, bu sınıfların hepsinde akıllı tahta bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuç göstermektedir ki branşlara ait sınıf oranı %22,2’dir. Sınıfı olmayan öğretmenlere, girdikleri sınıflarda teknolojik donanım olup olmadığı sorulmuş, bunların 77,8’si ‘evet’ cevabı vermişler ve sınıflarında teknolojik donanımın (akıllı tahta) olduğunu ifade etmişlerdir. Bu sınıflarda teknolojiyi kullanmaya engel olan durumlar ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 12: Teknolojik Donanımı Kullanmaya Engel Durumlar

Teknolojik donanımı kul- lanmaya engel durumlar nelerdir?	Durum	N	%
	Kullanmayı yeterince bilmiyorum	3	%16,7
	Cihazlar verimli çalışmıyor	4	%22,2
	Diğer	11	%61,1
	Toplam	18	%100

Tablo 12’ye bakıldığında, derse girilen sınıflarda teknoloji kullanımında problemlerle karşılaştığını belirten öğretmenlere bu durumun nedenleri sorulmuş, katılımcıların 4’ü cihazların verimli çalışmadığını, 11’i diğer sebeplerden kullanamadığını ifade etmişlerdir. Bu cihazları kullanmayı yeterince bilmediğini ifade eden katılımcı sayısı ise 3’tür.

Konuyla ilgili öğretmen görüşleri şu şekildedir:

“Materyal eksikliği alt yapı yetersizliği ve teknoloji bilgisi kullanımı eksikliği.” (K2).

“Materyal eksikliği alt yapı yetersizliği ve teknoloji bilgisi kullanımı eksikliği.” (K12).

“Cihazlar verimli çalışmıyor. (Elektrik ve internetin kesilmesi gibi durumlar da söz konusu olabiliyor.)” (K16)

“İnternet kesintisi ve müfredat yoğunluğu dolayısıyla süre problemi.” (K17).

Anket ve görüşme sonucu ulaşılan sonuçlara göre sınıflarda öğretim teknolojilerini kullanmaya engel durumlara bakıldığında; alt yapı yetersizliği/gerekli materyal eksikliği, materyal kullanım bilgisinin eksikliği ve teknolojik araçların verimli çalışmaması hususlarının ön plana çıktığı söylenebilir.

Tablo 13:Teknolojik Materyal Kullanımının Derse Etkisi

Derslerinizi teknolojik materyal	Durum	N	%
yardımıyla işledinizde öğrencilerin	Her zaman	2	%11,1
motivasyonunda	Çoğunlukla	14	%77,8
olumlu bir değişim oluyor mu?	Bazen	1	%5,6
	Nadiren	-	-
	Hiç	1	%5,6
	Toplam	18	%100

Tablo 13’te görüldüğü *“Derslerinizi teknolojik materyal yardımıyla işlediğinizde öğrencilerin motivasyonunda olumlu bir değişim oluyor mu”* sorusuna ‘her zaman’ ve ‘çoğunlukla’ cevaplarını veren katılımcıların oranı 88,9’dur. Öğretmenlerin %5,6’sı ‘Bazen’ cevabını verirken, ‘nadiren’ cevabını veren olmamıştır. Teknolojik materyal kullanımının, derse motive etmede hiç etkisi olmadığını düşünenlerin oranı ise 5,6’dır. Yani katılımcıların büyük bir çoğunluğu olumlu görüş belirtmişlerdir.

Bu soruya cevap veren katılımcı görüşleri ise şu şekildedir:

“Evet, dikkatlerini daha çok çekiyor.” (K1)

“Evet, görsel olarak sanal ortamda da olsa pratiğe dökülmesi motivasyonu artırıyor.” (K12)

“Ders daha etkili hale geliyor. Dikkatleri çabuk dağılmıyor.” (K16)

Elde edilen bu veriler genel olarak değerlendirildiğinde, derslerde teknolojik materyal kullanımının öğrencilerin derse ilgi ve motivasyonunu artırmada önemli bir faktör olduğu söylenebilir.

Tablo 14: Ders işlerken yardımcı materyal temini

Derslerinizi işlerken	Durum	N	%
	Kendim hazırlıyorum	1	%5,6
yardımcı dokümanı	İlgili internet sitelerinden yararlanıyorum	6	%33,3
	İlk iki seçenek beraber	11	%61,1
nasıl elde ediyorsunuz?	Yardımcı dokümana ihtiyaç duymuyorum, kitap yeterli oluyor	-	-
	Toplam	18	%100

Tablo 14’e bakıldığında ankete katılan öğretmenlerin %5,6’sı yardımcı dokümanını kendi hazırladığını, %33,3’ü ilgili internet sitelerinden yararlandığını belirtmektedir. Her iki seçeneği de kullanan katılımcıların oranı %61,1’dir. Burada dikkat çeken husus, öğretmenlerden ancak %5’6’lık bir kısmı dokümanını kendi hazırlamaktadır. İlk iki seçeneği birlikte kullananlar yaklaşık üçte ikilik bir orana sahiptir. Yarıdan fazlası ise dokümanlarını hem kendi hazırlayıp hem de ilgili internet sitelerinden faydalanarak kullanmaktadır. Bu sonuçlar, öğretmenler derslerinde kullanacakları dokümanları çoğunlukla hem kendi hazırlayıp hem de ilgili internet sitelerinden faydalanarak temin ettiğini ortaya koymaktadır.

Bu soruya cevap veren bazı katılımcı görüşleri şu şekildedir:

“Kırtasiyeden.” (K4).

“Bakanlık tarafından önerilen uygulamalar üzerinden” (K6).

“Akıllı tahta ve çıktı kullanıyorum” (K11).

“EBA gibi platformlardan ya da branş için oluşturulmuş sosyal medya gruplarından yararlanıyorum” (K12).

“Tablet, akıllı tahta veya kitap” K(13).

“DÖGM materyal web sitesini ve EBA içeriklerini kullanıyorum ayrıca ders içerikleri ve ilgili sorulara ulaşabileceğim bazı sitelere üyeliklerim var, bunlara ilave olarak bazı durumlarda da kendim kahoot quizez gibi web2 araçlarını kullanarak etkinlikler hazırlayıp sınıfta uyguluyorum.” (K17)

Buna göre anket ve görüşme sonucu ulaşılan bulgular birlikte değerlendirildiğinde öğretmenlerin derslerde materyalleri aktif olarak kullandıkları, bunları da daha çok akıllı tahta, internet, dijital uygulamaları hem kendileri hazırlayarak, hem de internetten yararlanarak uyguladıkları söylenebilir.

Tablo 15:Hizmetiçi eğitim programına katılama durumu

Eğitim öğretim teknolojileri ile ilgili daha önce bir hizmet içi eğitim programına katıldınız mı?	Durum	N	%
	Evet	11	%61,1
	Hayır	7	%38,9
	Toplam	18	%100

Tablo 15’e baktığımızda katılımcıların %61,1’i öğretim teknolojileri ile ilgili hizmet içi eğitim programına katıldığını, %38, 9’u ise konuyla ilgili herhangi bir hizmet içi eğitime katılmadığını belirtmektedir. Buradan hareketle öğretmenlerin üçte ikisine yakını öğretim teknolojileri ile ilgili hizmet içi eğitim programına katıldığını anlaşılmaktadır.

Tablo 16: Hizmet İçi Eğitim Programına Duyulan İhtiyaç Durumu

Ders araç gereç kullan- ma, doküman hazırlama veya teknoloji kullanımı ile ilgili bir hizmet içi eğitime ihtiyaç duyuyor musunuz?	Durum	N	%
	Her zaman	2	%11,1
	Çoğunlukla	2	%11,1
	Bazen	9	%50
	Nadiren	2	%11,1
	Hiç	3	%16,7
	Toplam	18	%100

Tablo 16’da “*Derslerde araç-gereç kullanma, doküman hazırlama ve teknoloji kullanımı ile ilgili hizmet içi eğitime ihtiyaç duyuyor musunuz?*” şeklinde sorulan soruya katılımcıların %11,1’i ‘her zaman’, %11,1’i ‘çoğunlukla’, %50’si ‘bazen’, %11,1’i ‘nadiren’ ihtiyaç duyduğunu belirtirken, %16,7’ü ise ‘hiç’ ihtiyaç duymadığını belirtmiştir. Tablo 15 ve 16 birlikte değerlendirildiğinde hizmet içi eğitime katılma oranının ve bu konudaki ihtiyacın yüksek düzeyde seyrettiğini görülmektedir. Bu durum, materyal hazırlama veya teknoloji kullanımıyla ilgili olarak hizmet içi eğitimin önemini ortaya koymaktadır. Çünkü teknoloji her geçen gün değişmekte ve gelişmektedir. Bu alanı aktif olarak kullanan öğretmenler için bu durum ihtiyaç haline gelmektedir. İhtiyaç duymayanların nedenleri arasında teknolojik donanım açısından sınıf ortamlarındaki olumsuzluklar olabileceği gibi öğretmenin kendini yeterli görmesi, zaman ayıramaması, teknolojik materyaller olmadan da dersini işleyebileceği düşüncesinin olduğu ifade edilebilir.

Hizmet içi eğitim programına duyulan ihtiyaç durumu sorusuna cevap veren katılımcı görüşleri şunlardır:

“Evet, teknoloji sürekli ilerliyor. Hazır dokümanlardansa kendim hazırlayabilmeyi ya da bazı yerlerinde değişiklik yapabilmek için isterdim.” (K12).

“Bu konuda kararsızım, ihtiyaç duyulduğunda bireysel olarak teknoloji kullanımını öğrenme konusunda araştırmacı olunabilir kanaatindeyim. Açıkçası her hizmetiçi eğitimin de verimli geçtiğini düşünmüyorum. Uygulamalı bir eğitim olacaksa ve gerçekten öğrenilen bilgiler pratikte

kullanılmaya uygunsu güzel olabilir. Bu tarz eğitimler zorunlu bir eğitim olduğunda yararlı olmuyor açıkçası, kişi kendisi isterse bu eğitimi o zaman öğrendiklerini de uygulamaya dönecektir.” (K17).

Ulaşılan bu anket ve görüşme bulgularına göre, öğretmenlerin derslerde araç-gereç kullanma, doküman hazırlama ve teknoloji kullanımı ile ilgili hizmet içi eğitime ihtiyaç duyduğu ve bu alanda kendilerini geliştirmeye önem ve öncelik verdikleri söylenebilir.

SONUÇ

Öğretmenlerin teknolojik araç-gereç ve materyal kullanımı üzerine yapılan bu araştırmanın bulguları, eğitimde teknoloji kullanımının öğretmenler tarafından genel olarak olumlu karşılandığını ve teknoloji kullanımının öğrenme-öğretme sürecini kolaylaştırdığını ortaya koymaktadır. Bu durum, öğrencilerin bilgiyi daha etkili bir şekilde anlamalarına ve hatırlamalarına yardımcı olmaktadır. Görsel-işitsel materyal desteğinin sağlanması, özellikle karmaşık bilgilerin daha anlaşılır hale gelmesine katkı sağlarken, öğrencilerin dikkatini çekme ve motivasyonlarını artırma açısından da önemli rol oynamaktadır. Ayrıca, teknoloji kullanımının zaman tasarrufu sağlama, öğretmenlerin ders hazırlık süreçlerinde ve öğrencilerle etkileşimlerinde daha verimli olmalarına imkân tanımaktadır. Eğitimde teknolojinin benimsenmesi, çağın gerekliliklerinden biri olarak günümüz dünyasında teknoloji, bilgiye erişim ve iletişim açısından vazgeçilmez bir araç haline gelmiştir.

Araştırmanın bulguları, öğretmen profiline dair önemli veriler sunmaktadır. Özellikle, yaş ortalaması genç olan öğretmenlerin, öğretmenlik deneyimlerinin sınırlı olduğu ve ders yüklerinin daha az olduğu görülmektedir. Bu durum, öğretmenlerin yenilikçi yaklaşımlara ve öğretim yöntemlerine daha açık olmalarını sağlamaktadır. Ayrıca genç öğretmenlerin teknolojiye olan yatkınlıkları sayesinde, öğretim süreçlerini zenginleştirmek ve öğrencilere daha etkileşimli bir öğrenme deneyimi sunmak için teknolojik materyalleri kullanma isteğini ön plana çıkarmaktadır. Bu

durumun eğitim kalitesini artırma potansiyeline sahip olduğunu da göstermektedir.

Öğretmen adaylarının eğitimde teknoloji kullanımı konusundaki tutumları genel olarak olumlu bir yaklaşım göstermektedir. Eğitim sürecinde teknoloji kullanımının, günümüz dünyasında kaçınılmaz bir gereklilik olduğuna inanmaktadırlar. Bu durum, öğretmenlerin, teknolojinin eğitimdeki rolünü ve önemini kavrayarak, çağın dinamiklerine uyum sağlama çabası içinde olduklarını ortaya koymaktadır. Ancak, öğretmenlerin teknoloji kullanımının her durumda gerekli olmadığına dair görüşleri de dikkat çekicidir. Bu, eğitim süreçlerinde teknolojiye dayalı yaklaşımların, her zaman en etkili yöntem olmayabileceği düşüncesini yansıtır. Öğretmenler, belirli durumlarda geleneksel yöntemlerin veya etkileşimin daha etkili olabileceğini düşünmektedir. Dolayısıyla, eğitimde teknoloji kullanımını değerlendirirken, öğrenme hedeflerinin önemine vurgu yaparak, bir denge kurulması gerektiğini ifade etmektedirler.

Sonuç olarak, öğretmenler teknoloji kullanımına dair hem olumlu bir bakış açısına sahipken, hem de eleştirel bir yaklaşım sergileyerek, her durum için en uygun öğretim teknolojileri kullanımını ve yöntemi belirlemenin önemini farkında olmaktadır. Bu durum, gelecekteki eğitim uygulamalarında daha bilinçli ve etkili bir teknolojik uyum sağlanmasına katkıda bulunabilecektir.

Bu bağlamda öğretim teknolojileri ve materyal kullanımıyla ilgili şu önerilere yer verilebilir:

1. Örgün eğitimde etkinliği ve verimliliği artırmak amacıyla okullarda teknolojik donanımına sahip sınıfların sayısının mutlaka artırılması gerekmektedir.

2. Öğretmenler, derslerde kullandıkları yardımcı materyalleri, ilgili branş sitelerinden temin etmektedir. Bu konuda öğretmenlerimize destek olmak ve alternatifler sunmak amacıyla, teknolojik materyallerden oluşan bir veri tabanı (EBA gibi) oluşturulabilir ve öğretmenlerin erişimine sunulabilir.

3. Derslerin verimliliğini artırmak amacıyla, öğretmenlerimizin bireysel olarak materyal kullanma ve hazırlama konusundaki bilgi ve becerilerini geliştirmeleri büyük bir öneme sahiptir. Bu süreç,

öğretmenlerin öğrencilerin öğrenme sürecine daha etkili bir şekilde katkı sunmasını sağlamalı; farklı öğrenme stillerine hitap eden, zengin ve çeşitli eğitim materyalleri oluşturmalarına olanak tanınmalıdır.

4. Derslerde teknoloji kullanımının etkinliğini artırmak amacıyla, hizmetiçi eğitim programlarının sayısının artırılması ve bu programların nitelikli, uygulamalı ve güncel bir şekilde tasarlanması büyük önem taşımaktadır. Bu tür eğitimler, öğretmenlerin teknolojiyi daha etkili bir şekilde entegre etmelerine yardımcı olacak ve öğrencilere daha zengin, interaktif bir öğrenim deneyimi sunmasını sağlayacaktır.

5. Teknoloji kullanımının yalnızca en son üretilen akıllı veya mobil cihazları kullanmakla sınırlı olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır.

6. Öğretmenlerin teknolojik materyal kullanımı, eğitim süreçlerinin etkinliğini artırmada önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, birçok öğretmen, sınıf ortamında bu materyalleri etkili bir şekilde kullanabilmek için gereken alt yapıya sahip değildir. Teknolojik donanım eksiklikleri ve yazılım sorunları, öğretmenlerin dijital araçlardan faydalanmalarını kısıtlamaktadır. Bu nedenle, eğitim kurumları tarafından öğretmenlerin teknolojik materyalleri daha verimli bir şekilde kullanabilmeleri için gerekli alt yapının sağlanması ve sürekli eğitim fırsatlarının sunulması büyük önem arz etmektedir. Böylece hem öğretmenler hem de öğrenciler için daha zengin ve etkili bir öğrenme ortamı oluşturulabilecektir.

KAYNAKÇA

- Arslantürk, Z. (2001). *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Baki A. ve Gökçek T. (2012). "Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 11 (42), 1-21.
- Balcı, A. (2006). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Bayraktar, M. F. (1994). EĞİTİM ÖĞRETİMDE ARAÇ VE GEREÇİN ÖNEMİ. *Öneri Dergisi*, 1(1), 24-29.
<https://doi.org/10.14783/maruoneri.698469>.
- Creswell, J. W (2017). *Karma Yöntem Araştırmalarına Giriş*. (Çev. Ed. M. Sözbilir). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Creswell, J. W. ve Clark, V. L. P. (2014). *Karma Yöntem Araştırmaları Tasarımı ve Yürütülmesi*. (Çev. Ed. Y. Dede ve S. B. Demir). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gentry, C.G. (1995). "Educational Technology: A question of Meaning. Part 1 in Instructional Technology: Past, Present, and Future, G. J. Anglin (Ed.), (2nd ed.), Englewood, CO, Libraries Unlimited.
- Göktaş, Y. vd. (2009). "Öğretim Teknolojilerinin Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'ndeki Tarihsel Gelişimi", *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 81-92.
- Güneş, A. (2021) *Din Öğretimi Materyalleri*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Güneş, A. (2012). DKAB Dersinde Teknolojik Materyal Kullanımı Ve DKAB Öğretmenlerinin Teknolojik Materyal Kullanma Eğilimleri (Gaziantep İli Örneği), *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 479-506
- <https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=43453>
(Erişim Tarihi: 13.12.2024).

- Johnson, B. ve Christensen, L. (2014). *Eğitim Araştırmaları (Nicel, Nitel ve Karma Yaklaşımlar)*. S. B. Demir (Çev. Ed.). Ankara: Eğiten Kitap.
- Korkmaz, M. (2017). *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme*, Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Kurtoğlu Erden, M.ve Uslupehlivan, E. (2020). Eğitimde Teknoloji Kullanımının Bugünü Ve Geleceğine İlişkin Öğretmen Adaylarının Düşüncelerinin İncelenmesi, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XIII (1), 109-126.
- Özdemir, A. vd. (2021). “Türkiye’de Eğitim Bilimleri Alanında Yapılan Karma Yöntem Tezlerde Tipolojik ve Yöntemsel Eğilimler”, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 54, 23-53. DOI: 10.15285/maruaebd.826728.
- Reiser, R. A. (2002). What field did you say you were in? Defining and naming our field. In R. A. Reiser, & J. V. Dempsey (Eds.), *Instructional Design and Technology*, New Jersey: Pearson.
- Yanpar, T. (2015). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*, 9. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yorulmaz, B. (2005) *Teknoloji Destekli Din Eğitiminin Öğrenci Başarısı ve Kalıcılığına Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2004). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

AVÂMİLİ BİRGİVÎ İLE ED-DÜRERÜ'L FETHİYYE FÎ'L- 'AVÂMİLİ'N-NAHVİYYE'NİN MUKAYESESİ

Mahfuz GEYLANİ

Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Giriş

Gramer alimleri Arap dili gramerinin kaidelerini muhteva yönünden çok muhtasar olan eserlerde toplamışlardır. *Avâmil* türünde telif edilen eserler bu amaca yönelik yapılan çalışmalar olmuştur.

Avâmil âmil kelimesinin çoğuludur. Avâmil türü metinlerde Arap dili gramerini yeni öğrenenlerin kolay bir şekilde anlamaları ve ezberlemeleri için çok teferruata girilmeyip kısa örneklerle basit bir dil kullanılmıştır. Avâmil türü eserlerin müelliflerin her biri kendilerine göre farklı bir tasnif üslubu benimsemiştir.

Bu çalışmada XVI. yüzyılda yaşamış meşhur osmanlı ulemasından Birgivî'nin *Avâmil* adlı eseri ile Şeyh Fethullah Verkânî'si'nin telif etmiş olduğu *ed-Dürerü'l-fethiyye fî'l- 'avâmilî'n-nahviyye* adlı eserlerinin ortak ve farklı yönleri ele alınmaya çalışılacaktır. Çalışmamızda öncelikle iki eserin müellifinin hayatları hakkında özet bilgi verilecek ardından iki eser muhteva ve yöntem açısından mukayeseli bir şekilde karşılaştırmaya tabi tutulacaktır.

Birgivî

Asıl adı Muhammed b. Pîr Alî'dir.¹ "el-Birgivî"², "er-Rûmî"³, "el-Fakihî"⁴, "es-Sûfî"⁵, Nahvî⁶ ve "el-Hanefî"⁷ nisbeleri ile anılmıştır. Aslen Türk olup⁸ hicrî 926/1519 yılında⁹ Balıkesir'de doğmuştur.¹⁰ Hicrî 981/1573 yılında ise vefat etmiştir.¹¹ İlk ilim tahsilini babasından almıştır.¹² İstanbul'da Ahizade Muhammed Efendi'nin derslerine katılmıştır.¹³ Nahiv ve sarf ilimlerinde önde gelen alimlerdenidir.¹⁴ Birgî kasabasında müderrislik faaliyetinde bulunmuş¹⁵ ve bu kasabaya

¹ İsmail Paşa Bağdâdî, *Hediyyetu'l-ârifin esmâul müellifin ve âsârul-musannifin*, (İstanbul: Müessesetü't-Târihu'l-Arabî, 1951), 2/252; Hayruddîn Ziriklî, *el-'A'lâm*, (Beyrût: Dâru'l-İlmi lil Melâyîn, 2002), 6/61; Ömre Rızâ Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin*, (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993), 3/176; Ahmet Turan Arslan, *İmam Birgîvî Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri*, (İstanbul: Seha Yayınları, 1992), 24.

² Bağdâdî, *Hediyyetu'l-ârifin esmâul müellifin ve âsârul-musannifin*, 2/252.

³ Bağdâdî, *Hediyyetu'l-ârifin esmâul müellifin ve âsârul-musannifin*, 2/252; Ziriklî, *el-'A'lâm*, 6/61; Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin*, 3/176.

⁴ Bağdâdî, *Hediyyetu'l-ârifin esmâul müellifin ve âsârul-musannifin*, 2/252; Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin*, 3/176.

⁵ Bağdâdî, *Hediyyetu'l-ârifin esmâul müellifin ve âsârul-musannifin*, 2/252; Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin*, 3/176.

⁶ Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin*, 3/176.

⁷ Bağdâdî, *Hediyyetu'l-ârifin esmâul müellifin ve âsârul-musannifin*, 2/252; Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin*, 3/176.

⁸ Ziriklî, *el-'A'lâm*, 6/61.

⁹ Bağdâdî, *Hediyyetu'l-ârifin esmâul müellifin ve âsârul-musannifin*, 2/252.

¹⁰ Bağdâdî, *Hediyyetu'l-ârifin esmâul müellifin ve âsârul-musannifin*, 2/252; Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin*, 3/176; Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. İsmail Özen-A. Fikri Yavuz, (İstanbul: Meral Yayınevi, 1972), 1/284; Ahmet Turan Arslan, *İmam Birgîvî Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri*, 24.

¹¹ Bağdâdî, *Hediyyetu'l-ârifin esmâul müellifin ve âsârul-musannifin*, 2/252; Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, 1/284; Ahmet Turan Arslan, *İmam Birgîvî Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri*, 38.

¹² Ahmet Turan Arslan, *İmam Birgîvî Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri*, 25.

¹³ Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, 1/284.

¹⁴ Ziriklî, *el-'A'lâm*, 6/61.

¹⁵ Ziriklî, *el-'A'lâm*, 6/61; Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, 1/284; Ahmet Turan Arslan, *İmam Birgîvî Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri*, 32.

nisbet edilmiştir.¹⁶ İmam Birgivî müderrisliğinin yanında camilerde de va'z ederek halka dinin emirlerini anlatmaya çalışmıştır.¹⁷ Telif etmiş olduğu eserlerinden bazıları şunlardır:¹⁸

*Erba'ûn fi'l-hadîs*¹⁹, *İzhâru'l-esrâr fi'n-nahv*²⁰, *İmtihânu'l-ezkiyâi fi şerhi Lubbu'l-elbâbi li'l-Beydâvî fi'n-nahv*²¹, *İm'ânu'l-enzâr fi şerhi'l-maksûd*²², *Ravdâtu'l-cennât*²³, *et-Tarîkatu'l-muhammediyye*²⁴, *Tuhfetu'l-müstersîdîn fi beyâni mezâhibi fıraki'l-müslimîn*²⁵, *Risâletun fi âdâbi'l-bahsi ve'l-munazara*²⁶, *Risâletun fi usûli'l-hadîs*²⁷, *İzhâr*²⁸, *Avâmi'l-fi'n-nahv*.²⁹ Çalışma konumuzu oluşturan eseridir.

¹⁶ Ziriklî, *el-'A'lâm*, 6/61; Ahmet Turan Arslan, *İmam Birgivî Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri*, 33.

¹⁷ Ahmet Turan Arslan, *İmam Birgivî Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri*, 63.

¹⁸ Bağdâdî, *Hediyyetu'l-'ârifin esmâul müellifin ve âsârû'l-musannifin*, 2/252.

¹⁹ Bağdâdî, *Hediyyetu'l-'ârifin esmâul müellifin ve âsârû'l-musannifin*, 2/252; Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin*, 3/176; Ahmet Turan Arslan, *İmam Birgivî Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri*, 102.

²⁰ Bağdâdî, *Hediyyetu'l-'ârifin esmâul müellifin ve âsârû'l-musannifin*, 2/252; Ziriklî, *el-'A'lâm*, 6/61.

²¹ Bağdâdî, *Hediyyetu'l-'ârifin esmâul müellifin ve âsârû'l-musannifin*, 2/252; Ziriklî, *el-'A'lâm*, 6/61; Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin*, 3/176; Ahmet Turan Arslan, *İmam Birgivî Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri*, 127.

²² Bağdâdî, *Hediyyetu'l-'ârifin esmâul müellifin ve âsârû'l-musannifin*, 2/252; Ziriklî, *el-'A'lâm*, 6/61; Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin*, 3/176; Ahmet Turan Arslan, *İmam Birgivî Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri*, 127.

²³ Bağdâdî, *Hediyyetu'l-'ârifin esmâul müellifin ve âsârû'l-musannifin*, 2/252; Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, 1/284.

²⁴ Bağdâdî, *Hediyyetu'l-'ârifin esmâul müellifin ve âsârû'l-musannifin*, 2/252; Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, 1/284.

²⁵ Bağdâdî, *Hediyyetu'l-'ârifin esmâul müellifin ve âsârû'l-musannifin*, 2/252.

²⁶ Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin*, 3/176.

²⁷ Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin*, 3/176; Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, 1/286.

²⁸ Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, 1/286; Ahmet Turan Arslan, *İmam Birgivî Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri*, 127.

²⁹ Bağdâdî, *Hediyyetu'l-'ârifin esmâul müellifin ve âsârû'l-musannifin*, 2/252; Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, 1/284; Ahmet Turan Arslan, *İmam Birgivî Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri*, 127.

Şeyh Fethullah Verkânîsî

1846 yılında Siirt'nin Baykan ilçesine bağlı Verkanis köyünde doğmuştur. Hz. Ömer soyundandır.³⁰ Molla Abdurrahman Melekendî ve Molla Resul Sipikî'den ders almıştır. Muş'un Bulanık ilçesine bağlı Abrî köyünde müderrislik yapmıştır.³¹ Hicrî 1317/1899 yılında vefat etmiştir.³² Telif etmiş olduğu eserlerinden bazıları şunlardır:³³

el-Küfrü ve'l-kebâir, Adâbı Fethullâh, Menâsiku'l-hâc, Akaid risalesi, ed-Dürerü'l-fethiyye fi'l-'avâmili'n-nahviyye.

Çalışma konumuzu oluşturan eseri Hüseyin Okur ve Ali Bağcı tarafından tahkik edilmiş olup İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanmıştır.

Bu iki avâmilin arasındaki farkların ve benzerliklerin daha iyi anlaşılması için her iki avâmilin de muhtevasını özet halinde zikretmeye çalışacağız.

I-Avâmili Birgivî

Eser üç babdan oluşmaktadır. Birinci bab da 60 âmil, ikinci bab da 30 ma'mûl ve üçüncü bab da ise 10 i'râb zikredilmiştir.³⁴ Eser özetle şu bilgileri ihtiva etmektedir.

³⁰ M. Şerif Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, (İstanbul: Pak Ajans Yayıncılık, 2010), 177.

³¹ İbrahim Baz, *Şeyh Asım Ohinî ve Birketü'l-kelimat fî menakib badî's-sadat* İsimli Eseri, (İlahiyat, 2016), 26.

³² Mehmet Saki Çakır, *Seyyid Taha Hakkâri ve Nehir Dergahı*, (İstanbul: Nizamiye Akademi, 2017), 134.

³³ Çakır, *Seyyid Taha Hakkâri ve Nehir Dergahı*, 135.

³⁴ Muhammed b. Pîr Alî el-Birgivî, *Şurûhu'l-'avâmil li's-Şerîf el-Cürçânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, thk. İlyas Kaplan (Beyrût: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 2010), 17.

Birinci Bâb: Âmil

Birgivî, birinci babda âmilleri lafzî ve manevî olmak üzere iki kısımda ele almıştır.³⁵

1.1. Lafzî Amiller

Birgivî, lafzî amilleri iki kısma ayrıldığını ifade etmiştir.³⁶

1.1.1. Semâî Amiller

Birgivî, semâî âmillerin kırk dokuz olduğunu ifade etmiş ve bunları beş nevi (çeşit) altında ele almıştır.³⁷

1.1.1.1. Birinci nevi: Cer Harfi:

Birgivî, yirmi cer harfini şu şekilde zikretmiştir: Bâ, min, ilâ, ‘an, ‘alâ, lâm, fî, kâf, hattâ, rubbe, vâvu’l-kasem, tâu’l-kasem, hâşâ, müz, münzü, halâ, adâ, levlâ, key, la‘alle.³⁸

1.1.1.2. İkinci nevi: İsmi Nasb Haberi Ref‘ Eden Harfler

İnne, enne, ke‘enne, lâkinne, leyte, la‘alle, illâ, cinsi nefyeden lâ edatı.³⁹

1.1.1.3. Üçüncü nevi: İsmi Ref‘ Haberi Nasb Eden İki Harf

Leyse‘ye benzeyen mâ edatı, leyse‘ye benzeyen lâ edatı.⁴⁰

1.1.1.4. Dördüncü nevi: Muzâri Fiili Nasb Eden Harfler

En, len, key, izen.⁴¹

1.1.1.5. Beşinci nevi: Muzâri Fiili Cezm Eden Harfler

³⁵ Birgivî, *Şurûhu’l-‘avâmil li’ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, 17.

³⁶ Birgivî, *Şurûhu’l-‘avâmil li’ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, 17.

³⁷ Birgivî, *Şurûhu’l-‘avâmil li’ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, 17.

³⁸ Birgivî, *Şurûhu’l-‘avâmil li’ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, 17, 18.

³⁹ Birgivî, *Şurûhu’l-‘avâmil li’ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, 18, 19.

⁴⁰ Birgivî, *Şurûhu’l-‘avâmil li’ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, 19.

⁴¹ Birgivî, *Şurûhu’l-‘avâmil li’ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, 19.

Lem, lemmâ, lâmu'l-emr, lâmu'n-nehy, in, mehmâ, mâ, men, eyne, metâ, ennâ, eyyu, heysumâ, izmâ, izâmâ.⁴²

1.1.2. Kiyâsî Amiller

Birgivî'nin zikretmiş olduğu dokuz kiyâsî âmil şunlardır.⁴³

Mutlak fiil, ism-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfatı müşebbehe, ism-i tafdîl, masdar, muzâf isim, tam mübhem isim, fiil anlamı.

1.2. Manevi Amiller

Mübtedâ ve haberi ref eden, muzâri fiili ref eden.⁴⁴

İkinci Bâb: Ma'mûl

Birgivî, mamûlleri iki kısımda ele almıştır.⁴⁵

2.1. Aslî Olan Mamûller

Birgivî, aslî olan ma'mûllerin dört kısmını şu şekilde açıklamıştır.⁴⁶

2.1.1. Birinci nevi: Merfû

Fâil, nâibu'l-fâil, mübtedâ, haber, kâne'nin ismi, inne'nin haberi, cinsi nefyeden lâ edatı'nın haberi, leyse'ye benzeyen mâ ve lâ edatlarının ismi, başında nasb ve ve cezm edatı bulunmayan muzâri fiil.⁴⁷

2.1.2. İkinci nevi: Mansûb

Mefûlu mutlak, mefûlü bih, mefûlü fih, mefûlü leh, mefûlü ma'ah, hâl, temyiz, müstesnâ, kâne'nin haberi, inne'nin ismi, cinsi nefyeden lâ

⁴² Birgivî, *Şurûhu'l- 'avâmil li'ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, 19, 20.

⁴³ Birgivî, *Şurûhu'l- 'avâmil li'ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, 20, 21.

⁴⁴ Birgivî, *Şurûhu'l- 'avâmil li'ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, 21.

⁴⁵ Birgivî, *Şurûhu'l- 'avâmil li'ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, 21.

⁴⁶ Birgivî, *Şurûhu'l- 'avâmil li'ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, 21, 22.

⁴⁷ Birgivî, *Şurûhu'l- 'avâmil li'ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, 22.

edatı'nın ismi, leys'e'ye benzeyen mâ ve lâ edatlarının haberi, başında nasb edatı bulunan muzâri fiil.⁴⁸

2.1.3. Üçüncü nevi: Mecnûr

Harf-i cer ile mecnûr, izâfet ile mecnûr.⁴⁹

2.1.4. Dördüncü nevi: Meczûm

Başında cezm edatı olan muzâri fiil.⁵⁰

2.2. Başkasına Tabi Olan Mamûller

Birgivî, başkasına tabi olan olan mamûlleri ise beş kısımda ele almıştır.⁵¹

Sıfat, atıf, te'kîd, bedel, atf-ı beyân.

Üçüncü Bâb: İ'râb

Birgivî, bu bölümde irâbı hareke, harf ve hazf şeklinde açıklamıştır. İrâb hareketleri zamme, fetha ve kesradan ibarettir. İrâb harfleri "vâv" (و), "yâ" (ي), "elif" (ا) ve "nûn" (ن) harflerinden ibarettir. Hazf ise muzâri fiilde hareketin hazfi, kelimenin son harfinin hazfi ve nûn harfinin hazfi olmak üzere üç şekilde meydana gelir.⁵²

Birgivî, mu'reb kelimelerin dokuz olduğunu ve irâbın ya mahza hareke veya harf ile olduğunu bu çeşit irabın isme özgü olduğunu ya da hazf ve hareke ile veya hazf ile birlikte harf ile olduğunu ve bunun da fiile özgü olduğunu ifade etmiştir.⁵³

⁴⁸ Birgivî, *Şurûhu'l- 'avâmil li'ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, 22, 23.

⁴⁹ Birgivî, *Şurûhu'l- 'avâmil li'ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, 23, 24.

⁵⁰ Birgivî, *Şurûhu'l- 'avâmil li'ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, 24.

⁵¹ Birgivî, *Şurûhu'l- 'avâmil li'ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, 24, 25.

⁵² Birgivî, *Şurûhu'l- 'avâmil li'ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, 25.

⁵³ Birgivî, *Şurûhu'l- 'avâmil li'ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, 25, 26.

3.1. Hareke ile Tâ'm İ'râb

Kırık çoğul ve müfred kelimeler damme ile merfû, fetha ile mansûb ve kesra ile mecrûr olup irâbları tamdır.⁵⁴

3.2. Hareke ile Nâkıs İ'râb

İki şekilde meydana gelir.

a. Gayr-ı munsarif sözcükler ref' konumunda damme, nasb ve cer konumunda ise fetha alırlar.

b. Düzenli müennes çoğul kelimeler ref' konumunda damme, nasb ve cer konumunda ise kesra alırlar.⁵⁵

3.3. Harf İle Tam İ'râb

Altı isim (esmai sitte) ref' halinde "vâv" (و), harfi, nasb konumunda "elif" (إ), harfi cer konumunda ise "yâ" (ي) harfi irabını alır.⁵⁶

3.4. Harf İle Nâkıs İ'râb

Bu irâb çeşidi iki şekilde meydana gelir.

a. Düzenli müzekker çoğul ile أولو ve عشرون sözcükleri ref' konumunda "vâv" (و), nasb ve cer konumunda ise "yâ" (ي) harfi irabını alırlar.⁵⁷

b. Tesniye anlamını ifade eden sözcükler, اثنان sözcüğü ve zamire izafe edilen كل sözcüğü ref' konumunda "elif" (إ), nasb ve cer konumunda ise "yâ" (ي) harfi irabını alırlar.⁵⁸

3.5. Hazf İle Beraber Hareke ile İ'râb

Bu irâb çeşidi iki şekilde meydana gelir.

⁵⁴ Birgivî, Şurûhu'l- 'avâmil li'ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî, 26.

⁵⁵ Birgivî, Şurûhu'l- 'avâmil li'ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî, 26.

⁵⁶ Birgivî, Şurûhu'l- 'avâmil li'ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî, 27.

⁵⁷ Birgivî, Şurûhu'l- 'avâmil li'ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî, 27.

⁵⁸ Birgivî, Şurûhu'l- 'avâmil li'ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî, 27.

a. Sonuna zamirin bitişmediği ve son harfinin sahih harf olduğu muzâri fiil, ref‘ konumunda damme, nasb konumunda fetha ve cezm konumunda ise harekenin hazfi ile irâb olur.⁵⁹

b. Sonuna zamirin bitişmediği ve son harfinin illetli harf olduğu muzâri fiil, ref‘ konumunda‘ damme, nasb konumunda fetha ve cezm konumunda ise fiilin son harfinin hazfi ile irâb olur.⁶⁰

3.6. Hazf İle Beraber Harf İle İrâb

Nun harfi dışında sonuna zamirin bitişmediği muzâri fiil, ref‘ konumunda “nun” (ن) harfinin sübutu ile nasb ve cezm ise konumlarında ise “nun” (ن) harfinin hazfi ile irâb olur.⁶¹

II- ed-Dürerü’l-fethiyye fi’l-‘avâmili’n-nahviyye

Eserde âmillerin sayısının yüz olduğu ifade edilmiştir. Semâ’î âmillerin sayısının doksan bir, kiyâsî âmillerin sayısının yedi ve manevî âmillerin sayısının ise iki olduğu zikredilmiştir.⁶² Öncelikle semâ’î âmillerin onüç kısmı izah edilmiştir.

1. Semâ’î Âmilleri

Semâ’î âmilleri on üç nevide ele alınmıştır.

1.1. Birinci Nevi: Sadece Bir İsmi Mecnûn Kılan Harfler

Bâ, min, ilâ, fî, hattâ, lâm, rubbe, ‘alâ, ‘an, kâf, müz, münzû, kasem anlamını ifade eden bâ harfi, vâvu’l-kasem, Hâşâ, ‘Adâ, Helâ.⁶³

1.2. İkinci Nevi: İsmi Mansûb Haberi Merfû‘ Kılan Harfler

⁵⁹ Birgivî, *Şurûhu’l-‘avâmil li’ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, 27.

⁶⁰ Birgivî, *Şurûhu’l-‘avâmil li’ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, 27, 28.

⁶¹ Birgivî, *Şurûhu’l-‘avâmil li’ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivî*, 28.

⁶² Ali Bağcı-Hüseyin Okur, “Şeyh Fethullah Verkânîsî ve ed-Dürerü’l-fethiyye fi’l-avâmili’n-nahviyye Adlı Eserinin Tahkiki”, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 3/2 (Güz 2017), 104.

⁶³ Bağcı-Okur, “Şeyh Fethullah Verkânîsî ve ed-Dürerü’l-fethiyye fi’l-avâmili’n-nahviyye Adlı Eserinin Tahkiki”, 104-110.

İnne, enne, keenne, lâkinne, la‘alle, leyte.⁶⁴

1.3. Üçüncü Nevi: İsmi Merfû Haberi Mansûb Kılan Harfler

Leyse‘ye benzeyen mâ ve lâ edatı.⁶⁵

1.4. Dördüncü Nevi: Tek Bir İsmi Mansûb Kılan Harfler

Vâv, illâ, yâ, eyâ, heyâ, münâdâ, mendûb.⁶⁶

1.5. Beşinci Nevi: Muzâri Fiili Mansûb Kılan Harfler

En, len, izen, key.⁶⁷

1.6. Altıncı Nevi: Muzâri Fiili Meczûm Kılan Harfler

În, lem, lemmâ, lâmu‘l-emr, lâu‘n-neyh.⁶⁸

1.7. Yedinci Nevi: “În” Anlamı Üzere Muzâri Fiili Meczûm Kılan İsimler

Men, mâ, eyyu, metâ, mehmâ, eyne, heysumâ, izmâ, ennâ.⁶⁹

1.8. Sekizinci Nevi: Nekra İsimleri Temyîz Üzere Mansûb Kılan İsimler

‘Aşere, kem, ke‘eyyin, kezâ.⁷⁰

1.9. Dokuzuncu Nevi: İsim Fiiller (esmâu‘l-ef‘âl)

⁶⁴ Bağcı-Okur, “Şeyh Fethullah Verkânîsî ve ed-Dürerü‘l-fethiyye fi‘l-avâmili‘n-nahviyye Adlı Eserinin Tahkiki”, 110-112.

⁶⁵ Bağcı-Okur, “Şeyh Fethullah Verkânîsî ve ed-Dürerü‘l-fethiyye fi‘l-avâmili‘n-nahviyye Adlı Eserinin Tahkiki”, 112, 113.

⁶⁶ Bağcı-Okur, “Şeyh Fethullah Verkânîsî ve ed-Dürerü‘l-fethiyye fi‘l-avâmili‘n-nahviyye Adlı Eserinin Tahkiki”, 113, 114.

⁶⁷ Bağcı-Okur, “Şeyh Fethullah Verkânîsî ve ed-Dürerü‘l-fethiyye fi‘l-avâmili‘n-nahviyye Adlı Eserinin Tahkiki”, 115.

⁶⁸ Bağcı-Okur, “Şeyh Fethullah Verkânîsî ve ed-Dürerü‘l-fethiyye fi‘l-avâmili‘n-nahviyye Adlı Eserinin Tahkiki”, 115-117.

⁶⁹ Bağcı-Okur, “Şeyh Fethullah Verkânîsî ve ed-Dürerü‘l-fethiyye fi‘l-avâmili‘n-nahviyye Adlı Eserinin Tahkiki”, 117, 118.

⁷⁰ Bağcı-Okur, “Şeyh Fethullah Verkânîsî ve ed-Dürerü‘l-fethiyye fi‘l-avâmili‘n-nahviyye Adlı Eserinin Tahkiki”, 118, 119.

Ruveyde, belhe, dûneke, heyyahele, ‘aleyke, hâe, heyhâte, ser‘âne, şettâne ve helümme.⁷¹

1.10. Onuncu Nevi: Nâkıs Fiiller

Kâne, sâre, esbaha, emsâ, edhâ, zelle, mâ zâle, mâ berihe, mâ fetie, mâ infekke, mâ dâme, leyse.⁷²

Âze, Âde, Ğedâ fiilleri صر nâkıs fiilinin anlamını ifade ettiklerinde nâkıs fiil olurlar.⁷³

1.11. Onbirinci Nevi: Mukârebe Fiilleri

İsmi merfû haberi mansûb kıırlar. Mukarebe fiilleri şunlardır:

Esâ, kâde, tefika, kerebe, ce‘ale, aheze, evşekke.⁷⁴

1.12. Onikinci Nevi: Medih ve Zem Fiilleri

ا takısı ile marife olan cins isimleri merfû kıırlar. Medih fiilleri ni‘me, hebbezâ fiileri olup zem fiilleri ise bi‘se ve sâe fiilleridir.⁷⁵

1.13. Onüçüncü Nevi: Şek ve Yekîn Fiilleri

“Ef‘âlu‘l-kulûb” olarak isimlendirilirler. Bu fiiller şunlardır:

Zenne, hesibe, hâle, ‘alime, re‘â, vecede ve za‘ame.⁷⁶

⁷¹ Bağcı-Okur, “Şeyh Fethullah Verkânîsî ve ed-Dürerü‘l-fethiyye fi‘l-avâmili‘n-nahviyye Adlı Eserinin Tahkiki”, 119, 120.

⁷² Bağcı-Okur, “Şeyh Fethullah Verkânîsî ve ed-Dürerü‘l-fethiyye fi‘l-avâmili‘n-nahviyye Adlı Eserinin Tahkiki”, 120, 121.

⁷³ Bağcı-Okur, “Şeyh Fethullah Verkânîsî ve ed-Dürerü‘l-fethiyye fi‘l-avâmili‘n-nahviyye Adlı Eserinin Tahkiki”, 120, 121.

⁷⁴ Bağcı-Okur, “Şeyh Fethullah Verkânîsî ve ed-Dürerü‘l-fethiyye fi‘l-avâmili‘n-nahviyye Adlı Eserinin Tahkiki”, 121, 122.

⁷⁵ Bağcı-Okur, “Şeyh Fethullah Verkânîsî ve ed-Dürerü‘l-fethiyye fi‘l-avâmili‘n-nahviyye Adlı Eserinin Tahkiki”, 122, 123.

⁷⁶ Bağcı-Okur, “Şeyh Fethullah Verkânîsî ve ed-Dürerü‘l-fethiyye fi‘l-avâmili‘n-nahviyye Adlı Eserinin Tahkiki”, 123, 124.

2. Kiyâsî Amiller

Kiyâsî âmillerin sayısı yedi olup şu şekilde zikredilmiştir:

Fiil, masdar, ism-i fâil, sıfat-ı müşebbehe, başka bir isme izafe edilen bütün isimler ve başka herhangi bir kelimeye izâfe edilmeyen bütün isimler.⁷⁷

3. Manevî Amiller

Şeyh Fethullah Verkânîsî, iki manevi âmili de şu şekilde zikretmiştir:

Mübtedâ ve haberin âmili ve muzâri fiilin âmili.⁷⁸

4. İki ‘Avâmil Arasındaki Farklar

İki ‘avâmil arasındaki farklar şu şekilde özetlenebilir:

1. Her iki eserin ismi müelliflerine nisbetle birbirlerinden farklılık göstermektedir.

2. Birgivî, semâî âmilleri kırk dokuz adet olarak sayıp bunları beş nevi de açıklarken, Şeyh Fethullah Verkânîsî semâî âmillerin sayısını doksan bire çıkarmış ve bunları on üç nevi de açıklamıştır.

3. Birgivî, semâî âmillerden harfi cerleri yirmi edat olarak sayarken, Şeyh Fethullah Verkânîsî, “tâu’l-kasem”, “levlâ” ve “lealle” edatlarını saymayarak harf-i cerleri on yediye düşürmüştür.

Birgivî, harfi cerlerin anlamlarını zikretmezken Şeyh Fethullah Verkânîsî harfi cerlerin anlamlarını detaylı bir şekilde açıklamıştır.

4. Birgivî, semâî âmillerden olan ismini nasb haberini ref‘ eden harflere ve munkatı istisnâda kullanılan illâ ve cinsi nefyeden lâ’yı da

⁷⁷ Bağcı-Okur, “Şeyh Fethullah Verkânîsî ve ed-Dürerü’l-fethiyye fi’l-avâmili’n-nahviyye Adlı Eserinin Tahkiki”, 125, 126.

⁷⁸ Bağcı-Okur, “Şeyh Fethullah Verkânîsî ve ed-Dürerü’l-fethiyye fi’l-avâmili’n-nahviyye Adlı Eserinin Tahkiki”, 127.

ekleyerek bu edatların sayısının sekiz olduğunu ifade etmiştir. Şeyh Fethullah Verkânîsî ise bu ikisine yer vermeyip altı adet edat saymıştır.

5. Şeyh Fethullah Verkânîsî, tek bir ismi nasb eden yedi âmili semâ'î amillerden sayarken Birgivî ise bunları semâ'î amillerden saymamıştır.

6. Birgivî, semâi âmillerden tek bir muzâri fiili cezm eden edatları dört adet olarak zikrederken Şeyh Fethullah Verkânîsî ise buna "in" i de ekleyerek sayıyı beşe çıkarmıştır.

7. Birgivî, semâi âmillerden iki muzâri fiili cezm eden edatları on bir olarak sayarken Şeyh Fethullah Verkânîsî ise "in" ve "izâmâ" edatlarını iskat ederek sayıyı dokuzda düşürmüştür.

8. Şeyh Fethullah Verkânîsî, semâi âmillerden nekra isimleri temyîz üzere mansûb kılan isimlerin sayısını dört olarak sekizinci nevide işlerken Birgivî ise bunları semâi âmillerden saymamış ve eserine almamıştır.

9. Şeyh Fethullah Verkânîsî, semâi âmillerden isim fiillerin (esmâu'l-ef'âl) sayısını on olarak dokuzuncu nevide zikrederken Birgivî ise bunları semâi âmillerden saymamış ve eserine almamıştır.

10. Birgivî, kıyâsî âmilleri dokuz adet olarak sayarken, Şeyh Fethullah Verkânîsî, Birgivî'nin dokuz olarak saydığı kıyâsî âmilleri yediye indirmiştir.

11. Şeyh Fethullah Verkânîsî, nakıs fiilleri semâi âmillerden sayıp onuncu nevide açıklarken Birgivî ise nakıs fiilleri kıyâsî âmillerden saymıştır.

12. Şeyh Fethullah Verkânîsî, mukârebe (yaklaşma) fiillerini semâi âmillerden sayıp on birinci nevide açıklarken Birgivî ise mukârebe fiillerini semâi âmillerden saymamıştır.

13. Şeyh Fethullah Verkânisî, medih (övgü) ve zem (yergi) fiillerini semâi âmillerden sayıp on ikinci nevide açıklarken Birgivî ise medih ve zem fiillerini semâi âmillerden saymamıştır.

14. Şeyh Fethullah Verkânisî, şek (şüphe) ve yakîn (kesinlik) fiillerini semâi âmillerden sayıp on üçüncü nevide zikrederken Birgivî ise şek ve yakîn fiillerini semâi âmillerden saymamıştır.

15. Birgivî, kıyâsî amilleri dokuz adet olarak zikrederken Şeyh Fethullah Verkânisî ise Birgivî'nin kıyâsî âmillerden saydığı ism-i tafdîl ve ma'nel-fiili iskat ederek kıyâsî amillerin sayısını yediye düşürmüştür.

16. Birgivî, altmış âmili işlerken Şeyh Fethullah Verkânisî ise yüz âmili ele almıştır.

17. Şeyh Fethullah Verkânisî, eserinde sadece yüz âmili ele almıştır. Mâ'mûl ve irâb kısımları eserde yer almamıştır. Birgivî ise zikretmiş olduğu altmış âmilin yanısıra aslî ma'mûlleri, tebe'î ma'mûlleri ve irâb alametlerini de zikretmiştir.

18. Birgivî'nin *Avâmil*'i üzerine birçok şerh yazılmışken Şeyh Fethullah Verkânisî'nin eseri üzerine herhangi bir şerh yazılmamıştır.

19. Birgivî, âyetlerden çok az örnekler verirken Şeyh Fethullah Verkânisî âyetlerden çokça istişhâd getirmiştir.

5. İki 'Avâmil Arasındaki Benzerlikler

İki eser arasında farklılıklar olduğu gibi benzerlikler de mevcuttur. İki eser arasındaki benzerlikler şu şekilde özetlenebilir:

1. Her iki eserde de besmele, hamdele ve salvele ile başlayan bir mukaddime bulunur.

2. Her iki müellife göre manevi amillerin sayısı ikidir.

3. Her iki müellif de ismini merfû haberini mansûb kılan edatların sayısını iki olarak zikretmiştir.

4. Her iki müellif de muzâri fiili nasb eden edatların sayısını dört olarak zikretmiştir.
5. Her iki eserde de şiir istişhâd olarak zikredilmemiştir.

Sonuç

Arap dilinde ortaya çıkan lahnı ortadan kaldırmak için gramer kuralları oluşturulmuştur. Bu amaca yönelik olarak gramer kurallarını muhtasar bir şekilde ele alan ‘âvâmil türü eserler de kaleme alınmıştır. Çalışma konumuzu oluşturan iki ‘âvâmil de bu türden yazılmış eserlerdir.

Bu çalışmamızda iki eserin mukayesesini yaparak benzer ve farklı yönlerini ortaya koymaya çalıştık.

Birgivî'nin *Avâmil'i* âmil, ma'mûl ve irâb bölümlerinden oluşmaktadır. Şeyh Fethullah Verkânîsî'nin *ed-Dürerü'l-fethiyye fi'l-avâmili'n-nahviyye* isimli eserinde ise sadece âmiller ele alınmıştır.

Her iki müellifin gramer kaideleri ile ilgili zikretmiş olduğu örneklerden itikad ve güzel ahlaka dair güzel şeyler de öğrenmiş olunur.

Birgivî, Arap kelimadan daha çok örnekler verirken Şeyh Fethullah Verkânîsî ise Arap kelimadan örnekler vermekle birlikte çokça ayetlerden de istişhâd getirmiştir.

Her iki müellifin de dili daha kolay ve pratik bir şekilde öğretmeyi amaçladıkları anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Arslan, Ahmet Turan. *İmam Birgivi Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri*. İstanbul: Seha Yayınları, 1992.
- Bağcı, Ali-Okur, Hüseyin. “Şeyh Fethullah Verkânîsî ve ed-Dürerü’l-fethiyye fi’l-avâmîlî’n-nahviyye Adlı Eserinin Tahkiki”. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 3/2 Güz 2017, 93-129.
- Bağdâdî, İsmail Paşa. *Hediiyetü’l-‘ârifîn esmâul müellifin ve âsârü’l-musannifin*. İstanbul: Müessesetü’-t-Târihu’l-Arabî, 1951.
- Baz, İbrahim. *Şeyh Asım Ohinî ve Birketü’l-kelimat fî menakib badî’s-sadat İsimli Eseri*. İlahiyat, 2016.
- Birgivi, Muhammed b. Pîr Alî. *Şurûhu’l- ‘avâmîl li’ş-Şerîf el-Cürcânî ve Muhammed b. Pîr el-Birgivi*. thk. İlyas Kaplan. Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2010.
- Bursalı Mehmed Tahir Efendi. *Osmanlı Müellifleri*. Haz. İsmail Özen-A. Fikri Yavuz. İstanbul: Meral Yayınevi, 1972.
- Çakır, Mehmet Saki. *Seyyid Taha Hakkâri ve Nehir Dergâhı*. İstanbul: Nizamiye Akademi, 2017.
- Korkusuz, M. Şerif. *Nehri’den Hazne’ye Meşayihî Nakşibendi*. İstanbul: Pak Ajans Yayıncılık, 2010.
- Ziriklî, Hayruddîn. *el-‘A’lâm*. Beyrût: Dâru’l-İlmi lil Melâyîn, 2002.

İLK DÖNEM KARESİ GAZETESİNDEKİ DİNÎ-EDEBÎ METİNLER*

Ekrem SAKAR

Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Matbaa teknolojisinin gelişmesiyle birlikte en fazla ön plana çıkan yayın türü olan gazetenin başlıca vazifesi, iletişimin bugüne göre çok kısıtlı olduğu bir devirde küçük ve büyük bölgelerde hayatını idame ettiren toplumun, etrafında neler olup bittiğinden hızlıca ve ayrıntılı olarak haberdar olmasını sağlamaktır. Bununla beraber insanların duygularını ve düşüncelerini başkalarıyla paylaşmasını kolaylaştırması yönüyle yalnızca sıradan okur yazar kesim değil, entelektüel çevreler tarafından da hızlıca benimsenmiştir. Gazeteler vasıtasıyla gündemi ne tür olayların teşkil ettiğinden yaşanan hadiselerin ne şekilde aktarıldığına, kimlerin hangi yazıları yayımladıklarından neşredilen yazıların muhtevasına ve diline değin pek çok veri elde etmek mümkündür. Dolayısıyla konu, belli bir tarih dilimi ve coğrafyadaki dinî hayat olunca, buna dair en açık ve samimi malumatı içeren gazeteleri mutlaka araştırmaya dahil etmek gerekir.

Osmanlı Balıkesir'in'deki dinî hayat hakkında bilgi edinmek için başvurulacak en mühim süreli yayın organı *Karesi* gazetesidir. Karesi ve Biga sancaklarının birleştirilerek Karesi adıyla müstakil bir vilayet teşkil edilmesinin ardından vilayet matbaasının kurulmasıyla vilayetin resmî yayın organı olarak yayın hayatına atılan *Karesi* gazetesinin ilk dönemi, 17 Mart 1886 tarihinde neşredilen ilk sayısı ile

* Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Balıkesir İl Müftülüğü işbirliğiyle 17-18 Ekim 2024 tarihinde Balıkesir Üniversitesi'nde düzenlenen "Balıkesir'de Dini Hayat Uluslararası Sempozyum"unda sunulan "Osmanlı Balıkesir'indeki Dini Hayatın İzinde: İlk Dönem Karesi Gazetesindeki Dini-Edebi Metinler" başlıklı sözlü bildirinin genişletilmiş şeklidir..

başlayıp 11 Nisan 1888 tarihinde çıkan 105 no'lu sayısıyla sona ermiştir.¹ Gazete, kısa bir müddet içerisinde, halkın haberdar olması istenen havadisın, duyuruların ve ilanların neşredildiği bir mecra görevi üstlenmesinin yanı sıra Balıkesir'de ikamet eden ahali arasında duygularını ve düşüncelerini paylaşmak isteyen kimseler için de seslerini duyurabilecekleri bir platform haline gelmiştir. Makale, şiir, hikaye, deneme, eleştiri ve tercüme metin örneklerinin görülebildiği gazete sayfalarının bir kısmını dinî muhtevada yazılmış metin örnekleri oluşturmaktadır.

Dinî hadiseler *Karesi* gazetesinin çekirdeğini oluşturmamasına ve gazetenin yayımlanma amacını teşkil etmemesine karşın gerek gazetenin çıkartılmasında ve gerekse yazıların tertibinde büyük rol oynamıştır. Örneğin dinî bayramlarda tesadüf eden günlerde gazete neşredilmediği gibi tebrik veya duyuru kabilinden herhangi bir dinî gün hakkında aktarılanlara, gazetenin manşet sayfası addedilebilecek ilk sayfada teferruatlı olarak yer verilmiştir. Keza eski Edirne müftülerinden Mehmed Fevzi Efendi gibi zatların gazeteye gönderdikleri dinî-edebî metinlerin kimileyin gazetenin ilk sayfasına yerleştirilmesi, gazete yazarlarının ve okurlarının dinî içerikli yazılara önem verdiklerine işaret etmektedir.

Gazetede neşredilmiş dinî-edebî yazıları altı başlık altında toplamak mümkündür²:

- 1) Doğrudan şehirdeki dinî hayatla ilgili haberler.
- 2) Ramazan ayı ile alakalı haberler.

¹ Mustafa Polat, "Balıkesir'in Basın Tarihinin Dibacesi: Karesi Gazetesi", Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) (İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022), 1/11-13.

² Gazetenin 105 sayısında yer alan dinî-edebî yazılar tasnif edilirken yazıların dolaylı değil, doğrudan dinî mahiyette yazılması kıstas alınmıştır. Ayrıca gazetede yayımlanan yazıların sahipleri şayet Balıkesir'de ikamet etmiyorsa, sınıflandırmaya dahil edilmemiştir.

3) Mübarek günlerin ve gecelerin nasıl kutlandığını anlatan metinler.

4) Dinî sözler.

5) Vaaz ve makalelerdeki dinî muhteva.

6) Dinî içerikli şiirler.

Belirlenen başlıklar altında, Osmanlı Balıkesir'inde dinî hayatın nasıl yaşandığı hakkında fikir verebilecek yazılardan örnekler getirilecektir.

Doğrudan şehirdeki dinî hayatla ilgili haberler

Her vilayette ve şehirde olduğu gibi Balıkesir'de de dinî hayatın kümelendiği merkezlerin başını camiler çekmektedir. Gazetenin 12 Mayıs 1886 tarihli 9. sayısında, Balıkesir'in Balya nahiyesinde bulunan Hort köyünde inşa edilmeye başlanan camiin haberi şöyledir:

Balya nâhiyesinin Hort karyesinde salât-ı mefrûzayı edâ edecek câmi-i şerîf olmadığı hâlde iâne-i nakdiyye ve ayniyye i'tâsıyla bi-mennihi'l-kerîm müceddeden bir câmi-i şerîf inşâsı ahâlî-i karyece kararlaştırılıp rûz-ı Hızır'ın dördüncü günü inşââtı bed' olunacağı Balya müdürî İbrâhîm Efendi tarafından makâm-ı âlî-i vilâyete gelen tahrîrâtan anlaşılmakla ma-a'l-iftihâr tezyîn-i sahîfe-i sûtûn kılınır.³

Haberde, köyde farz namazları kılacak bir cami bulunmaması hasebiyle köy ahalisinin hem para hem de mal olarak belli bir birikime ulaşıp camii inşaatını başlatması, Balıkesir halkı adına bir iftihar vesilesi olarak addedilmiştir. Bu haber sayesinde Balıkesir'in her köyünde cami olmadığı, yeni camilerin de o yörede yaşayan insanların bağışları ile yapıldığı görülebilir.

³ Mehmet Bayyigit - Mustafa Polat (ed.), Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 1 (İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022), 1/138.

Gazetenin 19 Mayıs 1886 tarihli bir sonraki sayısında, Kemer'deki (Edremit) medrese mezunları ile ilgili bir haber yer almaktadır. Abdullah Feyzî Efendi'nin dört talebesinin icazet aldığı şöyle bildirilmiştir:

*Kemer kasabasında müderrisîn-i kirâmdan mekrümetlü Abdullâh Feyzî Efendi'nin şâkirdlerinden dört neferin tekmîl-i nüsah-ı ilmiyye eylemesi cihetle Mayıs'ın birinci Perşembe günü mahallî eşrâf ve muteberânı hâzır olduğu hâlde resm-i icâzetin icrâ olunduğu ve bu sırada duâ-yı devâm-ı ömr ve şevket-i hazret-i pâdişâhînin zîver-i zebân-ı ubûdiyyet kılındığı iş'âr-ı mahallîden anlaşılmıştır.*⁴

Bir talebenin tefsir, hadis, fıkıh, akaid gibi ilimlere dair kitapları baştan sona bir hoca huzurunda dikkatli bir biçimde tetkik etmek ve senelerce çalışmanın akabinde bir heyet karşısında yapılan imtihanı geçmesi suretiyle medrese icazeti alabildiği göz önünde bulundurulduğunda, Balıkesir gibi bir vilayette medrese mezunu vermenin ehemmiyeti ve bu olayın haber yapılmaya layık bulunması anlaşılabilir.

19. yüzyılın sonunda Balıkesir'den hacca gidenlerin yaklaşık 100 kişi olduğu bilgisini, 8 Aralık 1886 tarihli gazetenin 38. sayısından edinmek olanaklıdır. Haberde hac yolculuğuna çıkan takriben 100 kimseden 75'inin, sağlıklı olarak döndükleri bildirilmiştir: "Haber aldığımıza göre bu sene-i mübârekede îfâ-yı hacc-ı şerîf için Balıkesir Sancağı'ndan Mekke-i Mükerrerme'ye gitmiş olan zevât yüz nefer raddesinde olup bundan on beş neferden gayrisinin bi's-sihha memleketlerine geldiği anlaşılmıştır."⁵ O zamanki hac yolculuklarının

⁴ Bayyigit - Polat, *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 1, 1/148. *Karesi* gazetesinin ilk dönemi için hazırlanan üç ciltlik ilmî neşrinden alıntılar yapılırken imlaya birebir uyulmayacaktır. Zira uzun ünlülerin ve "ayn" harfi içeren sözcüklerin yazımında bir tutarlılık yoktur.

⁵ Mehmet Bayyigit - Mustafa Polat (ed.), *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 2 (İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022), 2/62.

uzun, zorlu ve tehlikeli oldukları hesaba katıldığında, hüccâc-ı müslimîn arasında yolda hastalanan, saldırıya uğrayan veya çeşitli sebeplerden dolayı hayatını kaybedenler olduğu ve giden herkesin sağlıklı olarak dönmemesi, tasavvur edilebilir bir olgudur.

Gazetede dinî mevzuata matuf hassasiyeti gösteren önemli haberlerden birisi de Mehmed Fevzî Efendi'nin *Tahrîrû'l-Murâd* adlı eserinin tanıtımının ilk sayfadan verilmesidir. 22 Şubat 1888 tarihli gazetenin 98. sayısında çıkan haberde, mezkur eserin vilayet matbaasında basılmasının Balıkesir adına övünç kaynağı olarak telakki edildiği ve kitabın - tabir yerindeyse - reklamının yapıldığı müşahede edilebilir:

*Muhyiddîn-i Arabî kuddise sırruhu'l-athar hazretlerinin Firavun'un îmânına kâil olduğu hakkında mevcûd olan zann ü zehâb üzerine fahru'l-mevâlî ve meydân-ı ulûm u fezâilde sâhib-i kâ'b-i âlî olan Edirne müftî-i esbakı ve merkez-i vilâyet hâkimi fazîletlü el-Hâc Mehmed Fevzî Efendi hazretleri 'Hâşâ Hazret-i Şeyh-i Ekber'in Firavun'un îmânına aslâ kâil olmadığı kendi kelâmlarıyla sâbittir' diyerek Tahrîrû'l-Murâd nâmında bir risâle-i nefise kaleme alarak mezkûr risâle matbaamız müdîri ve gazetemiz muharriri tarafından bu kerre Matbaa-i Vilâyet'te tab' ettirilerek beşer kuruş fey'-i mevzûuyla meydân-ı intişâra çıkarılmış ve bundan birer tane edinmek herkes için lâzımeden bulunmuş (...)*⁶

⁶ Mehmet Bayyığıt - Mustafa Polat (ed.), *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 3 (İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022), 3/366.

Mehmed Fevzî Efendi'nin İbn Arabî'yi savunmak maksadıyla Firavun'un imanı⁷ ile ilgili görüşlerine açıklık getirdiği kitabın basım tarihi, haberden anlaşıldığı üzere 1888'dir.⁸

Ramazan ayı ile alakalı haberler

Osmanlı'nın birçok vilayetinde olduğu gibi Balıkesir'de de Ramazan ayının diğer aylardan farklı bir maneviyatla idrak edildiği ve bu aya özel dinî programlar hazırlandığı *Karesi* gazetesi sütunlarında genişçe yer bulmuştur. Örneğin gazetenin 9 Haziran 1886 tarihli 13. sayısında "Perşembe gecesı rüyet-i hilâlin sübûtuna mebnî şehrimizde Perşembe günü ibtidâ-yı şehir-i sıyâm-ı mağfiret-encâm olmakla topar endâhtıyla ilân-ı keyfiyyet edilmiştir."⁹ ifadesinden, hilalin görülmesiyle Ramazan ayının teşrifinin top atılarak halka ilan edildiği anlaşılmaktadır.

Ramazan ayına özel olarak alimlerin muhtelif camilerde vaazlar ve dersler verdiğini, 30 Haziran 1886 tarihli gazetenin 16. sayısında çıkmış olan bir başka haber vesilesiyle öğrenmekteyiz:

İşbu Ramazân-ı bâisü'l-gufrânda diğer yerlerde olduğu misillü şehrimizde vâkı cevâmi-i şerîfede dahı ulemâmız tarafından güzel güzel dersler okunup vaz u nasîhatler edilmekte ve hele Gürcistan ciheti muhâcirleri ümerâsından vilâyet müddei-i umûmî muâvini Alî Haydâr Bey'in birâderleri mekrûmetlü

⁷ Bu konuda görüş belirten tek isim olmasa da bu görüşle özdeşleşen isim İbn Arabî olmuştur. Bu mesele hakkında hem İbn Arabî'nin görüşlerine hem de diğer argümanlar için bk. Süleyman Aydın, "Kur'ân ve Sünnet Işığında Firavun'un İmânı Meselesi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/26 (2014), 121-148.

⁸ Bu kitap neşredilmiştir. bk. Mehmed Fevzi Efendi, *Tahrîrü'l-murâd li def'i't-ta'n ve'l-fesâd İbnü'l-Arabî Müdafası*, çev. Necati Günaydın (İstanbul: İber Yayınları, 2024). Ancak kitabın tanıtım yazısında, eser hakkında yer alan, "Balıkesir Vilayet Matbaası'nda 1886'da (1306) basılmıştır" ifadesi, tashihe muhtaç görünmektedir. Zira ilgili haber sene itibariyle miladî 1888, rumî 1303 ve hicrî 1305 yılındadır. Dolayısıyla zikredilen tarihlerin ikisi de haberin tarihine uymamaktadır. Üstelik miladî yıl itibariyle 1886'da basıldığını varsaysak dahi, o da hicrî olarak 1303/1304'e tekabül eder; binaenaleyh verilen tarihler birbiriyle de uyuşmaz.

⁹ Bayyîğit - Polat, *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 1, 1/178.

*Şefîk Bey dahı Zağnos Paşa câmi-i şerîfini tedrîs-i tefsîr-i şerîf ile ihyâ eylemekte olmasıyla ve mûmâileyhin hadâset-i sinni ile berâber fazîlet-i ilmiyyesi cümleyi meftûn etmesi ile tezyîn-i sahîfe için ilân-ı keyfiyete müsâraat olunmuştur.*¹⁰

Metinden anlaşıldığı üzere Şefik Bey namındaki zatın genç yaşına karşın Zağnos Paşa camiinde verdiği tefsir derslerindeki seviyenin derinliği karşısında cemaati nasıl ilmine hayran bıraktığı gazetede haber olarak yayımlanmaya değer bulunmuştur.

Ramazan ayı biter bitmez bayramın şehirde neşeyle karşılandığından söz eden bir başka haber, gazetenin 17. sayısında, 7 Temmuz 1886 tarihinde yayımlanmıştır:

*Iyd-i saîd-i fitrın hulûlü münâsebetiyle (...) merkez habshânesinde 42 neferin sülûsân-ı müddet-i cezâiyyelerini ikmâl etmiş bulundukları kayden anlaşılmasıyla ber-mûcib-i irâde-i seniyye bunların kable's-salâti'l-ıyd sebilleri ihlâ kılınmış (...) şu haber-i meserret-eser bayram namâzını edâ için cevâmi-i şerîfeye gitmek üzere sokaklarda bulunan şehrimiz ahâlîsine aksetmesi üzerine herkesin kalbini sürûr u hubûr istîlâ ederek cevâmi-i şerîfede dahı âmmе-i müslimîn dest-güşâ-yı tazarru ile bir kat daha duâ-yı füzûnî-i ömr ve ikbâl-i şehriyâr-ı Faruk-girdârı kemâl-i hulûs ile yâd-ı tezkâr etmişlerdir.*¹¹

Habere göre Balıkesir merkez hapishanesinde tutuklu bulunan mahkumlar arasında cezasının 2/3'ünü yatmış olanların Ramazan bayramı münasebetiyle cezalarının kalan 1/3'ünün affedildiği ilan edilmiş, bayram namazına gitmekte olan cemaatin sevinci bu karar karşısında çoğalmış ve böyle bir lutufta bulunan padişaha coşkuyla dua edilmiştir.

¹⁰ Bayyığıt - Polat, *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 1, 1/208.

¹¹ Bayyığıt - Polat, *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 1, 1/218.

Mübarek günlerin ve gecelerin nasıl kutlandığını anlatan metinler

Bilhassa Türklerin yaşadığı coğrafyalarda özenle kutlanan kandil gecelerine Balıkesir'de de ayrı bir önem verildiğini gazete sayfalarında görmek mümkündür. Söz gelimi 6 Nisan 1887 tarihli gazetenin 55. sayısında Regaib gecesinde camilerde cemaat sayısının epeyce arttığı, ertesi Cuma günü de şehrin ileri gelenlerinin görüşerek tebrikleştikleri haberi verilmiştir:

Geçen Cuma gecesi leyle-i Regâib olmasıyla (...) akşam ve yatsı namâzlarında dahı cevâmi-i mezkûrenin kâffesinde her vakitten ziyâde cemâat bulunup (...) ertesi Cuma günü dahı erkân-ı vilâyet ve mütehayyizân-ı memûrîn-i hükûmet devlethâne-i vilâyet-penâhîye azîmetle nâm-ı nâmî-i hazret-i şehriyâriyye olarak îfâ-yı tebrîkâtta bulunmuşlardır.¹²

Kandil gecelerine dair yayımlanmış bütün haberlerde "âdet-i müstahsene-i İslâmiyyeden olduğu üzere" Balıkesir'in de kandillerle aydınlatıldığının altı çizilmiştir. Mesela 11 Mayıs 1887 tarihli gazetenin 60. sayısında Berat kandili ile ilgili yayımlanan haberdeki "Şabân-ı muazzamın on beşinci Pazartesi gecesi leyle-i Berât-ı saâdet-âyâta müsâdif olmak cihetiyle şehrimizde vâki bi'l-cümle cevâmi ve mesâcid-i şerîfenin derûn u bîrûnunda îkâd-ı kanâdîl olunarak (...) "¹³ ve 21 Mart 1888 tarihli gazetenin 102. sayısında Regaib kandili ile akalalı neşredilen haberdeki "Perşembe gecesi leyle-i celîle-i Regâib olmasıyla âdet-i müstahsene-i İslâmiyyeden olduğu vechile o gece cevâmi ve mesâcid-i şerîfe ve hükûmet konağı kanâdîl-i süreyyâ-adîl ile tenvîr edilmiş (...) "¹⁴ ifadeleri, Balıkesir'deki camilerin, mescitlerin ve hükümet konağının kandillerle aydınlatıldığını aktarmak suretiyle bir nevi malumun ilamı olarak yorumlanabilir.

¹² Bayyığıt - Polat, *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 2, 2/208.

¹³ Bayyığıt - Polat, *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 2, 2/298.

¹⁴ Bayyığıt - Polat, *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 3, 3/414.

Mevlid kandilleri hakkında yapılan haberler ve bu minvalde yayımlanan yazılar, bu mübarek geceye diğerlerine kıyasla daha fazla önem atfedildiğini belgeler niteliktedir. Misal olarak 30 Kasım 1887 tarihli gazetenin 87. sayısında neşredilen haber verilebilir:

İşbu mâh-ı Rebîü'l-evvelin on ikinci gecesi leyle-i mevlid-i meyâmin-mevid-i hazret-i risâlet-penâhî olan isneyn gecesi (...) fâziletli el-hac Mehmed Fevzî Efendi Hazretleri dahı işbu leyle-i mevlid-i şerîfte vâlî-i vilâyetle ferikân-ı kirâm-ı meâlî-ittisâmdan saâdetli Mustafâ Rif'at Paşa Hazretlerini ve kâffe-i me'mûrîn ve ulemâyı mahkeme-i şer'iiyyeye davet ederek akşam ve yatsı namâzlarını cemâat-ı azîme ile edâ ve it'âm ü irvâ ve kendi müellefâtından bulunan Kudsiyetü'l-ahbâr fî Mevlidi Ahmedi'l-muhtâr nâm mevlid-i şerîfi tilâvet ettirip akîbinde tertîb eylediği duâ-yı belîği îsâl-i kabûlgâh-ı Hazret-i Hudâ etmiş ve ertesi günü Zağnos Mehmed Paşa câmi-i şerîfi'nde hemen beldenin kâffe-i sekene-i müslimesi dinlemiş olsa mübâlağa olmaz sûrette cemâat-i müslimîn mahzarında evvelâ efendi-i müşârunileyh kendisi medâyihi şerîfe-i nebeviyyeye dâir bir âyet-i kerîmeyi aslâ emsâli işitilmemiş sûrette gâyet müessir ve fasîh ve belîğ takrîrât ve ta'bîrât-ı hasene ile tefsîr ettikten ve mevlid-i şerîf-i mezkûru tilâvet ettirdikten sonra yine bir duâ-yı müessir tertîb etmekle cemâat-i müslimîni ve belki beldemizi nûr u sûrûra müstağrak buyurmuştur.¹⁵

Bu haberde, gazetede hem namı sıkça duyurulan hem de yazılarına genişçe yer verilen Mehmed Fevzî Efendi'nin Mevlid kandili münasebetiyle şehrin ileri gelen ilim adamlarını görev yaptığı şeriye mahkemesine davet ettikten sonra akşam ve yatsı namazını beraberce kıldıkları, ardından Fevzî Efendi'nin eserlerinden biri olan *Kudsiyetü'l-ahbâr*'ın¹⁶ okunduğu ve dua edildiği, ertesi gün yine Fevzî Efendi'nin Zağnos Paşa camiinde Hz. Muhammed'i yücelten bir ayeti benzeri

¹⁵ Bayyigît - Polat, *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 3, 3/234.

¹⁶ Bu mevlid hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Uzun, "Mevlid Edebiyatında Önemli Bir Son Devir Şâiri: Mehmed Fevzi Efendi ve Mevlidleri", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (2007), 100-102.

duyulmamış bir biçimde tefsir ettiği ve aynı mevlid metninin tekrar okunarak dua edildiği belirtilmiştir.

Hakeza aynı sayıda Mevlid kandili hakkında yapılan haberde Rüşdiye mektebi hocası Sadrî efendinin öğrencilerine öğle namazı kıldırıldığı, son sınıf talebesi Hafız Yakup Efendi'ye mevlid-i şerif okuttuğu ve son olarak duanın akabinde öğrencilerine şeker dağıttığı şöyle bildirilmiştir:

Mevlid-i feyz-mevrid-i hazret-i risâlet-penâhî münâsebetiyle Balıkesir mekteb-i rüşdîsi muallim-i evveli mekrûmetlü Sadrî Efendi Pazar günü mektebde şâkirdâna salât-ı zuhru edâ ettirdikten sonra sınıf-ı sâlis şâkirdânından Hâfız Yakûb Efendi'ye menkıbe-i mevlid-i şerîf kırâat ettirerek rûh-ı pâk-i ıtırnâk-i seyyidi'l-mürselîne ihdâ ve şâkirdân-ı mûmâileyhime şekerler taksîm ve i'tâ eylediği haber alınmıştır.¹⁷

Dinî Sözler

Gazetede "Tehzîb-i Ahlâk" başlığı altında hikmetli Arapça sözler tefrika halinde Türkçeye tercüme edilmiştir. 28 sayı süren bu yazı dizisini üstlenen, gazetenin en velud isimlerinden 505 imzalı kişidir. 505'in çevirileri bunlarla bitmemiş, "Edebiyyât ve Mev'iza-i Hikemiyyeden" başlığı altında Arapça deyişleri ve manzumeleri de tefrika halinde Türkçeye tercüme etmiştir.¹⁸

Çevrilen sözlerin bir kısmı doğrudan dinî muhtevaya sahiptir. Tercüme dini sözler, çoğunlukla kelâm-ı kibâr adı verilen hikmetli meşhur sözlerden oluşmakla beraber yer yer hadîs-i şerîflere gönderme yapılan sözler de tercih edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

¹⁷ Bayyigît - Polat, *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 3, 3/234.

¹⁸ Ekrem Sakar, "Karesi Gazetesi Örneğinde Tanzimat Dönemi Edebiyat Anlayışının Balıkesir'deki Yansımaları", *Cumhuriyet'in 100. Yılında Balıkesir'in Kültürel Birikimi Edebî Hayat* (Konya: Palet Yayınları, 2023), 68-69.

[أصل العلم الرغبة وثمرته العبادة] - "İlmin aslı rağbet-i tazîmdir ve semeresi ibâdettir."¹⁹

[أصل الزهد الرهبة وثمرته السعادة] - "Zühhdün aslı haşyetullâhtır ve semeresi saâdettir."²⁰

[أجل الناس من باع آخرته بدينيا] - "Nâsın echeli âhiretini dünyâsına satandır."²¹

[أحمق الناس من باع دينه بدينيا غيره] - "Nâsın ahmağı gayrısının dünyâsına dînini satandır."²²

[الانس بالله نور ساطع والانس بالخلق غم واقع] - "Cenâb-ı Hakk'a muhabbet ile meşğûl olmak parlayıcı bir nûrdur. Halk ile mâlâyanî etmek dâimâ zuhûr edici bir gamdır."²³

[صحة البدن في الصوم] - "Bedenin sıhhati savmladır."²⁴

[صلاة الليل بهاء النهار] - "Gece namâzı gündüzün bahâsıdır."²⁵

[عز المؤمن غناء عن الناس] - "Müminin izzeti nâsdan müstağnî olmaktadır."²⁶

[قوة القلب صحة الايمان] - "Kuvvet-i kalb sıhhat-i îmândandır."²⁷

[لاشرف اعلى من الاسلام ولا كرم اعز من الزهد] - "İslâmdan âlâ şeref olmaz. Zühdden e'azz kerem olmaz."²⁸

[لا عفة لمن لا عصمة له] - "Harâmdan kaçınmayanın namusu olmaz."²⁹

¹⁹ Bayyîğit - Polat, Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 1, 1/131.

²⁰ Bayyîğit - Polat, Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 1, 1/132.

²¹ Bayyîğit - Polat, Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 1, 1/173.

²² Bayyîğit - Polat, Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 1, 1/173.

²³ Bayyîğit - Polat, Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 1, 1/261.

²⁴ Bayyîğit - Polat, Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 1, 1/303.

²⁵ Bayyîğit - Polat, Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 1, 1/303.

²⁶ Bayyîğit - Polat, Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 1, 1/322.

²⁷ Bayyîğit - Polat, Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 1, 1/332.

²⁸ Bayyîğit - Polat, Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 1, 1/363.

²⁹ Bayyîğit - Polat, Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 2, 2/58.

[من حذر ثمر من امن تهاون] - "Cenâb-ı Hakk'ın gazabından korkan îmânında kavî olur, korkmayıp da emîn olan zelîl ve hakîr olur."³⁰

Vaaz ve makalelerdeki dinî muhteva

Karesi gazetesinin yayımlandığı Tanzimat devrinde gerçekleşen gazetecilik çalışmaları, edebî çalışmalarla çok yakından ilgilidir. Çünkü gazeteler edebiyat dergilerinden çok önce çıkmaya başladıkları için, ilk edebî yazılar da gazetelerde çıkar.³¹ Edebî yazılar arasında popülerleşen nesir türlerinden biri makaledir. Tanzimattan önce de Türk edebiyatında "makale" adı altında yazılan bazı küçük kadrolu ve değişik mevzulu yazılar olmasına karşın gazeteciliğin kurulmasıyla başlayan bu yeni makale nevi tamamiyle Avrupa'dır ve çok kısa zamanda gelişerek çok sayıda kuvvetli örnekler vermiştir.³²

Hem fikirlerini şehrin önde gelen düşünce adamlarıyla paylaşmak hem de okurları bazı konularda aydınlatmak gayesine mebni olarak yazıldığı anlaşılan makalelerin tamamına yakını, bir önceki bölümde adı geçen 505 lakaplı kişi tarafından kaleme alınmıştır. Çeşitli konularda yazan müellifin argümanlarını desteklemek adına kimileyin dinî mevzulara yer verdiği dikkate çarpar. Örneğin 19 Mayıs 1886 tarihli gazetenin 10. sayısında namuslu kadınların terbiyesine dair yazdığı makalesinde kadınların ilim öğrenmesinin gerekliliği üzerine fikir beyan ederken Hz. Ayşe'yi örnek göstermiştir:

*Cenâb-ı Âişe-i Sıddîkanın (radiyallâhu anhâ) ne dereceye kadar ilmi olduğu ve nice ahkâm-ı şer'iyeye zât-ı şerîfelerinden rivâyet olunmuş idüğü malûm ve mukarrerdir. Ve bu ümmet-i seniyyeden nice nisâ-i âlîmât husûsiyle nice muhaddisler zuhûr etmiştir.*³³

³⁰ Bayyîğit - Polat, *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 2, 2/134.

³¹ Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri: 1860-1923* (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 1979), 70.

³² Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1983), 2/1007.

³³ Bayyîğit - Polat, *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 1, 1/150.

Mezkur yazar, 21 Temmuz 1886 tarihli gazetenin 19. sayısında yayımlanan, çalışmanın ve kazanmanın ehemmiyetinin izah edildiği başka bir makalesinde dinin de apaçık olarak bunu emrettiğini dile getirirken ehâdis-i nebeviyyeye başvurmuştur:

Ezcümle 'Siz doğduğunuz günden vefât ettiğiniz güne kadar tahsîl-i ilme sa'y ediniz.' diye buyurdıkları (...) yine 'Eğer ilim ve marifet diyâr-ı Sîn'de dahı olursa onu tahsîle gayret eyleyiniz.' nutk-ı celîl-i feyz-delîl-i hazret-i nebevîleriyle dahı tarîk-ı reşâdî irâe buyuruyorlar.³⁴

7 Temmuz 1886 tarihli gazetenin 17. sayısında, bilimsel konuları irdelediği başka bir makalesinde ise dünyanın küre şeklinde olduğunun dine muhalif olmadığı, hatta buna bilimsel keşiflerden yüzyıllar evvelinde Kurân-ı Kerîm'de işaret edildiğini Fahreddin Razî gibi müfessirlerin beyan ettikleri iddialarında bulunmuştur:

Ecille-i müfessirînden İmâm Fahreddîn Râzî rahmetullâhi teâlâ rahmeten vâsia bazı âyât-ı beyyinâtın tefsîr ü tevîlinde izâh buyurdıkları ebhâs hey'et-i cedîde meslek ü mezhebine tevâfuk ettiğine nazaran Cenâb-ı vâcibu'l-vücud ve Hâlık-ı kâinat ve kâffe-i mevcûdât hazretleri Kurân-ı Kerîm ve Furkân-ı azîminde bu ümmet-i seniyye-i cenâb-ı Ahmediyye kürre-i arzın ve kevâkib ve sâbite ve seyyârenin ve cümle ecrâm-ı semâviyyenin kuvvet ve kudret-i kâdir-i mutlak ile bu nizâm-ı bedîu'l-intizâm hikmet-irtisâm üzere tarh u tesîs olunduğunu 1303 sene evvel haber verdiği müfessir-i müşârûnileyh hazretleriyle sâir emsâli müfessirîn-i izâmın tefsîr ü tevîlâtıyla müsbettir.³⁵

Gazetede ki makale neşrini 505 deruhte ediyorken vaaz metinlerinin tümü Mehmed Fevzî Efendi'ye aittir. Fevzî Efendi'nin her türlü yazısının büyük bir ihtiramla karşılandığını görebildiğimiz gazetenin 23 Kasım 1887 tarihli 86. sayısının ilk sayfasının mevlid-i nebevî münasebetince vaaz metnine inhisar edilmesi, bunu kanıtlayan misallerden biridir. Uzunca aktarılmış vaaz metninden sonra Fevzî

³⁴ Bayyigît - Polat, *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 1, 1/241.

³⁵ Bayyigît - Polat, *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 1, 1/221.

Efendi'nin muhtelif eserlerinden iktibasla na't-ı şerîf türündeki şiirlerinin de yer aldığı gazeteden, mevlid kandilinin ne denli önemsendiği çıkarılabilir.

Dinî içerikli şiirler

Karesi gazetesindeki edebî ürünlerin başını manzumeler çekmektedir. Gazetede neşredilen manzumelerin sayısı toplamda 153 adettir. Gazeteye en fazla şiir gönderen kişi Balıkesir Rüşdiyesi hocalarından Sadreddin Efendi'dir. 15 gazel, 8 rubai, 6 kaside, 4 musammat, 3 mesnevi, 2 kıt'a, 2 nazım olmak üzere toplam 40 manzumesi yayımlanmıştır.³⁶ Bu manzumelerin ikisi na't-ı şeriftir. Biri Türkçe olup gazetenin 38, 39 ve 40 numaralı sayılarında tefrika halinde yayımlanmış, diğeri ise Farsça olup gazetenin 87, 88 ve 89 numaralı sayılarında parça parça neşredilmiştir. Mevzubahis ilk na'tının ilk ve son iki beyitleri şu şekildedir:

Vücûdun yâ Resûlallâh safâ-fermâ-yı insândır

Kudûmun yâ Habîballâh atâ-bahşende-i cândır

Makâlin pertev-efşân-ı vücûh-ı hûş-mendândır

*Fiâlin neş'e-bahşâ-yı kulûb-ı sûd-mendândır*³⁷

(...)

Hazîz-i hicrde tersân olursam da hemân Sadrî

Kelâm-ı âtî-i pür-hikmet-ârâm-ı dil ü cândır

Vücûdun yâ Resûlallâh safâ-fermâ-yı insândır

*Kudûmun yâ Resûlallâh atâ-bahşende-i cândır*³⁸

³⁶ Sakar, "Karesi Gazetesi Örneğinde Tanzimat Dönemi Edebiyat Anlayışının Balıkesir'deki Yansımaları", 108.

³⁷ Bayyigît - Polat, *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 2, 2/67.

³⁸ Bayyigît - Polat, *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 2, 2/87.

Sadreddîn Efendi'nin yazdığı Farsça kasidenin özellikle son üç beyti, Farsça şiir yazma kabiliyetinin Türkçeden az olmadığını belli etmektedir:

*Zebânem ez beyân-ı mu'cizâtes geşte şod âciz
Kelâmem zansebeb bâ gofte-i âti muğayya şod
Zi cev-r-i çerh bed ehter nebâşem tâ ebed tersân
Demâdem munis-i cân u dilem în beyt zîrâ şod
Vidâd-ı Ahmed-i Muhtar ve hubb-i cümle eshâbeş
Ziyâ-yı dîde-i Sadri-yi hikmetsenc-i dânâ şod³⁹*

(Tercümesi: Dilim onun mucizelerini açıklamaktan aciz kalmıştır / Bu sebeple sözüm gelecekte bahsetmekten kaybolmuştur / Kötü feleğin zulmünden ebediyete kadar korkmak istemiyorum / Çünkü sürekli canın ve gönlümün dostu bu beyit oldu / Ahmed-i Muhtar'ın muhabbeti ve cümle ashabının sevgisi / Sadri'nin gözünün aydınlığı ve hikmeti ölçen bilgin oldu.)

Sadreddin Efendi'nin na't haricinde dinî muhtevalı başka şiirleri de vardır. Gazetenin 78, 79 ve 80 numaralı sayılarında tefrika edilmiş uzun bir kasidesi; ayrıca 86. ve 102. sayılarında birer kasidesi daha mevcuttur. Gazetenin 52. sayısında yayımlanmış rubaisi de dinî içeriklidir: "Âfet-i akl-ı selîm mâdâm olur nefis ü hevâ / Onlara tâbi olup tâatin etme ber-hevâ / Ârzûmend-i rızâ-yı Hazret-i Allâh isen / Hâdim-i şer-i Resûlullâh ol subh u mesâ."⁴⁰

Tamamen dinî içerikli şiirler kaleme alıp gazeteye gönderen bir diğer isim Mehmed Fevzî Efendi'dir. Gazetenin 79, 80, 98, 99 ve 101 numaralı sayılarında yayımlanan beş adet gazeli tamamıyla dinî muhtevalıdır. Gazellerin bazısında aşıkane bazısında ise hikemane

³⁹ Bayyigît - Polat, *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 3, 3/261.

⁴⁰ Bayyigît - Polat, *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 2, 2/206.

duygular ve düşünceler dile getirilmiştir. Mesela gazetenin 22 Şubat 1888 tarihli 98. sayısında şeriatı temalı gazeli şöyledir:

Şüphesiz kânûn-ı Hakk'tır şer-i pâk-i Mustafâ
Her kim i'râz eyler ise hasbünallâhu kefâ
Ey azîzim her umûrun şer'a tatbik eyle kim
Bulasın ömründe dâim râhat ü zevk u safâ
Görmedim âlemde hiç düşman-ı şer'in râhatın
Mülk ü mâlî târumârdır kendi dûçâr-ı cefâ
Çûn demiştin ümmet-i peygâamberim rûz-ı elest
Şimdi tut mîzân-ı şer'i eyleyip ahde vefâ
Fevzî müftî olduğundan şöyle iftâ eylemiş
El-cevâb şer-i şerîftir cümle emrâza şifâ⁴¹

Fevzî Efendi'nin, gazetenin 29 Şubat 1888 tarihli 99. sayısı için kaleme aldığı manzume tetkik edildiğinde, İslamî Türk edebiyatının güzel numunelerinden biri sayılması işten bile değildir:

Gönül söyle ne gördün mâsivâdan bunca ezmândır
Senin her kâminı ihsân eden Mevlâ-yı Mennân'dır
Eğer sad-bâr tereddüd eylesen her gün der-i Hakk'a
Seni bir reddeden yoktur küşâde bâb-ı Rahmân'dır
Ve ger yekbâr varıp tekrâr varırsan bir der-i abde
Denilir kim bunu taslît eden tacîze şeytândır
Ederken terk-i tâat her ibâdetle olan memûr
Yine merzûk olur işte bu bir akvâ-yı burhândır

⁴¹ Bayyigît - Polat, *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 3, 3/371.

Bunu böyle bilip tut halka-i bâb-ı ilâhîyi
Meyân-ı bend ettiğin insân dahı âciz bir insândır
Sakın şer'a muhâlif hâkime arz etme davânı
Ki şer-i pâk-i peygâmbir asl-ı kânûn-ı Yezdân'dır
Kabûl eyle hazer kıl itirâz-ı hall ü akdinden
Ki her bir selb ü îcâbı onun mazmûn-ı Kurândır
Edip i'râz o kânûndan da sırf akla olan tâbî
Hakîkatte hemîşe vâki-i girdâb-ı hüsrândır
Bu sırrı Fevzî-veş sen de tefekkür eyleyip fehm et
Niçin fehm eylemezsin çûn ki irfân nûr-ı Kurândır⁴²

Bunların dışında Hacı Eminağazade Nûrî'nin, gazetenin 7 Mart 1888 tarihli 100. sayısında neşredilen "manzume" başlıklı şiiri, ilahi çerçevesinde değerlendirilebilir. 11 dörtlük halinde murabba nazım şekliyle yazılan bu manzumenin ilk ve son bendi şöyledir:

Şarâb-ı masiyet nûş eyleyip hemvâra kanmaz mın
Gelir bir gün olur mesûl hem mahcûb sanmaz mın
Hemîşe her nev fisk u fücûr işler usanmaz mın
Gönül sen Hazret-i Allâh'tan korkmaz utanmaz mın⁴³

(...)

Cihânda her ne türlü varsa menhiyyâta attın kol
Eriştiğine eriştin ermediğe aradın bir yol
Yeter ettiklerine tevbe eyle gayrı ıslâh ol

⁴² Bayyigît - Polat, *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 3, 3/379.

⁴³ Bayyigît - Polat, *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 3, 3/393.

*Gönül sen Hazret-i Allâh'tan korkmaz utanmaz mın*⁴⁴

Netice olarak gazetede yayımlanmış 153 manzumenin birçoğunda dinî unsurlar bulunmakla birlikte 12 adedi tamamen dinî edebiyata dahil edilebilecek niteliktedir.

Sonuç

Balıkesir'de dinî hayatın nasıl yaşandığını yansıtan muhtelif türdeki metinlerin ihtiva ettiği dinî içerik, bazen manzume yahut düz yazı şeklinde neşredilmiş metinlerin temelini oluşturmuş, bazense doğrudan dinî bir mevzu ele alınmadığı halde konuyu tamamlayıcı bir işlev görmüştür. Doğrudan dinî içerikte olan yazılar altı alt başlık altında incelenmiştir.

Gazetedeki dinî muhtevayı, öncelikle doğrudan dinî duygulara tercüman olan manzum ve mensur metinlerde görmek mümkündür. Bunların yanı sıra gazetenin sayfalarında yer bulmuş olaylar ve duyurular da Osmanlı Balıkesir'indeki dinî hayatı anlamak adına faydalı veriler sunmaktadır. Mesela vilayette bayramların nasıl geçtiğinin ve kandil gecelerinde neler yapıldığının anlatılmasından cami ve şadırvan inşası gibi hayır maksadıyla yapılan icraatların aktarılmasına değin pek çok yazı, Balıkesir'de yaşanan dinî hayat üzerine bir takım gözlemleri havidir.

⁴⁴ Bayyığıt - Polat, *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* - 3, 3/394.

Kaynakça

- Akyüz, Kenan. *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri: 1860-1923*. 1 Cilt. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 3. Basım, 1979.
- Aydın, Süleyman. “Kur’ân ve Sünnet Işığında Firavun’un İmânı Meselesi”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/26 (2014), 121-148. <https://doi.org/10.14395/jdiv151>
- Banarlı, Nihad Sami. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. 2 Cilt. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1983.
- Bayyigit, Mehmet - Mustafa Polat (ed.). *Karesi Balıkesir’in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 1*. 3 Cilt. İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022.
- Bayyigit, Mehmet - Mustafa Polat (ed.). *Karesi Balıkesir’in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 2*. 3 Cilt. İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022.
- Bayyigit, Mehmet - Mustafa Polat (ed.). *Karesi Balıkesir’in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 3*. 3 Cilt. İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022.
- Mehmed Fevzi Efendi. *Tahrîrû'l-murâd li def'i't-ta'n ve'l-fesâd İbnü'l-Arabî Müdafası*. çev. Necati Günaydın. 1 Cilt. İstanbul: İber Yayınları, 1. Basım, 2024.
- Polat, Mustafa. “Balıkesir’in Basın Tarihinin Dibacesi: Karesi Gazetesi”. *Karesi Balıkesir’in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)*. 1/11-20. İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022.
- Sakar, Ekrem. “Karesi Gazetesi Örneğinde Tanzimat Dönemi Edebiyat Anlayışının Balıkesir’deki Yansımaları”. *Cumhuriyet’in* 100.

Yılında Balıkesir'in Kültürel Birikimi Edebî Hayat. 107-125. Konya: Palet Yayınları, 2023.

Uzun, Mustafa. "Mevlid Edebiyatında Önemli Bir Son Devir Şâiri: Mehmed Fevzi Efendi ve Mevlidleri". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (2007), 87-128.

SINDIRGI KIRSAL YERLEŞİMLERİNDEN DÖRT AHŞAP TAVANLI CAMİ ÖRNEĞİ

Hüseyin CAN

Arő. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Giriş

Sındırgı ilçesi, Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara Bölümü'nde yer alır. İdari bakımdan Balıkesir iline bağlıdır. İl merkezine uzaklığı 63 km'dir. Sındırgı; Kuzeyde Bigadiç kuzeydoğuda Dursunbey ve doğuda Kütahya'nın Simav ilçeleri ile Güneyde Manisa'nın Demirci, Gördes, Akhisar ve Kırkağaç ilçeleri ile çevrilidir.¹ Sındırgı'nın 69'u kırsalda 6 tanesi ise merkezde olmak üzere toplamda 75 mahallesi mevcuttur (bk. Ekler-Harita 1).² 6 Aralık 2012 tarihinde Resmî Gazete 'de yayınlanan, 6360 sayılı kanunla Balıkesir Belediyesi, "Büyükşehir" vasfını kazanmıőtır.³ Geçmişte köy olarak adlandırılan kırsal yerleőimler, Balıkesir ilinin büyükşehir olmasından sonra idari olarak mahalle ismini almıştır. Ancak yerli halk günümüzde kırsal yerleőimleri büyük oranda köy olarak isimlendirmeye ve bu isimle kullanmaya devam etmektedir.⁴

Sındırgı yöresi orman ve fundalık alan bakımından tarım ile mera alanlarına oranla daha fazladır. Orman ve fundalık alanın 71.550

¹ Bahriye Sarıkaya, *Sındırgı Şehir Coğrafiyası* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020) 1. Ferhat Arslan, Füsun Baykal, "Sındırgıda Kırsal Coğrafi Görünümlerin Geçmişten Bugüne Değişimi", *Güncel Araştırmalar Işığında Sındırgı Bildiriler Kitabı*, ed. Ferhat Arslan vd. (İzmir: Ege Üniversitesi Basım ve Yayınevi, 2022) 362.

² Sındırgı belediyesi" mahallelerimiz" (Erişim 22 Ekim 2024).

³ Balıkesir Büyükşehir Belediyesi "Belediye Tarihçesi" (Erişim 22 Ekim 2024).

⁴ Not: Bu çalışmada kırsal yerleşim alanları "Köy" olarak adlandırılmıştır.

hektar olduğu Sındırgı’da bu sayı % 50 gibi bir orana tekabül etmektedir.⁵ Bu yönü ile ilçenin orman ve orman ürünleri bağlamında yeterli seviyede olduğu düşünülebilir. Gözlemlere dayalı olarak kırsal yerleşmelerdeki sivil mimari örneklerinde; dış cephelerde genellikle kerpiç ve taş malzemenin kullanıldığı görülmektedir. Ahşap malzeme ise üst örtülerde, iç mekânlarda, tavanlarda, odaların birimlerinde kullanılmaktadır. Araştırmaya konu olan camilerde ahşap malzeme büyük oranda iç mekânda uygulanmıştır. Özellikle tavanlarda, mahfil katlarında, strüktürel öğelerde, minberlerde ve kapılarda ahşap malzemeden yararlanılmıştır.

Kaynak ve saha çalışmaları esnasında ele alınan camiler ile ilgili yeterli çalışmaların yapılmadığı gözlemlenmiştir. Sanat tarihi disiplini içerisinde kronolojik olarak ele alınan yapılarla ilgili bilgiler, büyük oranda saha çalışmaları kapsamında elde edilmiş bulgulara dayanmaktadır.

1. Ahşap Tavanlı Camiler (Katalog)

Bu başlıkta Balıkesir ili Sındırgı ilçesinin kırsal yerleşimlerinden dört adet ahşap tavanlı cami örneği ele alınmıştır. Camiler; “Konumu ve Tarihçesi”, “Mimari Plan Özellikleri ve Tezminatı” olmak üzere iki alt başlıkta ayrı ayrı ele alınmıştır. Çalışmada ahşap kullanımına ve tezminatına dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

1.1. Osmanlar Köyü Camii

1.1.1. Yapının Konumu ve Tarihçesi

Cami Sındırgı ilçe merkezine 19 km uzaklıkta, Simav Çayının 5 km güneybatısında engebeli bir arazi üzerinde kurulmuş olan Osmanlar Köyünde bulunmaktadır.

⁵ Ferhat Arslan, Bigadiç ve Sındırgı İlçelerinde Yerleşmeler, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013) 67.

Yapıda üç ayrı kitabe mevcuttur. İlk kitabe harim girişindeki kilit taşı üzerinde olup H.1308 (M. 1888/1889) tarihi düşünülmüştür. İkinci kitabe minare kaidesindedir ve H. 1316 (M.1898/1899) tarihlidir. Bu iki kitabe yapının inşa tarihi olmalıdır. Bu kitabelerden eserin 19. yüzyılın ilk yarısında yapıldığı anlaşılmaktadır. Üçüncü kitabe tamir kitabesi olup, minarenin girişindedir. Burada 1988 tarihi yer alır.⁶ R. Selçuk Uysal'ın kaleme almış olduğu "Sındırgı'nın Kitabı" isimli eserde 1700'lü yılların başından 1850'lere kadar Sındırgı civarında yörük aşiretlerinden bahsederken Osmanlar Köyü'nden de bahsetmektedir.⁷ Bu yönü ile köy Sındırgı'nın önemli yerleşimlerinden birisini oluşturmaktadır.

1.1.2. Yapının Mimari Plan Özellikleri ve Tezyinatı

Cami dikdörtgen planlıdır. İç bölümde harim, mahfil katı ve dört gözlü son cemaat yerinden müteşekkildir. İç mekândaki mahfil ahşap ayaklar tarafından taşınmaktadır. Kıрма çatı ile sonlanmaktadır. Yapı Osmanlının son döneminde 19. yüzyılda inşa edilmiş olsa da minarenin girişinde yer alan tamir kitabesinden yapının 1988 yılında onarım geçirdiği anlaşılmaktadır. Caminin iç kısmında bulunan ahşap tavanın bu tamir esnasında yenilendiği düşünülmektedir.

Camide başta tavan olmak üzere, mahfil katı korkulukları, taşıyıcılar, minber ve kapılar ahşaptır. Tavanı tezyini açıdan iyi işçiliklidir. Tavan göbeği sekiz kollu bir yıldız etrafında gelişen geometrik formlardan oluşmaktadır. Kare alanı kaplayan tavandaki tezyini unsurlar ortada kare ve üçgen bordürlere ayrılmıştır. İçten dışa doğru üç boyutlu bir etki verilmiştir. Bu bordürlerin içerisinde geometrik formlu kare, dikdörtgen ve üçgenden oluşan şekiller yerleştirilmiştir. Bu geometrik formalar belirli bir kompozisyon

⁶ Selami Ören, *Balıkesir Sındırgı İlçesi'ndeki Osmanlı Dönemi Camileri*, (Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Lisans Tezi, 2019), 70.

⁷ R. Selçuk Uysal, *Sındırgı'nın Kitabı*, (Ankara: 2006),160.

biçiminde devam ettirilmiştir. Tezyini alanlar yine kendi içerisinde ince bir süsleme bordürü ile ayrılmıştır. İnce bordürlerin içerisi bitkisel tezyini bezemeler ("S" ve "C" kıvrımlı dallar) ile belirginleştirilmiştir. Boyamada kalem işi tekniği uygulanmıştır. Zeminde yeşil renk ve tonları hakimdir. Bunun yanında sarı, kırmızı, mavi ve kahverengi renkler kullanılmıştır(bk. Ekler-Fotoğraf 1-2).

1.2. Derecikören Köyü Camii

1.2.1. Yapının Konumu ve Tarihçesi

Derecikören köyü Sındırgı ilçe merkezine 57 km mesafededir. Kütahya'nın Simav ilçe sınırlarına yakın bir konumda yer almaktadır.

Mahfil katında ve minberde tarih düşülmüştür. Mahfil katındaki ahşaba yazılmış kitabesinde "Simav Çit Köyünden. 1955. Bu camiyi yapan Mimar Mehmet Doğru tarafından. Ve bu camiden evvel yaptıklarım 7 (yedi) camidir. En güzeli budur." ifadeleri yer almaktadır. Diğer kitabede Minber korkuluğunun hemen altında yer alan Besmele-i şerifin sonunda 1955 tarihi görülmektedir. (bk. Ekler-Fotoğraf 3) Kitabedeki bilgilere göre cami Simav'ın Çit Köyünden Mimar Mehmet Doğru tarafından 1955 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır.

1.2.2. Yapının Mimari Plan Özellikleri ve Tezyinatı

Derecikören Köyü Camii doğu batı doğrultuda engebeli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Yapı harim, mahfil katı ve son cemaat yerinden oluşmaktadır. Kuzey ve güney yönlerinde bahçesi bulunmaktadır.

Cami dikdörtgen planlı olup, kırma çatı ile sonlanmaktadır. Günümüzde dış cepheleri sıvalıdır. İç mekânda Mahfil katı "U" biçimlidir. İyi işçilikli tavanı mevcuttur. Özellikle harim bölümünde oluşturulmuş kare planlı alan üzerinde derin oyma tekniği kullanılarak yapılmış tezyinat dikkate değerdir. Tavan göbeğinde sekiz kollu bir yıldız motifi bulunur. Yıldız motifinin iç kısmı "S"

kıvrımlı dallar ve usluplaştırılmış çiçekler ile bezenmiştir. Tavan göbeğinin çevresinden başlayarak içten dışa doğru taşan kare ve üçgen alanlar oluşturularak üç boyutlu bir tavan hissi verilmiştir. Her birine köşebent eklenmiştir. Bu üçgen ve kare alanların iç kısımları dantel gibi kıvrımlı dallar ve çiçek motifleri ile hareketlendirilmiştir. Ayrıca sözü edilen alanlara kare, üçgen ve dikdörtgen formlu küçük geometrik şekiller eklenmiştir. Yatay ve dikey yönde süsleme bordürleri oluşturulmuştur. Belirli bir sistemi takip eden bu tezyini program harim bölümünü çevreleyerek devam etmiştir. Ahşabın uygulandığı diğer bir bölüm mahfil katıdır. Mahfil tamamen ahşaptandır. Bu katı ayakları ve başlıkları olan ahşap direkler taşımaktadır. Ancak mahfil katının tavanında süsleme yoktur.

Tavanda uygulanan tezyini program minberde de mevcuttur. Aynalık kısmının çevresi bordürlere ayrılarak içleri kıvrım dallar ve çiçekler ile tezyin edilmiştir. Orta kısmı ise kare ve dikdörtgen alanlara ayrılmış kare alanların içleri çiçek motifli rozetler ile zenginleştirilmiştir. Kalem işi tekniği tavanda çok fazla uygulama alanı bulmamıştır. Genel olarak ahşap rengine bırakılmıştır. Kalem işine tavan göbeği çevresinde rastlanılmaktadır. (bk. Ekler-Fotoğraf 4-5-6-7)

Mahfil katı çıkmasının altındaki bazı tezyini unsurlar zaman içerisinde çürümüş ve düşmüştür. Muhtemelen aynı durum tavan için de geçerlidir. Gerek kurtlanma gerekse çürüme bu yapının ahşap işçiliği için tehlike oluşturmaktadır.

1.3. Kocakonak Köyü Camii

1.3.1. Yapının Konumu ve Tarihçesi

Kocakonak köyü ilçe merkezine 2 km mesafededir. Geçmişte köy statüsünde olan yerleşim yeri, 2012 yılında Balıkesir'in büyükşehir olması ile birlikte Sındırgının merkez mahallesi olmuştur. Cami

günümüzde Köye ismini veren Şerif Paşa Konağı'nın 20m doğusunda Kocakonak köyünün merkezinde konumlanmaktadır.

Caminin mahfil katındaki kitabesine göre 13 Ağustos 1976 yılında Osmanlar Köyünden Mehmet Usta tarafından yapılmıştır. (bk. Ekler-Fotoğraf 8)

1.3.2. Yapının Mimari Plan Özellikleri ve Tezyinatı

Kocakonak Köyü Camii dikine dikdörtgen planlı bir yapıdır. Ana hatları ile harim bölümü, mahfil katı ve son cemaat yerinden oluşmaktadır. Cepheler dıştan sıvalıdır. Üst örtü kırma çatılıdır. Tavanı, minberi ve kapı kanatları ahşaptır.

Tavan ve minberin iyi bir ahşap işçiliği vardır. Başta bitkisel motifler olmak üzere geometrik formlar ile hareketlendirilmiş bir tavana sahiptir. Kare ve üçgen alanların içten dışa doğru kabartılmış ve üç boyutlu bir etki kazandırılmıştır. Tavan göbeği kare bir alan ile sınırlandırılmış, ortasına sekiz kollu bir yıldız yerleştirilmiştir. Yıldızın içerisi bitkisel motifler ile bezenmiştir. İç içe geçmiş kare ve üçgen alanlar, bu alanların içerisinde bitkisel ve geometrik motifler eklenmiştir. Her bir bölüm ince bordürler ile çevrelenmiş bordürlerin içerisine "S" kıvrımlı dallar ile çiçek ve bitki tasvirleri işlenmiştir.

Minberin tezyinatı tavan işlemlerindeki tarzı yansıtmaktadır. Aynalık bölümü üçgen bir alan içerisinde geometrik kare ve dikdörtgen çıtalar yerleştirilmiştir. Kare çıtaların içlerine çiçek formunda rozetler yerleştirilmiştir. Süpürgelik bölümünde kazıma tekniğinde çiçek motifi yer almaktadır. (bk. Ekler-Fotoğraf 10-11-12-13)Tavan ve minber kalem işi tekniği ile boyanmıştır. Zeminde yeşil renk hakimdir. Diğer renler ise kırmızı, sarı, beyaz, mavi ve kahverengidir.

1.4. Yaylacık Köyü Hatap Mevkii Camii

1.4.1. Yapının Konumu ve Tarihçesi

Yaylacık Köyü Hatap Mevkii ilçe merkezine 5 km mesafede bulunmaktadır. Sındırgı Müftülüğü tarafından yapının girişine asılan panoda caminin tarihi 1979 olarak belirtilmiştir. Muhtar Azası Şerif Ergin'in vermiş olduğu bilgiler ışığında eserin inşasında Simav İlçesinden Yaşar Usta ile Derecikören Köyünden Çıracık İsmail Usta'nın çalıştığı öğrenilmiştir.⁸

1.4.2. Yapının Mimari Plan Özellikleri ve Tezyinatı

Cami kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Harim mahfil katı ve son cemaat yerinden oluşmaktadır. Kuzey doğu köşesinde köy odası mevcuttur. Kıрма çatı ile örtülüdür. Cami dıştan sıvalıdır. İç mekânda mahfil katını ahşap ayaklar taşımaktadır. Mahfil katı, minber ve kapılar ahşaptır.

Caminin tavanı ve minberi tezyini anlamda dikkat çekicidir. Harim bölümünü kapsayan kare planlı alan süslenmiştir. Tavan göbeği altı kollu yıldızdan oluşmaktadır. Yıldızın içerisi bitkisel süslemeler ile zenginleştirilmiştir. İçten dışa doğru kare ve üçgen bölümlere ayrılmış ve üç boyutlu etki kazandırılmıştır. Bu bölümlere köşebentler eklenerek estetik hale getirilmiştir. Köşebentlerin içerisi tavan göbeğindeki yıldızda olduğu gibi bitkisel motifler ile doldurulmuştur. Diğer alanlara kare ve dikdörtgen geometrik formlar eklenmiştir. Bu geometrik formların içerisine çiçek desenli rozetler yerleştirilmiştir. Her birim yatay ve dikey olmak üzere ince bordürler ile çevrelenmiştir. Bordürlerin içerisi palmet motifleri ve "S" kıvrımlı dallar ile birbirine bağlanmıştır. Mahfil katında kalan alanlar ise tezyin edilmemiş, sade bırakılmıştır. Tavanda uygulanan bu tezyini sistem minberde de uygulanmıştır. İçerisinde bitkisel motifler olan ince bordürler

⁸ Ergin, Muhtar Azası, 75 yaşında, Görüşme tarihi: Eylül 2024.

minberde çevrelenmiştir. Minberin aynalık bölümü geometrik formlu kare ve dikdörtgen alanlara ayrılmıştır. Kare alanların içerisine çiçekli rozetler yerleştirilmiştir. (bk. Ekler-Fotoğraf 14-15-16-17) Yapıda, kalem işi tekniği ile yeşil zemin üzerine, kırmızı ve beyaz renkler kullanılmıştır.

Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışmada Sındırgı ilçesinin kırsal yerleşimlerinden dört adet ahşap tavanlı cami ele alınmıştır. Araştırmaya konu olan yerleşim yerleri ilçe merkezine farklı mesafelerde bulunmaktadır. Camiler içerisinde en erken tarihli yapı 19. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Osmanlar Köyü Camii'dir. Derecikören Köyü Camii 1955 tarihli olup ikinci erken tarihli yapıyı oluşturmaktadır. Kocakonak Köyü Camii 1976, Yaylacık Köyü Hatap Mevkii Camii ise 1979 yılına tarihlendirilmektedir. Ancak Osmanlar Köyü Camii, Osmanlının son döneminde inşa edilmişse de 1988 yılındaki tamir kitabesinden yola çıkarak çatısının onarım geçirdiği ve son şeklini aldığı düşünülmektedir. Nitekim caminin tavan tezyinatı ve programı ile kalem işleri Kocakonak Camii ile Yaylacık Köyü Hatap Mevkii Camileri ile benzerdir. Aralarındaki farklılık ise Osmanlar Köyü Camii'nde geometrik süsleme unsurlarına daha fazla yer verilmesidir. Bu ifadeyi doğrulayan bir başka kanıt ise Sındırgı İlçesinin Süller Köyü Camii (H.1263/M. 1846/1847) tavanının Osmanlar Köyü Camii tavanı ile büyük benzerlikler göstermesidir. Süller Köyü Camii tavanı da 1990 yıllarında yenilenmiştir. Her iki caminin tavan yenilenme tarihleri birbirine yakındır. Bu durumda en erken tarihli tavan uygulaması sırasıyla Derecikören Köyü Camii (1955), Kocakonak Camii (1976), Yaylacık Köyü Hatap Mevkii Camii (1979), Osmanlar Köyü Camii (tavanının tekrar inşası 1988), olmuştur.

Saha çalışmaları esnasında dikkati çeken önemli bir veri ise yapıların orijinal kitabeleriyle karşılaştırılması olmuştur. Bu kitabelerde

ayrıca yapıyı inşa eden mimar ve usta isimleri de geçmektedir. Osmanlar Köyü Camii'nde yapının inşa tarihleri ile onarım kitabeleri mevcuttur. Derecikören Köyü Camii'nin mahfil katında ve minberde 1955 tarihi düşülmüştür. Ayrıca mimarının da Simavlı Mehmet Doğru olduğu belirtilmektedir. Kocakonak Camii'nin de kitabesi mevcuttur. Mahfil katında bulunan kitabeden 1976 tarihi ile Osmanlar Köyü nüfusuna kayıtlı Mehmet Usta'nın ismi öğrenilmektedir. Fakat mevcut kitabelerdeki bazı ifadeler birtakım soru(n)ları da beraberinde getirmektedir. Derecikören Köyü Camii'nin kitabesindeki bilgiler oldukça önemlidir. Kitabede "Simav Çit Köyünden. 1955. Bu camiye yapan Mimar Mehmet Doğru tarafından. Ve bu camiden evvel yaptıklarım 7 (yedi) camidir." ifadeleri yer almaktadır. Burada Simavlı Mehmet Usta'nın daha önce yaptırmış olduğu altı cami hangisidir? Bu camiden sonra başka yapılar inşa etmiş midir? Yine Kocakonak Köyü Camisini yaptıran Osmanlar Köyünden Mehmet Usta kendi köyünde bulunan caminin de tavan ustası mıdır? Süller Köyü Camisinin tavanı Osmanlar Köyü Camisinin tavanı ile büyük benzerliklere sahiptir. Her iki caminin tavan ustaları aynı kişi olabilir mi? Bu soruların cevap bulması için geniş kapsamlı kaynak ve saha araştırmasına ihtiyaç vardır. Bu alanda çalışan akademisyenler, uzmanlar, öğrenciler, yerel tarihçiler kitabelerdeki bilgiler ışığında çalışma yapması durumunda konu büyük oranda aydınlığa kavuşacaktır. Bu minvalde yapılarda yer alan orijinal kitabeler, camilerin inşa tarihleri ve ustalarının isimlerini vermesi açısından birinci elden kaynak niteliği ile büyük bir önemi haizdir.

Ele alınan yapıların tavan uygulamaları ve tezyinatı büyük oranda benzerlikler göstermektedir. Muhtemelen tavanlar belirli bir şablon üzerinden yapılara uygulanmıştır. Derecikören Camii ele alınan diğer camilere oranla daha iyi işçiliğe sahiptir. Gerek tavandaki üç boyutlu işlemler gerekse işlemlerin sıklığı bunu göstermektedir. Ancak genel itibari ile aynı formatta gelişen bir tavan uygulaması mevcuttur.

Tavanlar Derecikören Köyü Camii dışında büyük oranda kalem işi tekniği ile boyanmıştır. Derecikören Köyü Camisinde kalem işi daha azdır. Osmanlar Köyü Camisinde uygulanan tavan tezyinatında geometrik unsurlara diğer camilerden daha fazla yer verilmiştir.

Yapılardaki ahşap uygulamalarının en büyük tehlikesi nem, rutubet ve kurtlardır. İncelenen yapılarda zaman içerisinde bazı ahşap işlemeli bölümlerin döküldüğü, hasar aldığı gözlemlenmiştir. Bu camilerin çatı aksamalarının düzenli olarak bakımlarının yapılması gerekmektedir. Kurt ve güve gibi parazitlerin belirli aralıklarla ilaçlanması veya yapının tezyinatına zarar vermeyen boyalar ile boyanması gerekmektedir. Ayrıca başta din görevlileri olmak üzere, alan ve konu ile ilgili uzmanların denetimlerini arttırıp yapılara zamanında müdahale edilmesini sağlaması gerekmektedir. Bunun için kurumların koordineli çalışması önemlidir. Araştırma esnasında karşılaşılan sevindirici bir durum cami cemaatinin camilerinin güzelliklerinin farkında olmalarıdır.

Sonuç olarak; bu çalışmada önemli bilgilere ulaşıldığı düşünülmektedir. Bu çalışmanın sınırlılığı Sındırgı ilçesi kırsal yerleşmelerinden dört adet ahşap tavanlı camiyi ele almasıdır. Bununla birlikte kırsal yerleşimlerin yerel mimarisi üzerinde daha geniş çalışmalar yapılması gerektiği anlaşılmıştır. Sındırgı başta olmak üzere, Simav, Demirci, Bigadiç, Akhisar, Kırkağaç gibi Sındırgı'ya komşu ilçeler özelinde kapsamlı ve karşılaştırmalı bir araştırmaya ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Böylece Sındırgı kırsal yerleşim alanlarının yerel mimarisi hakkında daha kapsamlı ve geçerli çıkarımlar yapılabilir.

Çalışmanın başta Balıkesir ili ve Sındırgı ilçesi olmak üzere bu yöre ve çevrelerinde çalışmayı düşünen akademisyen, yerel tarihçi ve araştırmacılara yol gösterici olması beklenmektedir.

Kaynakça

- Arslan, Ferhat. *Bigadiç ve Sındırgı İlçelerinde Yerleşmeler*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Arslan, Ferhat. Baykal, Füsün. “Sındırgıda Kırsal Coğrafi Görünümlerin Geçmişten Bugüne Değişimi”, *Güncel Araştırmalar Işığında Sındırgı Bildiriler Kitabı*, ed. Ferhat Arslan vd. 359-372 İzmir: Ege Üniversitesi Basım ve Yayınevi, 2022.
- Balıkesir Büyükşehir Belediyesi. “Belediye Tarihçesi”. (Erişim 22 Ekim 2024). <https://www.balikesir.bel.tr/belediye-tarihcesi-tr>
- Ören, Selami. *Balıkesir Sındırgı İlçesi’ndeki Osmanlı Dönemi Camileri*. Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Lisans Tezi, 2019.
- Sarıkaya, Bahriye. *Sındırgı Şehir Coğrafyası*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Sındırgı Belediyesi. “Mahallelerimiz”. (Erişim 22 Ekim 2024). <https://www.sindirgi.bel.tr/Village/Index/?page=7>
- Sındırgı’da Yaşam. “Sındırgı Nerededir? İklim ve Doğa Özellikleri Nelerdir?” (22 Ekim 2024) <https://sindirgida.com/s%C4%B1nd%C4%B1rg%C4%B1-nerededir-iklim-ve-do%C4%9Fa-%C3%B6zellikleri-nelerdir/>
- Uysal, R. Selçuk. *Sındırgı’nın Kitabı*. Ankara: Alter Yayıncılık, 2006.
- Şerif Ergin, Muhtar Azası, 75 yaşında, Görüşme tarihi: Eylül 2024.

Fotoğraf 4-5: Derecikören Köyü Camii Tavan Süslemeleri **Kaynak:** Hüseyin Can

Fotoğraf 6-7: Derecikören Köyü Camii Mahfil Katı ve Minberi. **Kaynak:** Hüseyin Can

Fotoğraf 8-9: Kocakonak Camii Kitabesi ve Harim Bölümünden Görünüm. **Kaynak:** Hüseyin Can

Fotoğraf 10-11: Kocakonak Camii'nin Tavan Tezyinatından Görünüm. **Kaynak:** Hüseyin Can

Fotoğraf 12-13: Kocakonak Camii Mahfil Katı Süslemesi Ve Minberden Görünüm.

Kaynak: Hüseyin Can

Fotoğraf 14-15: Yaylacık Köyü Hatap Mevkii Camii Tavan Tezyinatı **Kaynak:**

Hüseyin Can

Fotoğraf 16-17: Yaylacık Köyü Hatap Mevkii Camii Mahfil Katı İle Minberinden

Görünüm. **Kaynak:** Hüseyin Can

TÜRKİYE'DE BALIKESİR ÖZELİNDE YAPILMIŞ DİN KONULU LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ VE SONUÇLARININ DİN PSİKOLOJİSİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mustafa ÇALIŞKAN

Dr., MEB/Çanakkale/Ezine İmam Hatip Ortaokulu

Giriş

Bir konu hakkında yapılan bir araştırma problemlerin çözümünde ve sonraki yapılacak araştırmalara ve çalışmalara ışık tutabilir.¹ Din ve dindarlık olgusu da en çok araştırılan konulardandır.² Çünkü din, insanlık tarihiyle birlikte tüm insanlığı etkilemiştir. Bu anlamda din, hem bireysel anlamda hem de toplumsal düzeyde insan hayatını düzenleyen bir fonksiyona sahiptir. Bu anlamda insanın dini hayatının oluşumu, değişimi ve süreci merak konusu olmuştur.³ Kasım 2024'e kadar Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi'nin web sitesinde din konusu ile ilgili yapılmış toplam 25126 lisansüstü tez

¹ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2022), 42-43.

² Nilüfer Voltan Acar vd., "Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 12 (1996), 45-56; Necdet Subaşı, "Türk(İye) Dindarlığı: Yeni Tipolojiler", *İslâmiyât* 5/4 (Türk(İye) Dindarlığı özel sayısı) (2002), 17-40; Cemile Zehra Köroğlu, "Türkiye'de Dini Hayatın İncelenmesi: Bütüncül Bir Yaklaşım", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2012), 82-102; Erol Erkan, "Türkiye'de Dindarlığın Tespiti İle İlgili Çalışmalar ve Tahkiki Dindarlığın Ölçülmesiyle İlgili Öneriler", *Ekev Akademi Dergisi* 60 (2014), 125-140.

³ M. Emin Köktaş, *Din ve Siyaset: Siyasal Davranış ve Dindarlık* (Ankara: Vadi Yayınları, 1997), 13-15.

hazırlanmış ancak bu lisansüstü tezlerin 2000 tanesi görüntülenmektedir.⁴

Çalışmamızın konusu, dini yaşantısı, velileri ve dini ziyaret yerleriyle öne çıkmış şehirlerimizden biri olan Balıkesir'in dini yönüyle ilgili lisansüstü düzeyde yapılan araştırmaların incelenmesidir. Balıkesir'in dini hayatını geliştirmek için yapılacak araştırmalara ihtiyaç vardır. Çünkü ulaşılan sonuçlara göre Balıkesir'in dini yönünü geliştirmek için kurum ve kuruluşların yapacakları faaliyetlere ve projelere ışık tutabilir. Balıkesir özelinde farklı konularda Kasım 2024 itibarıyla Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi'nin web sitesinde toplamda 841 tane lisansüstü tez hazırlandığı görülmektedir.⁵ Araştırmamızın konusu kapsamında Balıkesir özelinde hazırlanan din konulu 11⁶ lisansüstü teze

⁴ Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi(YÖKTEZ), C
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> itation,
(05/11/2024)

⁵ YÖKTEZ,Cita<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>tion,
(05/11/2024)

⁶ Hasan Yılmaz, *Türkiye’de Din Adamlarının Yeterliliği ve Vatandaşların Din Adamlarından Beklentileri (Antalya, Balıkesir, Denizli ve İzmir Örneği)* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005); Ahmet Ali Çanakcı, *Balıkesir ve Merkez Köylerinde İmam-Hatiplerin Mesleki Yeterliliği ve Yaygın Din Eğitimindeki Rolü* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006); Mehmet Ali Tatoğlu, *753 Numaralı Şer’iye Siciline Göre Balıkesir’de Ekonomik, Sosyal ve Dinî Hayat* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006); Mahmut Sami Aydın, *Balıkesir Merkez Ovaköy’de Sosyal ve Dinî Hayat* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008); Ahmet Ali Çanakcı, *Öğrenme ve Öğretme Süreci Açısından Yaz Kur’an Kursları (Balıkesir Örneği)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014); Emirhan Demirbozan, *Roman Vatandaşlarda Dindarlık, Gelenekler ve Dışlanmanın İzdüşümleri: Balıkesir/Altıeylül İlçesi Örneği* (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020); Muhammet Furkan Çoban, *İmam Hatip Liseleri Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Mesleğe Adanmışlık ve Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi (Balıkesir Örneği)* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020); Metin Özcan, *Balıkesir’de Tasavvuf Kültürü: Uşşâkiyye Örneği* (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi,

ulaşılmıştır.⁷ Ulaşılan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi yapılmış ve bu tezler, din psikoloji açısından değerlendirilmiştir.

Din psikolojisi, bireylerin yaşadıkları dini hayatın oluşumu, gelişimini, değişimini, yapısını, sonuçlarını ve etkilerini derinlemesine inceleyen bir bilim dalıdır. Dinin insana yansıyan yönünü incelemektedir.⁸ Din psikolojisi, dini yaşamışın güdülerini, inanç ve inançsızlığı, kişinin dinsel gelişimini ve değişimini, tasavvufi tecrübeleri, duayı, ibadeti, duayı, inanç ve inançsızlığı inceler.⁹ Din psikolojisinde din ve dindarlıkla ilgili akademik alanda araştırma yapılmış çok sayıda lisansüstü tez, makale, kitap bölümü kaynakları yer almaktadır.¹⁰ Kasım 2024 itibarıyla Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi'nin web sitesinde din psikoloji bilim dalında din ve dindarlık üzerine yapılan toplamda 537 adet lisansüstü tez hazırlandığı görülmektedir.¹¹

Araştırmanın amacı Türkiye'de Balıkesir özelinde yapılmış din konulu lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizini yapmak, var olan durumu tespit etmek ve sonuçlarının din psikolojisi açısından

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022); Saher Suphı Hamud Hamud, *Balıkesirli Hacı Hasan Zâde'nin Hâşiyetu Âlâ Tefsiri'l Beydâvî (sûretu'l-En'âm) İsimli El Yazmasını Tahkik ve İnceleme* (Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022); Derya Yaman, *Balıkesir ve Çevresinde Ziyaret Yerleri* (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023); Kadir Başkoşan, *Hadis ve Sünnet Temelinde Genç ve Yaşlılarda Peygamber Tasavvuru: Balıkesir Örneği* (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024).

⁷ YÖKTEZ, Citaat <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> tion, (05/11/2024)

⁸ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş* (Dem Yayınları, 2017), 17.

⁹ Hasan Kayıklık, *Din Psikolojisi: Bireysel Dindarlık Üzerine* (Adana: Karahan Kitabevi, 2011), 34.

¹⁰ Metin Güven - İbrahim Furkan Güven, *Türkiye'de Din Psikolojisinin Son 20 Yılı: Tezler, Makaleler, Kitaplar, Kitap Bölümleri ve Akademisyenler* (İstanbul: Dem Yayınları, 2021), 95-139.

¹¹ YÖKTEZ, Citaat <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> tion, (05/11/2024)

değerlendirmektir. Araştırmanın amacına bağlı olarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

Araştırmanın amacına ulaşabilmek için araştırmanın soruları;

1- Balıkesir'in özelindeki din konulu lisansüstü tezler hangi düzeyde yapılmıştır?

2- Balıkesir'in özelindeki din konulu lisansüstü tezler hangi yıllarda yapılmış ve yıllara göre dağılımı nasıldır?

3- Balıkesir'in özelindeki din konulu lisansüstü tezler hangi dillerde yayınlanmıştır?

4- Balıkesir'in özelindeki din konulu lisansüstü tezler hangi üniversite, enstitü, anabilim dalı ve bilim dalında yürütülmüştür?

5- Balıkesir'in özelindeki din konulu lisansüstü tezler hangi araştırma yöntemleri ile yapılmıştır?

6- Balıkesir'in özelindeki din konulu lisansüstü tezlerde hangi örneklem grubu üzerinde araştırma yapılmıştır?

7- Balıkesir'in özelindeki din konulu lisansüstü tezlerde hangi sonuçlara ulaşılmıştır?

8- Balıkesir'in özelindeki din konulu lisansüstü tezler hangi önerilerde bulunmuştur?

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Din, Dindarlık ve Dini Hayat

Din, “yol, âdet, usûl, huy, hüküm, ceza ve karşılık, itaat, boyun eğme, millet, şariat” gibi anlamlara gelmektedir.¹² “İnsanın zihinsel fonksiyonlarını (inanç ve düşüncelerini), tavır ve davranışlarını

¹² Günay Tümer, “Çeşitli Yönleriyle Din”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28/1-4 (Ağustos 1986), 216; Ünver Günay, “Dindarlığın Sosyolojisi”, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, ed. Ünver Günay - Celaleddin Çelik (Adana: Karahan Kitabevi, 2006), 10.

(ibadet) ve toplumsal yapılarını (cemaat), belirleyen bir sistem”¹³ olarak tanımlanan din, insanlık tarihiyle birlikte hem birey hem de toplum hayatı için en önemli olgulardan biri olmuştur.¹⁴ Dinin insan hayatına yansımaya ve insan hayatında yaşanmasına ise dindarlık denilmektedir.¹⁵ Bu anlamda dindarlık, “inancın ve dinin bireysel hayata yansımaya”¹⁶ olarak tanımlanabilir. Dindarlık, bireylerin yaşam biçimlerini, kişiliğini, tercihlerini, davranışlarını yani her durumunu etkileyebilmektedir. Bireysel olduğu gibi toplumları da şekillendirmektedir.¹⁷

İnsan hayatını etkileyen din hakkında araştırmalar yapıldığı gibi dinin insan hayatına yansıyan yönüyle ilgili araştırmalar yapılmıştır.¹⁸ Bu anlamda kişinin hayatını dinin nasıl etkilediği ve nasıl yansıdığını araştırmak için dindarlık boyutları ve ölçek geliştirmeye ilgili çalışmalar yapılmıştır.¹⁹ Ülkemizde kişinin dini hayatıyla ilgili yapılan araştırmalarda dindarlığın inanç, duygu, pratik, bilgi ve etki boyutları dikkate alınarak bireyin ve toplumların dini hayatları araştırılmaya çalışılmıştır.²⁰ Çünkü İslam dininin sadece ibadet boyutu yoktur. Aynı zamanda ibadet, ahlak, duygu ve bilgi boyutları da vardır. Bir kişinin dini hayatı araştırılırken bu yönler dikkate alınmalıdır.²¹ Bununla birlikte dindarlığının çıkar gözetmeksizin ve samimiyetle de yaşanıyor

¹³ Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü* (Konya: Vadi Yayınları, 1998), “Din”, 96.

¹⁴ Ali Köse - Ali Ayten, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2017), 110.

¹⁵ Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, 43.

¹⁶ Asım Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din : Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık* (Adana: Karahan Kitabevi, 2013), 23.

¹⁷ Acar vd., “Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, 45-46.

¹⁸ Hasan Kayıklık, “Bireysel Dindarlığın Boyutları Ve İnanç-Davranış Etkileşimi”, *İslâmî Araştırmalar* 19/3 (Din Psikolojisi Özel Sayısı) (2006), 491.

¹⁹ M. Emin Köktaş, *Türkiye’de Dini Hayat: İzmir Örneği* (İstanbul: İşaret Yayınları, 1993), 50.

²⁰ Köroğlu, “Türkiye’de Dini Hayatın İncelenmesi”, 89.

²¹ Yahya Turan, *Kişilik ve Dindarlık* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 115; Murat Yıldız, *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık* (İzmir: İzmir İlâhiyat Vakfı Yayınları, 2006), 105-107.

olması da önemlidir. Alport, dindarlığın çıkar için kullanılmasına “dış güdümlü”; dinin içselleştirildiği ve hayata alam kattığına inanıldığı dindarlığa “iç güdümlü” dindarlık diye ayırmaktadır. İç güdümlü dindarlık kişinin hayatını anlamlı kılabilir ama dış güdümlü dindarlık ise kişinin yaşamına olumsuz bir şey katmadığı gibi olumsuz da etkileyebilir.²² Din dinini topluca yapılan ibadet, Kur’an ve mevlit okumaları gibi toplumsal düzeyde ya da kişisel tecrübeleriyle bireysel düzeyde yaşayabilir.²³ Dindarlığın inanç, ibadet, bilgi, etki ve duyguları göz önünde bulundurularak, dini iç güdümlü mü ya da dış güdümlü mü yaşadığını anlamaya çalışarak, dini bireysel mi ya da toplumla birlikte mi yaşadığını tercih ettiğini belirlemek için araştırmalar yapılmıştır. Hem yurtdışında hem de ülkemizde dindarlıkla ilgili araştırmalara bakıldığında genelde nicel yöntem kullanıldığı görülmektedir. Oysaki daha derinlemesine ve genişlemesine bilgi elde etmek için nitel yöntemden de yararlanılabilir.²⁴ Bu anlamda Balıkesir’in dini hayatını anlamak ve tespit edebilmek için bu konuda yapılan araştırmaların ortaya çıkarılması gerekmektedir. Balıkesir hem bireysel olarak hem de toplumsal olarak dini yönünün olduğu önemli şehirlerimizden biridir.

1.2. Balıkesir’de Dini Hayat

Balıkesir şehri doğası, kültürü ve tarihiyle önemli şehirlerimizden biri olduğu gibi dini hayatıyla da öne çıkmış şehirlerimizden biridir. Balıkesir’in halkının dini yaşantısı, camileri, dini ziyaret yerleri, vakıfları ve önder dini şahsiyetleri bunlara en güzel örnektir.

Camiler, bireysel ve toplumsal dini yaşantının gelişimine önemli katkı sunan ve insanların sosyalleşmesini sağlayan en önemli ibadet

²² Gordon Allport, *Birey ve Dini*, çev. Bilal Sambur (Ankara: Elis Yayınları, 2019), 13.

²³ Hasan Meydan - Sare Aydın, “Üniversite Gençliğinin Kurumsal ve Öznel Dindarlığa Bakışı ve Etkileyen Faktörler Üzerine Nitel Bir Araştırma”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 305.

²⁴ Hüseyin Yılmaz, *Din ve Dindarlık* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014), 50-52.

yerleridir. Balıkesir'in merkezinde ve ilçelerinde camilerin sayısının epeyce olduğu görülmektedir. Bu anlamda Balıkesir hem Osmanlı döneminden kalma hem de daha sonra yapılmış önemli camiler yer almaktadır. Camilerin Balıkesir halkının dinlerini öğrenmelerine ve yaşamasına imkan sunmaktadır.²⁵

Balıkesir halkı Osmanlı döneminden bu güne kadar dinini yaşamaya önem vermektedir. Kur'an-Kerim okumak ve dinlemek, namaz kılmak, vaaz, oruç tutmak, Ramazan aylarında mukabele okumak, zekat ve sadaka vermek gibi ibadetlerini yapmaya çalışmaktadır. Bu alanda camilerin, vakıfların, kütüphanelerin ve dini şahsiyetlerin çalışmaları vardır.²⁶

Balıkesir ve çevresinde ziyaret edilen yatırlarda bulunmaktadır. Bu yatırlarda veli, dede ve evliya adı verilen şahsiyetler hakkında bilgilerde yer almaktadır. Bu bilgilerden hareketle Balıkesir'in dini hayatında Hasan Baba, Balıca Sultan, Ayak Dedesi, Çırpılı Dede gibi velilerin önemli etkisi söz konusudur.²⁷

Balıkesir'in dini yönüyle ilgili son zamanlarda araştırmalar yapılmaktadır. Balıkesir Üniversitesi öğrencileri örneklemini üzerinde sosyal medyada paylaşılan hadislerin dinî yaşantıya olan etkisi ilgili yapılan bir araştırmada, katılımcıların sosyal medyada paylaşılan hadislere güvenmemektedirler. Buna rağmen sosyal medyada

²⁵ Ebru Yıldırım, "Batılılaşma Dönemi (XVIII-1923) Balıkesir Camileri", *Cumhuriyet'in 100. Yılında Balıkesir'in Kültürel Birikimi Dini Hayat*, ed. Mehmet Bayyigit vd. (Konya: Palet Yayınları, 2023), 167-243.

²⁶ Yazıcı Nesimi, ""Karesi Gazetesi Penceresinden Balıkesir'de Dini Hayat Üzerine Bazı Gözlemler (1916- 1917)"" , *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37 (1997), 105-129; Sami Korkmaz, *Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Balıkesir'de Sosyal Hayat* (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 92-95.

²⁷ Ali Duymaz, "Bursalı Velilerin Balıkesirli Halifeleri", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15/28 (2012), 231-247.

paylaşılan hadislerin gizil öğrenme yöntemiyle dini bilgileri öğrendikleri ve bunları hayatlarına aktardıkları anlaşılmaktadır.²⁸

Son zamanlarda Türkiye'nin dindarlığı ile ilgili geniş çaplı ve tüm bölgeleri kapsayan bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaların birinde TR-2 Batı Marmara (Tekirdağ, Edirne, Balıkesir) diğerinde de TR-22 Batı Marmara (Balıkesir, Çanakkale) bölge olarak içinde Balıkesir'in de bulunduğu bir dini hayat araştırması yapılmıştır. Her ne kadar Balıkesir müstakil olarak yer almasa da bizlere bu araştırmalar Balıkesir'in dini hayatı hakkında bilgi vermektedir. Çünkü bu bölgelerde ulaşılan sonuçların verileri Balıkesir ilinden de toplanmıştır. Bu araştırmalarda inanç, dini aidiyet, dindarlık, ibadet, mezhep, başörtüsü gibi dini konular araştırılmıştır. Bu araştırmalar bölge ve Balıkesir şehrinin dini hayatı hakkında bilgi vermektedir. Bu bilgiler göz önünde bulundurularak Balıkesir'in dini hayatını geliştirici faaliyetler yapılabilir.²⁹

1.3. Din Psikolojisi

Din psikoloji, "kişinin yaşadığı dini hayatı oluşum, yapı, gelişim, şartları ve süreçleri, sonuçları ve etkileri açısından ele alan bir bilim dalı" olarak tanımlanmaktadır.³⁰ Kısaca din psikolojisi, "dini ifade şekillerini psikolojik gelişme ve süreçler bağlamında ele alan bir bilim dalı" olarak tanımlanabilir.³¹

²⁸ Recep Emin Gül, "Sosyal Medyada Paylaşılan Hadislerin Dinî Yaşantıya Etkisi: Balıkesir Üniversitesi Öğrencileri Örneği", *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2021), 301-315.

²⁹ Zübeyir Nişancı, *Sayılarla Türkiye'de İnanç ve Dindarlık*, thk. Ayşe Betül Aydın - Hatice Nur Keskin (İstanbul: Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü, Mahya Yayıncılık, MEDAR, Marmara Üniversitesi Nüfus ve Sosyal Politikalar Uygulama ve Araştırma Merkezi, İbn Haldun Üniversitesi, 2023); Diyanet İşleri Başkanlığı, "Türkiye'de Dini Hayat Araştırması" (Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014).

³⁰ Muhammed Kızılgeçit, *Din Psikolojisinin 200'ü*, ed. Bülent Akot (Ankara: Otto Yayınları, 2017), 15.

³¹ Nils G. Holm, *Din Psikolojisine Giriş*, çev. Abdülkerim Bahadır (İstanbul: İnsan Yayınları, 2018), 11.

Din psikolojisi, bireyin dini duygu, davranış ve düşüncelerini incelemektedir. Kısaca din psikolojisi dinin insan üzerindeki her türlü görünümünü incelemektedir.³² Din psikolojisi dini yaşantısı üzerine araştırma yaparken psikolojinin yöntemlerinden yararlanır. Bu yöntemlere deney, görüşme (mülakat), anket ve ölçekler, dini metin incelemesi teknikleri örnek verilebilir.³³

Din psikolojisi, dini yaşantıların oluşumu, değişimi, nedenleri, çeşitleri, boyutlarını inceler. Bununla birlikte dinin davranışlar üzerinde etkileri, dua etmek, dini tecrübe, yanlış dini inançların zararları, din değiştirme gibi birçok konuyu araştırmaktadır.³⁴ Din, insanın tüm hayatını kapsadığı için bireyin tüm dini yaşantısı din psikolojisinin araştırma alanına girmektedir. Kişinin dinini yaşaması ya da dine karşıt olması fark etmeksizin araştırmayı amaç edinir.³⁵

Din psikolojisi bireyin dini yaşantısını daha iyi anlamak için din sosyolojisi, din felsefesi, dinler tarihi, din eğitimi gibi felsefe ve din bilimleri grubundan yararlandığı gibi aynı zamanda fıkıh, tefsir, hadis, kelâm gibi temel İslam bilimleri dallarından da yararlanır. Aynı zamanda kendi bulgularıyla da onlara yardımcı olabilir. Din psikolojisi, insanın dini yönünü iyi kavrayabilmek için bu bilim dallarıyla ilişkilidir diyebiliriz.³⁶

2. Yöntem

Balıkesir özelinde din konulu lisansüstü tezlerin incelenmesini amaç edinen bu çalışma nitel yöntemle yapılmıştır. Bu araştırmada doküman inceleme, bibliyometrik analizi, betimsel analizi ve içerik analizi tekniklerinden yararlanılarak veriler elde edilerek analiz edilmiştir. Nitel araştırma, dünyayı görünür hale getiren bir dizi

³² Köse - Ayten, *Din Psikolojisi*, 18.

³³ Ümit Horozcu, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015), 55-58.

³⁴ Fatma Gül Cirhinlioğlu, *Din Psikolojisi* (Ankara: Nobel, 2010), 18.

³⁵ Faruk Karaca, *Din Psikolojisi* (Trabzon, 2015), 55.

³⁶ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2017), 35.

yorumlayıcı ve materyal uygulamalarından oluşur. Bu uygulamalar dünyayı, mülakatlar, alan notları, dokümanlar ve notlarla görünür hale getirir.³⁷ Her ne kadar sayılar nicel yöntemle ilgili olsa da nitel verinin de sayılarla ortaya konulması mümkündür. Nitel yöntemde, doküman incelemesi yoluyla elde edilmiş yazılı biçimindeki veriler sayılara ve rakamlara aktarılabilir.³⁸ Bu yüzden betimsel ve içerik analizleriyle birlikte verileri matematiksel ve istatistiksel olarak inceleyen bibliyometrik analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Bibliyometrik analiz, belirli bir alan ve belirli bir dönemde üretilen yayınların sayısal olarak analizidir. Özellikle akademik çalışmaların içerisindeki değişimin ve gelişiminin ortaya konulması için sıkça kullanılan bir yöntemdir.³⁹ Doküman analizi ise, basılı ve elektronik materyallerin incelenmesi ve değerlendirilmesidir.⁴⁰ Betimsel analizde veriler belli bir temalara göre düzenlenir. İçerik analizde de betimsel analizde düzenlenerek sunulan bulgular daha derin bir şekilde yorumlanır.⁴¹ Balıkesir özelinde yapılmış din konulu lisansüstü tezlerin tespitini yapmak ve ortaya koymak için en iyi yöntem bibliyometrik analizi ve doküman inceleme tekniğidir. Araştırmanın amacına ulaşmasında, verilerin elde edilmesinde ve analizinde doküman inceleme, bibliyometrik analiz yanında betimsel ve içerik analizi tekniklerinden yararlanılmıştır.

³⁷ John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, çev. Selçuk Beşir Demir - Mesut Bütün (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2021), 44.

³⁸ Hasan Şimşek - Ali Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), 256.

³⁹ Özgür Devrim Yılmaz vd., "İnanç Turizmini Konu Alan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi e Tez Sonuçları Açısından Bir Değerlendirme (1998-2023)", *Journal of Academic Tourism Studies* 5/1 (29 Ağustos 2024), 106.

⁴⁰ Ramazan Sak vd., "Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi", *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi* 4/1 (31 Mayıs 2021), 230.

⁴¹ Şimşek - Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 239-242.

Öncelikle araştırmada bibliyometrik analiz için 11 kriter belirlenmiştir. Bu kriterler, lisansüstü tezlerin künyesi, türü, yayınlandığı yılı, hazırlandığı üniversite, enstitü, anabilim dalı, bilim dalı, yayın dili, araştırma yöntemi ve örneklem grubu, ulaştığı sonuçlar ve öneriler olarak adlandırılmıştır. Bu kriterleri sağlayan veriler, Eylül 2024’te Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi’nin web sitesindeki tez arama bölümüne tez adı “Balıkesir”, konusu “din” yazılarak tarama yapılarak elde edilmiştir. 2024 yılına kadar yapılan lisansüstü tezler incelenmiştir. Tarama sonucunda kriterleri sağlayan 11 lisansüstü teze ulaşılmıştır. Ulaşılan lisansüstü tezler analiz edilerek bulgular ve yorumlar başlığında sunulmuştur.

3. Bulgu ve Yorumlar

3.1. Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Künyesi

Balıkesir özelinde yapılmış din konulu toplam 11 tane lisansüstü teze ulaşılmıştır. Bu konuda hazırlanan lisansüstü tezlerin künyesi Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Künyesi

No	Lisansüstü Tezlerin Künyesi
01	Yılmaz, Hasan (2005). Türkiye'de din adamlarının yeterliliği ve vatandaşların din adamlarından beklentileri (Antalya, Balıkesir, Denizli ve İzmir örneği)
02	Çanakçı, Ahmet Ali (2006). Balıkesir ve merkez köylerinde imam-hatiplerin mesleki yeterliliği ve yaygın din eğitimindeki rolü
03	Tatoğlu, Mehmet Ali (2006). 753 numaralı şer'iyе siciline göre Balıkesir'de ekonomik, sosyal ve dinî hayat
04	Aydın, Mahmud Sami (2008). Balıkesir Merkez Ovaköy'de sosyal ve dini hayat
05	Çanakçı, Ahmet Ali (2014). Öğrenme ve öğretme süreci açısından Yaz Kur'an Kursları (Balıkesir örneği)
06	Demirbozan, Emirhan (2020). Roman vatandaşlarda dindarlık, gelenekler ve dışlanmanın izdüşümleri: Balıkesir/ Altıeylül ilçesi örneği
07	Çoban, Muhammet Furkan (2020). İmam Hatip liseleri meslek dersleri öğretmenlerinin mesleğe adanmışlık ve mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi (Balıkesir örneği)
08	Metin, Özcan (2022). Balıkesir'de tasavvuf kültürü: Uşşâkıyye örneği
09	Saher Suphı Hamıd Hamıd (2022). Balıkesirli Hacı Hasan Zâde'nin Hâşiyetu Alâ Tefsîri'l Beydâvî (Sûretu'l-En'âm) isimli el yazmasını tahkik ve inceleme
10	Yaman, Derya (2023). Balıkesir ve çevresinde ziyaret yerleri
11	Başkoşan, kadir (2024). Hadis ve sünnet temelinde genç ve yaşlılarda Peygamber tasavvuru: Balıkesir örneği

3.2. Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Türüne İlişkin Bulgular

Tablo 2: Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Türüne İlişkin Bulgular

Tezlerin Türü	f	%
Yüksek Lisans	10	%90,90
Doktora	1	%09,10
Toplam	11	%100

Tablo 2’de Balıkesir özelinde din konulu yapılmış lisansüstü tezlerin türüyle ilgili bulgular verilmiştir. Tabloya göre bu konudaki lisansüstü tezlerin tamamına yakını yüksek lisans (%90,90) yürütüldüğü görülmektedir. Doktora düzeyinde ise sadece 1 (%09,10) lisansüstü tez yapılmıştır. Buna göre Balıkesir özelinde din konusuyla ilgili yapılan lisansüstü tezlerin hemen hemen hepsi yüksek lisans düzeyinde yürütüldüğü anlaşılmaktadır.

3.3. Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Tablo 3: Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite	f	%
Balıkesir Üniversitesi	3	%28
Selçuk Üniversitesi	2	%18
Marmara Üniversitesi	1	%09
Çankırı Karatekin Üniversitesi	1	%09
Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi	1	%09
Bursa Uludağ Üniversitesi	1	%09
Necmettin Erbakan Üniversitesi	1	%09
Sakarya Üniversitesi	1	%09
Toplam	11	%100

Tablo 3'te Balıkesir özelinde din konulu yapılan lisansüstü tezlerin üniversitelere göre dağılımı ile ilgili bulgular yer almaktadır. Tabloya göre bu konuyla ilgili lisansüstü tezlerin 8 farklı üniversitede yürütüldüğü görülmektedir. Buna göre Balıkesir Üniversitesi'nde 3 (%28), Selçuk Üniversitesi'nde 2 (%18) lisansüstü tez hazırlanmıştır. Marmara Üniversitesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Bursa Uludağ Üniversitesi ve Necmettin Erbakan Üniversitelerinde ise 1'er (%09) lisansüstü tez hazırlanmıştır. Bu konuda Balıkesir Üniversitesi (%28), en fazla lisansüstü tez hazırlayan üniversitedir.

3.4. Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Enstitülere Göre Dağılımı

Tablo 4: Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Enstitülere Göre Dağılımı

Enstitüsü	f	%
Sosyal Bilimler Enstitüsü	10	%90,90
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	1	%09,10
Toplam	11	%100

Tablo 4 verilerine göre Balıkesir özelinde din konulu lisansüstü tezlerin Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü olmak üzere iki çeşit enstitüde yürütüldüğü görülmektedir. Bu konuda yürütülen lisansüstü tezlerin hemen hemen hepsi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde (%90,90) yapıldığı görülmektedir. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde ise sadece 1 (%09,10) tane lisansüstü tez yapıldığı saptanmıştır.

3.5. Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Anabilim Dallarına Göre Dağılımı

Tablo 5: Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Anabilim Dallarına Göre Dağılımı

Anabilim Dalı	f	%
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı	7	%63,63
Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı	3	%27,27
İlahiyat Anabilim Dalı	1	%09
Toplam	11	

Tablo 5’te Balıkesir özelinde yapılmış din konulu lisansüstü tezlerin yapıldığı anabilim dallarına göre dağılımı yer almaktadır. Lisansüstü tezlerin Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı ve İlahiyat Anabilim Dalı olmak üzere üç anabilim dalında yapıldığı saptanmıştır. Balıkesir özelinde yapılmış din konusu ile ilgili lisansüstü tezlerin en çok yapıldığı anabilim dalı Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı (%63,63) olduğu görülmektedir. Daha sonra Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı (%27,27) gelmektedir. En az yapan anabilim dalı ise İlahiyat Anabilim Dalı (%09) olduğu görülmektedir.

3.6. Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Bilim Dallarına Göre Dağılımı

Bilim Dalı	f	%
Din Eğitimi Bilim Dalı	4	%66,68
İslam Tarihi Bilim Dalı	1	%16,66
Din Sosyolojisi Bilim Dalı	1	%16,66
Toplam	6	%100

*5 tane tezde bilim dalı ismi yazmamaktadır.

Tablo 6: Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Bilim Dallarına Göre Dağılımı

Tablo 6’da Balıkesir özelinde yapılmış din konulu lisansüstü tezlerin bilim dallarına göre dağılımı verilmiştir. Tabloya göre Balıkesir özelinde din konulu lisansüstü tez yürüten 3 bilim dalı yer almaktadır. Ancak 11 lisansüstü tezden 6 tanesinde bilim dalı adı yazılmıştır. Kalan 5 lisansüstü tezde bilim dalı ismi yazılmamıştır. Dolayısıyla bu tezlerin hangi bilim dalında yürütüldüğü bilinmemektedir. Tabloya göre bu konuda en çok lisansüstü tez Din Eğitimi Bilim Dalı’nda (%66,68) yazılmıştır. İslam Tarihi ve Din Sosyolojisi Bilim Dallarında 1’er (%16,66) lisansüstü tez yapıldığı görülmektedir. Başta Din Psikolojisi olmak üzere diğer bilim dallarında Balıkesir’in özelinde din konusuyla ilgili yapılmış herhangi bir lisansüstü teze ulaşılammıştır.

Din psikolojisi, dini yaşantıyı araştırmayı amaç edinmiştir. Dini, bireyde görüldüğü ve bireyde yaşandığı şekliyle tarafsız olarak inceler. Din psikolojisi, her türlü dini yaşantıyı anlamak ister. Bu yüzden din psikoloji, dini yaşantının oluşumunda ve süreçte olabilecek sorunların çözümünde mutlaka yararlanılması gereken bir bilim dalıdır.⁴² Çünkü din psikolojisi, bireyin dini yaşantısını bütün derinliği ve genişliğiyle kavramak ve anlamak ister.⁴³

3.7. Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Yayınlandığı Yıllara Dair Bulgular

Tablo 7: Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Yayınlandığı Yıllara Dair Bulgular

⁴² Mustafa Doğan Karacoşkun, “Din Psikolojisi Bilimi ve Türkiye’deki Gelişimi”, *Din Psikolojisi El Kitabı*, ed. Mustafa Doğan Karacoşkun (Ankara: Grafiker Yayınları, 2021), 66-67.

⁴³ Karaca, *Din Psikolojisi*, 61.

Tezlerin Çalışma Yılı	f	%
2005	1	%09
2006	2	%18,18
2008	1	%09
2014	1	%09
2020	2	%18,18
2022	2	%18,18
2023	1	%09
2024	1	%09
Toplam	11	%100

Tablo 7’de Balıkesir özelinde yapılmış din konulu lisansüstü tezlerin yayınladığı yıllar yer almaktadır. Tablo 7 bulgularına göre lisansüstü tezlerin 2005 ile 2024 yılları arasında yayınlandığı görülmektedir. Lisansüstü tezlerin en çok 2’şer lisansüstü tezle 2006 (%18,18), 2020 (%18,18) ve 2022 (%18,18) yıllarında yayınlanmıştır. 2005, 2008,2014, 2023 ve 2024 yıllarında 1’er lisansüstü tez yayınlanmıştır. 2005 yılından önce ve bazı yıllarda ise lisansüstü tez yayınlanmadığı görülmektedir.

3.8. Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Yayın Dillerine Göre Dağılımı

Tablo 8: Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Yayın Dillerine Göre Dağılımı

Tablo 8’de Balıkesir özelinde yapılmış din konulu lisansüstü tezlerin yayın dillerine göre dağılımı yer almaktadır. Lisansüstü tezlerin Türkçe ve Arapça yayınlandığı tespit edilmiştir. Türkçe dilinde 10 (%90,90) ve Arapça dilinde ise sadece 1 (%09,10) lisansüstü tez yazılmıştır. Balıkesir özelinde din konusuyla ilgili yürütülen lisansüstü tezlerin tamamına yakını Türkçe olarak yayınlandığı anlaşılmaktadır.

3.9. Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılımı

Tablo 9: Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin

Araştırma Yöntemi	f	%
Nitel	6	%54,54
Nicel	3	%27,27
Karma	2	%18,19
Toplam	11	%100

Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılımı

Tablo 9’da Balıkesir özelinde yapılmış din konulu lisansüstü tezlerin araştırma yöntemlerine göre dağılımı yer almaktadır. Bu konuda yürütülen lisansüstü tezler nitel, nicel ve karma olmak üzere üç farklı araştırma yöntem ile hazırlanmıştır. Nitel yöntemle 6 (%54,54), nicel yöntemle 3 (%27,27) ve karma yöntemle 2 (%18,19)

Yayın Dili	f	%
Türkçe	10	%90,90
Arapça	1	%09,10
Toplam	11	%100

lisansüstü tezin yürütüldüğü görülmektedir. Buna göre lisansüstü

tezler en çok nitel yöntemle ve en az karma yöntemle hazırlandığı anlaşılmaktadır.

Örneklem Grubu	f	%	
Kişiler	8	%66,6	Balıkesir’de 25 genç ve 25 yaşlı katılımcı
			Balıkesir merkez Ovaköy’de yaşayan 210 kişi
			Balıkesir Merkez ilçe ve köylerinden toplam 204 imam hatip
			Balıkesir Altıeylül ilçesinde ikamet eden 30 (15 erkek 15 kadın) Roman vatandaş
			Balıkesir’de bulunan 18 Anadolu İmam Hatip Lisesinde görev yapan 65’i erkek, 45’i kadın olmak üzere toplamda 110 meslek dersleri öğretmeni
			18 Yaz Kuran Kursu öğreticisi, 72 Yaz Kuran Kursu, 1053 öğrenci, 1043 velisi
			Antalya, Balıkesir, Denizli ve İzmir illerinde görev yapan 791 din görevlisi ve 1625 vatandaşa anket uygulanmıştır.
			Merkezi iki ilçede 35-95 yaş aralığındaki 98 birey
Doküman İnceleme	3	%25	Kaynak tarama ve inceleme

Dini Ziyaret Yerleri	1	%08,4	Balıkesir il merkezini oluşturan Karesi ve Altieylül ilçelerinin merkez ve kırsal mahallelerinin tamamında bulunan dini ziyaret yerleri
Toplam	12	%100	

3.10. Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Örneklem Grubuna Dair Bulgular

Tablo 10: Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Örneklem Grubuna Dair Bulgular

Balıkesir özelinde din konulu lisansüstü tezlerin verileri elde etmede yararlandıkları örneklemeler üç grupta toplanmıştır. Bunlar kişiler, doküman inceleme ve dini ziyaret yerleridir. Tablo 10 verilerine göre lisansüstü tezlerin çoğu verileri kişilerden (%66,6) elde edilmiştir. Daha sonra doküman inceleme (%25) örnekleminden elde edilmiştir. En az dini ziyaret yerlerinden (%08,4) veri elde edildiği görülmektedir. Buna göre Balıkesir özelinde din konusu ile ilgili verilerin çoğunluğu insanlardan elde edildiği anlaşılmaktadır.

3.11. Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Ulaştığı Sonuçlara Dair Bulgular

Tablo 11: Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Ulaştığı Sonuçlara Dair Bulgular

Tezin adı	Ulaştığı Sonuçlar
Yılmaz, Hasan (2005). Türkiye'de din adamlarının yeterliliği ve vatandaşların din adamlarından beklentileri (Antalya, Balıkesir, Denizli ve İzmir örneği)	Din görevlileri ile ilgili sonuçlar: Halkın din eğitimi ihtiyaçlarını karşılayacak niteliktedirler. İyi görev yapabilmek için hizmet içi eğitime ihtiyaç duymaktadırlar. Maddi durumları yeterli olmadığını belirterek bazı din hizmetlerinden ücret almaktadırlar. Cami cemaati ve dernek üyelerinin işlerine karışması, vaaz etme, halkın sorularını cevaplama gibi konularda zorluk çekmektedirler. Mesleklerini kutsal görmekte ve sevmektedirler. Cemaatle olumsuz iletişim, camide para toplanması ve din görevlilerinin görevini aksatması nedeniyle vatandaşlar ile ilişkilerin olumsuz olmasına neden olmaktadır. Hutbelerin merkezi olmasından dolayı halkın ihtiyaçlarına cevap vermemesi, vaazların merkezi sistemle yapılması ve vaazların sunuş yetersizliği eleştirilmektedir. Vatandaşlar ile ilgili sonuçlar:

	Vatandaşların camiye devam durumlarının yüksektir. Dini konularda bilgi sahibi olmak için öncelikle kitaplara bakmaktadırlar. Din görevlilerinin söz ve davranışlarının tutarsız olması, mesleki yetersizliklerinin zayıf olması, sosyal ilişkilerinin zayıf olması, sordukları sorulara tatmin edici cevaplar alamamaları nedeniyle din görevlilerini eleştirmektedirler. Cuma ve bayram hutbelerinin faydalı olduğunu ama hutbelerin merkezden gelmesini, halkın ihtiyaçlarının göz önünde bulundurmaması, güncel olmaması ve iyi sunulmaması gerekçesiyle eleştirmektedirler. Vaazların merkezî sistemle yapılmasını ve vaizin vaaza hazırlanmamasını eleştirmektedirler. Tüm bu eleştirilere rağmen vatandaşlar, din görevlilerine saygı duymaktadırlar.
Çanakçı, Ahmet Ali (2006). Balıkesir ve merkez köylerinde imam-hatiplerin mesleki yeterliliği ve yaygın din	Din görevlileriyle ilgili ulaşılan sonuçlar: Çoğunluğu kırsal kesimde yaşamaktadır. Çoğunu, genç ve orta yaştadır. %93,6'sı kadroludur. %41,7'si İHL mezunu, %46,5'i ise yükseköğrenim (önlisans-lisans) mezunudur.

eğitimindeki rolü	Örneklemlerden sadece 2'si yüksek lisans ve doktora unvanına sahiptir. Bir kısım din görevlileri ikinci bir iş yaptıklarından imam hatiplik görevlerini aksatmaktadırlar. %55,4'ü mesleklerini kutsal olarak gördüğü, %14,7'si aile büyüklerinin istemesi ve %18,1'i de başka bir mesleğe giremediği için din görevlisi olmayı tercih etmişlerdir. Çoğu bu mesleklerini sevmektedir ve bu meslekten dolayı mutludurlar. %71,6'sı İHL'de yeterli mesleki bilgi ve formasyon verilemediğini düşünmektedirler. Tefsir, Hadis, Fıkıh, İmihal Bilgisi, Siyer, İslam Tarihi, Genel Kültür ve Arapça bilgi düzeyleri açısından imam-hatiplerin yeterli olmadıklarını, okumadıkları ve yeterli gelişimin olmadığını düşünmektedirler. %55'i, diyanet dergisi dışındaki dergi ve gazeteleri takip etmektedir. Mesleklerini sevmektedirler ama ailevi nedenler ve çevre baskısından dolayı görevlerini yapmada zorluk yaşamaktadırlar. Yaz kurslarını, %44,6'sı başarılı bulurken, %55,4'ü ise başarısız bulmaktadır. %96,1'si komşularıyla iyi geçinmektedirler. Camiye beş vakit devam eden cemaatin sayı oranları ise 31-50 kişi arası %23, 11-20 kişi %20,
-------------------	---

	21-30 arası kişi %19, en az grup ise 51 kişi ve yukarısının olduğu saptanmıştır. Beş vakit camiye devam eden cemaat sayısı azdır. Cemaatin yaş durumu ise %54,9'u 36-50 yaş grubunda, %41,7'sinin 51 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir. 35 yaş ve altı ise, %3,5 oranı ile çok azdır. Camiye en az gelen yaş grubu gençlerdir. Genç cemaat artıkça sorun yaşama oranı düşerken yaşlı cemaat artıkça sorun yaşama oranı yükselmektedir. Yaşlı cemaatle %92,6 oranında sorun yaşanmaktadır. Cami dernekleriyle genelde problem yaşamamaktadırlar. Sosyo-kültürel faaliyetlerde yetersizdirler. %51'i toplumun yetişkin grubunun dini etkinliklere katıldığını düşünmektedir. %55'i katıldığı faaliyetlerde zorunlu kalırlarsa para aldıklarını, %34,8'i hiç almadığını, %10,3'ü de hizmet ettiği gerekçesiyle almaktadır.
Tatoğlu, Mehmet Ali (2006). 753 numaralı şer'iyе siciline göre Balıkesir'de ekonomik, sosyal ve dinî hayat	İnsanların vakıflara önem verdikleri görülmüş. Mallarını kendi malı gibi görmeyip Allah'ın mülkü olarak kabul etmişlerdir. Vakıfların sorumluluğunu ve yönetimini mahallenin en güvenilir insanlarına vermişlerdir.

	Kadınların vakıf mallarıyla ilgili konularda fıkıh kitaplarında belirtilen esaslara göre davalara baktıkları görülmektedir.
Aydın, Mahmud Sami (2008). Balıkesir Merkez Ovaköy'de sosyal ve dini hayat	Ovaköy'de birlikte yaşayan manavlar ile muhacirlerin dini hayatın hemen hemen her safhasında birlikte yer aldıkları anlaşılmaktadır. Anne babalardan biri manav diğeri muhacir olanların dine bağlılık ve dindarlık düzeylerinde büyük bir farklılık bulunmamaktadır. Ovaköy'deki kadınlar, erkeklere göre ibadetlerini yerine getirmeye daha çok özen göstermektedirler. Yaş arttıkça ibadete katılım yoğunluğu da artmaktadır.
Çanakçı, Ahmet Ali (2014). Öğrenme ve öğretme süreci açısından Yaz Kur'an Kursları (Balıkesir örneği)	Öğrenciler açısından sonuçlar: Öğrencilerin (% 86,3) 12-14 yaş grubundadır ve çoğunluğu erkektir. Öğrencilerin çoğu (% 57,7), Kur'an-ı Kerim okumak/okumayı öğrenmek, ibadetleri uygulamalı olarak öğrenmek için kursa gelmektedir. Öğrencilerin % 71'i kurslara kendi istekleriyle gelmektedir. Öğrencilerin kursa gelmelerinde DKAB dersine olan olumlu tutumları da etkili olmaktadır.

	Öğrencilerin çoğunluğu Temel dini bilgiler kitabının yeterli bulmaktadır. Öğrencilerin % 84,4'ü gördükleri dersleri anlamaktadırlar. Öğrencilerin % 59,3'ü dua ve surelerin namaz kılmak ve geçmişlerimize okumak için ezberletildiğini belirtirken % 79,4'ü de sure ve duaların anlamlarıyla ezberletildiğini ve öğretildiğini belirtmektedirler. Farklı yöntem ve teknik kullanmak ilgiyi artırmaktadır. Öğrencilerin % 85,5'i yaz Kur'an kurslarından memnundur. Kursa devam etme dini bilgilerinin ve ibadetlerini arttırmaktadır. Arkadaşlarına kursa gelmeyi önermektedirler. Öğrencilerin çoğunluğu öğreticilerin yeterli ve hoşgörülü olduğunu belirtmektedir. Öğrencilerden aileleri öncelikle namaz kılmalarını istedikleri saptanmıştır. Öğrencilerin çoğunluğu sosyal faaliyetlerin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin geneli eğitimcilerle problem yaşamamaktadır. Öğreticiler açısından sonuçlar:
--	---

	Öğreticilerin % 81'i erkek, % 19'u kadındır. Öğreticilerin çoğu kadroludur. Öğreticilerin % 88,9'u kendini mesleki bilgi ve donanım anlamında yeterli bulmaktadır. Pedagojik formasyon ve genel öğretim metotlarıyla ilgili eserleri hiç okumayanlar %32, okuyanlar ise %19,2'dir. Arapça bilgi düzeyleri düşüktür. Öğreticilerin % 96,2'si en az bir defa hizmet içi eğitime katılmıştır. Öğreticilerin çoğunluğu, Yaz Kur'an kurslarının öncelikli amacının öğrencilerin dini sevmelerini arttırmak olduğunu belirtmektedir. Öğreticilerin % 24,8'i öğrencilerinin kurları bitirip ileri düzeyde Kur'an-ı Kerim okumadığını; % 75,2'sinin ise ileri düzeyde Kur'an-ı Kerim okuyan öğrencisinin olduğunu belirtmektedir. Öğreticilerin %81'ine göre kur sisteminin faydalıdır. Çoğunluğu yemek ve namaz dualarını öğrettiklerini söylemektedir. Kurs süresinin yetersiz olduğunu belirtmektedirler. Öğreticilerin % 79,3'ü kurslarının denetlendiğini, % 18,7'si kısmen denetlendiğini, % 2'si ise denetlenmediğini söylemektedir.
--	---

	Öğreticilerin geneline göre öğrenciler tarafından Kur'an-ı Kerim'in başarılı ve iyi bir şekilde okunduğu belirtilmiştir. Öğreticilerin sosyal etkinliklere ve oyun sürekli yer vermedikleri belirtilmiştir. Öğreticilerin %98'i öğrencilerle ilgilenmektedir. Öğreticilerin % 87,6'sı kursları, temel dini bilgileri vermede kısmen de olsa yeterli görmektedir. Veli açısından sonuçlar: Velilerin % 51,5'i kadın, % 48,5'i erkektir. Velilerin meslek gruplarından ilk sırada işçiler yer alırken bunu sırayla memur, çiftçi, serbest meslek, esnaf ve emekliler takip etmektedir. Velilerin %94'ü evlidir. Velilerin % 96,4'ü din eğitimi almıştır. Velilerin % 86,2'si çocukların kurslara seveerek gittiğini belirtmektedirler. Velilerin % 95,8'i yaz kurslarının çocukların ibadet ve davranışlarında olumlu etki yaptığını söylemektedir. Velilerin çoğunluğu öğretmenleri yeterli görmektedir ve çocuklarla ilgilendiklerini düşünmektedir. Velilerin % 59,4'ü, yaz kurslarında öncelikle temel dini bilgilerin öğretimi ve uygulanması üzerinde durulmasını istemektedir. Buna göre
--	--

	Kur'an öğretimi (% 38,3) ve sosyal etkinlik (% 2) alanlarının ise geri planda kaldığı anlaşılmaktadır. Velilerin % 97,5 / % 90,8 kısmen de olsa kurslardaki Kur'an öğretimini faydalı bulduğunu; % 2,2 / % 9,2'si olumsuz bulduklarını söylemektedirler. Çocukların ibadetleri arttığı ve davranışlarının olumlu etkilendiği söylemektedirler.
Demirbozan, Emirhan (2020). Roman vatandaşlarda dindarlık, gelenekler ve dışlanmanın izdüşümleri: Balıkesir/ Altıeylül ilçesi örneği	İslam inancını ve iman esaslarını benimsediklerini ve sünni geleneğe bağlılıklarını ifade etmişlerdir. Romanlar, Kadir-i mutlak, Alim, Şafi müşahhas bir Allah inancı taşımaktadır. Hız Muhammed'in örnek bir kişi ve dinde bir otorite olduğunu düşünmektedirler. Kur'an'ın değerli olduğunu ve diğer kutsal kitapların değiştiğine inandıklarını belirtmektedirler. Tüm görüşmecilerin namaz, oruç, dua gibi en temel dini pratikleri en az bir kere yaptıklarını belirterek dini yaşamaya gayret ettiklerini söylemişlerdir. Romanlarda din eğitimi ailede başlamakta, ahlak ve temel ayetler öğretilmektedir. Çocuklarını dini derneklere, kreşlere, imam hatip liselerine ve Kur'an Kurslarına gitmeleri için teşvik etmektedirler

	Dinleri hakkında bilgi sahibi olmak için dini TV programları, ilçe müftüsü, cami imamları, tarikatların temsilcilerinden yararlanmaktadırlar. Altıeylül Romanları kararlarını alırken dine başvurumaktadırlar ve din onlar için önemli bir rehberdir. Kul hakkına çok önem vermektedirler. Ekonomik, evlilik ve iş hayatında dine göre hareket etmeye çalışırlar. Allıeylül Romanlarında diğer insanların da yaptığı gibi kurşun dökme, siyahlama ve türbe ziyaretleri gibi faaliyetleri yaptıkları görülmektedir. Altıeylül Roman halkı arasında dinin bütünleştirici ve birleştirici rolü vardır. Örneğin cenazelerde, mevlitlerde, arefe günleri, ramazan ayları, bayramlar ve kandiller gibi kutsal zamanlarda insanların bir araya gelmesine ve yardımlaşmasına neden olmaktadır.
Çoban, Muhammet Furkan (2020). İmam Hatip liseleri meslek dersleri öğretmenlerinin mesleğe	İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenlerinin mesleğe adanmışlık düzeylerinin yüksek, mesleki tükenmişlik düzeylerinin ise düşük olduğu tespit edilmiştir. İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenin mesleğe adanmışlık düzeyleri ile

adanmışlık ve mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi (Balıkesir örneği)	meslekte verimli olma arasında anlamlı bir fark vardır. Öğretmenin meslekten duyduğu manevi haz ne kadar yüksek olursa adanmışlık düzeyi de o kadar yüksek olmaktadır.
Metin, Özcan (2022). Balıkesir'de tasavvuf kültürü: Uşşâkıyye örneği	XVI. yüzyılda ortaya çıkan Uşşâkıyye tarikatının üçüncü pîri Abdullah Selâhaddin Uşşâkî (1705-1783) ve son dönem Uşşakî şeyhlerinden Sıddîk Naci Eren'in (1925-2018) Balıkesirli olmasından dolayı Balıkesir'in tarikatta önemli bir yeri vardır. Ahmed Tâlip İrşadî'nin (ö. 1298/1881), Balıkesir'de bir Uşşâkî tekkesi kurmasıyla ile Balıkesir'e gelen tarikat, hızla yayılmış ve ikinci tekke de açılmıştır.
Saher Suphu Hamıd Hamıd (2022). Balıkesirli Hacı Hasan Zâde'nin Hâşiyetu Alâ Tefsîri'l Beydâvî (Sûretu'l-En'âm) isimli el yazmasını tahkîk ve inceleme	Önemli Osmanlı âlimlerinde biri olan yazar, Hicri 9-10. yüzyıllarda isminden sıkça bahsettirmiştir. Bu eserinde Beydâvî'nin tefsirindeki sözleri değerlendirmekte, eseri farklı yönleriyle yorumlamaktadır. Kavranması ve anlaşılması güç olan terimleri gerçek anlamlarını ortaya koymakta ve anlaşılır hale getirmektedir. Kavramları, genel olarak da açıklamaktadır. Bununla birlikte kapalı ya da anlaşılması zor cümleleri açıklamaktadır. Bunu yaparken bazen Beydâvî'ye hak vererek ona kanıtlarla destek olmakta veya Beydâvî'nin katılmadığı görüşlerine karşı gelerek itiraz ederek aleyhinde kanıtlar göstermektedir.

	Araştırmacı eseri incelerken açık ve anlaşılır bir üslup kullanmıştır. Kur'an-ı Kerim ayetleri, hadis-i şerifler, Arap şiirleri, müfessirlerin görüşleri, fakihlerin sözlerini ortaya koyarak anlaşılması zor olanları yorumlayarak anlaşılır hale getirmeye çalışmıştır. Yazar En'âm Sûresini zamanının şartlarına ve imkanlarına göre açıklamış ve bu şekilde tebliğ etmiştir. Dipnotlarda kullanılan eserlerin ilmi kaynaklardan oluşmaktadır. Buradaki açıklamaların esnek ve açıklamalara uygun olduğu görülmektedir.
Yaman, Derya (2023). Balıkesir ve çevresinde ziyaret yerleri	Balıkesir il sınırlarında toplamda 38 dini ziyaret yeri tespit edilebilmiştir. Genç nüfusun çoğu dini ziyaret yerlere ilgi duymadığı ve bu dini ziyaret yerleri hakkında bilgi sahibi olmadıkları görülmüştür. Araştırmada yapılan gözlem ve görüşmeler esnasında dini ziyaret yerlerini ziyarete gelenlerin çoğunun orta ve ileri yaşta oldukları görülmektedir. Gözlemler esnasında Hıdırellez günü, Cuma günleri, köy hayırları, ziyaret yerlerinde bulunan kişiler için yapılan hayırlar yapılmaktadır. Bu yapılan hayır zamanlarında

	ve normal zamanlarda kadınların ve erkeklerin katılım oranları aynı olduğu gözlenmiştir. Ziyaretçiler dini ziyaret yerlerini farklı sebeplerle görmeye gelmektedir. İlk sebepleri çocuk sahibi olmak istemeleridir. Bununla birlikte hastalıklarının iyileşmesi, evlilik istemeleri, nasiplerinin açılması gibi sebepler için de ziyaret edilmektedir. Halkın ziyaret yerlerinde birçok uygulama yaptıkları gözlenmiştir. Bu uygulamaların dua etmek, kurban kesmek, adak adamak, bez veya çaput bağlamak, mum yakmak, para atmak gibi faaliyetleri olduğu görülmektedir. Dini ziyaret yerleriyle ilgili yaşandığına ve olduğuna inanılan birçok keramet ve menkıbe vardır.
Başkoşan, kadir (2024). Hadis ve sünnet temelinde genç ve yaşlılarda Peygamber tasavvuru: Balıkesir örneği	Genç ve yaşlı kesimin hadis ve sünnetle ilgili bilgilerinin yeterli olmadığı görülmektedir. Hem genç hem de yaşlılarda Hz. Peygamber'in yeteri kadar iyi tanınmadığı anlaşılmıştır. Hz. Muhammed'i tanımak dendiğinde ilk öncelikle O'nun fiziksel yönünün anlaşıldığı görülmektedir. Zayıf hadislerin sorgulanmadan inanıldığı gerekçesiyle sahih hadis olarak kabul edildiği anlaşılmıştır.

	Kültürel olarak yapılagelen bazı dini uygulamaların sünnet olarak görüldüğü anlaşılmıştır. Hız. Peygamber'i tam ve doğru olarak tanımak için öncelikle İslam dini için temel kaynak teşkil eden Kur'an'dan yararlanmak gerektiği belirtilmektedir. Bununla birlikte hadis ve sünnetin de doru kaynaklardan öğrenmek gerektiği vurgulanmaktadır. Gençlerin hadislere sorgulayıcı yaklaşım sergiledikleri ama yaşlıları ise kabul edici ve şekilsel yaklaşım sergiledikleri anlaşılmıştır.
--	---

Tablo 11'de Balıkesir özelinde yapılmış din konulu lisansüstü tezlerin ulaştığı sonuçlara dair bulgular sunulmuştur. Tabloya göre lisansüstü tezler, din görevlileri, yaz Kur'an kurslarındaki eğitimciler, öğrenciler ve veliler, vatandaşlar, vakıflara verilen önem, Ovaköy'deki dini hayat, Roman vatandaşların dindarlığı (Altıeylül ilçesi örneği), İHL meslek dersleri öğretmenlerinin mesleğe adanmışlık ve tükenmişlik düzeyleri, Balıkesir ve çevresinde dini ziyaret yerleri, hadis ve sünnet temelinde genç ve yaşlılarda Peygamber tasavvuru ile ilgili ulaşılan sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir.

Ulaşılan lisansüstü tezlerde az ve dar kapsamlı da olsa Balıkesir'in dini yönüyle araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Buna rağmen yapılan araştırmalar çok değerlidir ve ulaştığı sonuçları itibariyle Balıkesir'in dini yönünü aydınlatıcı ve yeni yapılacak araştırmalara ışık tutucudur. Bu yapılan araştırmalarda din görevlilerinin, öğrencilerin ve velilerin Kur'an kursuna yaklaşımları, vakıflar, Ovaköy ve Altıeylül ilçesindeki Roman vatandaşların dini hayatı, Balıkesir ve çevresinde bulunan dini ziyaret yerleri, genç ve yaşlı

bireylerde peygamber tasavvuru gibi dini konuların araştırıldığı anlaşılmaktadır. Bu araştırmalar Balıkesir'in dini hayatını yansıtacak düzeyde yeterli değildir. Balıkesir'in tüm kesimlerini ve farklı demografik değişkenlerini kapsayacak şekilde araştırmaların yapılması resmin daha iyi görünmesini sağlayabilir. Yapılacak olan araştırmalarla Balıkesir'in dini hayatı göz önüne alınarak Balıkesir'in dini hayatını geliştirici çalışmalar, faaliyetler ve projeler üretilebilir. Devamında süreç temelli ya da belli aralıklarla yapılan araştırmaların ulaştığı göre yeni çalışmalar yapılabilir. Bu konuda dindarlık algısı, Tanrı tasavvuru, ibadetlerin sıklığı, dini değişim gibi konuları araştıran din psikolojisi burada önemli rol oynayabilir. Çünkü din psikolojisi, bir ilahiyatçı için dini hayatın değişik yönlerini dengeli bir şekilde değerlendirme ve buna bağlı olarak da doğru bir İslâm anlayışı geliştirmeye, din eğitimi noktasında daha başarılı olmaya yardımcı olabilecek bir bilim dalıdır.⁴⁴

3.12. Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Önerileri

Tablo 12: Balıkesir Özelinde Yapılmış Din Konulu Lisansüstü Tezlerin Önerilerine Dair Bulgular

Tezin adı	Önerileri
Yılmaz, Hasan (2005). Türkiye'de din adamlarının yeterliliği ve vatandaşların din adamlarından beklentileri (Antalya,	Tezin tamamına ulaşamadığı için öneriler kısmı okunamamıştır.

⁴⁴ Habil Şentürk, *Din psikolojisine Giriş* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2013), 24.

Balıkesir, Denizli ve İzmir örneği)	
Çanakçı, Ahmet Ali (2006). Balıkesir ve merkez köylerinde imam-hatiplerin mesleki yeterliliği ve yaygın din eğitimindeki rolü	İmam-Hatip Lisesi öğrencilerine mesleki yetiştirme ile ilgili eğitim verilmelidir. Göreve yeni başlayan imam hatip adayları mesleğin uygulamasına dönük eğitim için hizmet içi eğitim kurslarına alınmalıdır. İmam-Hatiplere toplumun örnek ve lider kişileri olacakları şuuru verilmelidir. Bununla birlikte üslup, yaklaşım, giyinme konularında da bilgiler verilmelidir. Cami cemaatiyle sağlıklı iletişim kurmak ve etkileşimi devam ettirmekle ilgili seminerler verilmelidir. İmam hatipler cami cemaatini arttırmak için toplumdaki bireylerle birebir iletişim içinde olmalıdır. Dini konuşma ve vaazlar herkesin anlayacağı şekilde olmalı ve güncelleştirilmelidir.

	Camiler insanların ibadet dışında da güzel vakit geçirebilecekleri mekanlar haline getirilmelidir. Caminin giderleri için ayrı fon oluşturulmalıdır. Yaz kursların her yaştan kişiler kabul edilmelidir. Yaz kurslarındaki programlar geliştirilmeli ve kur şeklinde yapılmaya devam edilmelidir. Camilerin ve çevresinin temizliğine önem verilmelidir. Din görevlileri, çevresindeki kurum ve kuruluşların dini yönünün geliştirilmesine katkı sunmalıdır.
Tatoğlu, Mehmet Ali (2006). 753 numaralı şer'ie siciline göre Balıkesir'de ekonomik, sosyal ve dinî hayat	Öneri bulunmamaktadır.
Aydın, Mahmud Sami (2008). Balıkesir Merkez Ovaköy'de sosyal ve dini hayat	Öneri bulunmamaktadır.
Çanakçı, Ahmet Ali (2014). Öğrenme ve öğretme süreci açısından Yaz Kur'an Kursları (Balıkesir örneği)	Öğrenciler kurslarda staj yaptırılmalıdır.

	Öğreticilerin pedagojik formasyon eksikliği hususunda DİB daha fazla hassasiyet göstermelidir. Öğreticiler hizmet içi eğitim alınmalıdır. Öğreticilerin çağdaş öğretim teknolojileri, materyaller ve görsel, işitsel araçları sağlıklı bir şekilde kullanmaları sağlanma ve teşvik edilmelidir Kurslarda okuma, program ve sosyal aktivelere yapılmalıdır. Öğrencilere uygulamalar da yaptırılmalıdır.
Demirbozan, Emirhan (2020). Roman vatandaşlarda dindarlık, gelenekler ve dışlanmanın izdüşümleri: Balıkesir/Altıeylül ilçesi örneği	Öneri bulunmamaktadır.
Çoban, Muhammet Furkan (2020). İmam Hatip liseleri meslek dersleri öğretmenlerinin mesleğe adanmışlık ve mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi (Balıkesir örneği)	Öğretmenlerin adanmışlık ve tükenmişlik ile ilgili farklı teknik ve yöntemlerle çalışmalar yapılabilir. Bu konuda öğretmenlerden daha çok öğrenciler ile ilgili çalışmalar yapılabilir.

Metin, Özcan (2022). Balıkesir'de tasavvuf kültürü: Uşşâkıyye örneği	Balıkesir'deki tasavvuf kültürünü ortaya koymak için diğer tarikatlarla ilgili araştırmalar yapılabilir
Saher Suphı Hamıd Hamıd (2022). Balıkesirli Hacı Hasan Zâde'nin Hâşiyetu Alâ Tefsîri'l Beydâvî (Sûretu'l-En'âm) isimli el yazmasını tahkîk ve inceleme	Öneri bulunmamaktadır.
Yaman, Derya (2023). Balıkesir ve çevresinde ziyaret yerleri	Yetkili merciler buralarla ilgili çalışmalar yaparak halkın doğru bilgilenmesini sağlamalıdır. Buraların temizliği, bakımı yapılmalı ve bilgilendirici levhalar asılmalıdır.
Başkoşan, kadir (2024). Hadis ve sünnet temelinde genç ve yaşlılarda Peygamber tasavvuru: Balıkesir örneği	Peygamber tasavvurunun doğru anlaşılması için hadis, sünnet ve peygamber kavramlarının doğru anlaşılmasına yönelik çalışmaların sayısının artırılması gerekmektedir. Farklı yöntem ve tekniklerle ve farklı örneklem gruplarıyla başka çalışmalar da yapılabilir. Meb ve Diyanet bu konuya önem vermelidir

Tablo 12’de Balıkesir özelinde yapılmış din konulu lisansüstü tezlerin önerilerine dair bulgular verilmiştir. Tabloya göre lisansüstü tezlerde din görevlileri ve yaz Kur’an kursları, İHL Meslek dersi öğretmenlerin adanmışlık ve tükenmişlikleri, Balıkesir’deki tasavvuf kültürünü ortaya koymak için diğer tarikatlarla ilgili araştırmalar yapılması, Balıkesir ve çevresinde dini ziyaret yerlerinin bilgilendirilmesi, bakımı ve temizliği, hadis ve sünnetin doğru anlaşılması ve yaşanması ile ilgili önerilerin yer aldığı görülmektedir.

Balıkesir’in özelinde yapılan din konulu lisansüstü tezlerin önerilerine bakıldığında din görevlileri ve Kur’an kursları, tasavvuf kültürü, Balıkesir ve çevresindeki dini ziyaret yerleri ve sünnetin doğru anlaşılması ile öneriler yer almaktadır. Bu yapılan araştırmalar çok değerli ve önemlidir. Ancak bu konuda yapılmış araştırmaların gerek az gerekse de dar çerçevede yapılmış olmasından dolayı Balıkesir’in dini hayatının tüm yönünü ortaya koymada yetersiz kalmaktadır. Bu konuda hem bu bilim dallarının hem de hiç araştırma yapmamış diğer bilim dallarının araştırmalar yapılması Balıkesir’deki dini hayatın nasıl olduğu ile ilgili daha kapsayıcı sonuçlar ve öneriler verebilir. Örneğin din psikoloji bilim dalı tarafından yapılacak araştırmalar bize Balıkesir’in dindarlık algısı, Tanrı tasavvuru, dini değişimi, ibadet sıklığı dini konularda olumlu ya da olumsuz sonuçlar verebilir. Bu ulaşılan sonuçlara göre de Balıkesir’in dini hayatını geliştirici öneriler neticesinde de gerekli çalışmalar ve araştırmalar yapılabilir.

Sonuç

Balıkesir özelinde yapılmış din konulu 11 lisansüstü tez hazırlamıştır. Lisansüstü tezler doktora ve yüksek lisans olmak üzere her iki türde yayınlanmış olsa da tamamına yakını yüksek lisans düzeyinde hazırlanmıştır.

Balıkesir özelinde din konulu lisansüstü tezler sekiz farklı üniversitede hazırlanmıştır. En fazla ise Balıkesir Üniversitesi'nde yayınladığı tespit edilmiştir. Lisansüstü tezler Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü olmak üzere iki enstitüde hazırlanmıştır. Lisansüstü tezlerin hemen hemen hepsi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanmıştır. Lisansüstü tezler, Felsefe ve Din Bilimleri, Temel İslâm Bilimleri ve İlahiyat Anabilim Dallarında yapılmıştır. En fazla lisansüstü tezin Felsefe ve Din Bilim Dalı'nda hazırlandığı görülmektedir. En az ise İlahiyat Anabilim Dalı'nda hazırlanmıştır. Hazırlanan 11 lisansüstü tezen 6 tanesinde bilim dalı ismi yazarken 5 tanesinde yazmamaktadır. 6 lisansüstü tezin Din Eğitimi, İslâm Tarihi ve Din Sosyolojisi Bilim Dallarında hazırlanmıştır. Lisansüstü tezlerin çoğunluğu Din Eğitimi Bilim Dalı'nda hazırlandığı görülmektedir. Ancak Din Psikoloji Bilim Dalı'nda ve diğer bilim dallarında hazırlanan lisansüstü teze rastlanmamıştır.

Lisansüstü tezler 2005-2024 yılları arasında yapıldığı görülmüştür. En fazla lisansüstü tez 2006, 2020, 2022; en az ise 2005, 2008, 2014, 2023, 2024 yıllarında yayınladığı tespit edilmiştir. Bu yıllar dışında yayınlanan başka yıl yoktur. Yayın yıllarına bakıldığında ise Türkçe ve Arapça dillerinde yayınladığı saptanmıştır. Ancak lisansüstü tezlerin tamamına yakını Türkçe olarak yayınlanmıştır.

Lisansüstü tezlerin yönteminde nitel, nicel ve karma yöntem kullanılmıştır. En fazla nitel; en az karma yöntemden yararlanılmıştır. Araştırmalarda elde edilen veriler, kişiler, doküman inceleme ve dini ziyaret yerlerinden yararlanılmıştır. En çok yararlanılan örnek grubu ise kişilerdir. En az dini ziyaret yerleri örneklem grubudur.

Balıkesir özelinde din konulu lisansüstü tezler Yaz Kur'an kursları ve kurslarda görev alan eğiticiler, öğrenciler ve veliler, din görevlileri, Altıeylül'deki Roman vatandaşların dindarlığı, Ovaköy'deki dini

hayat, vakıflara verilen önem, Balıkesir ve çevresiyle ilgili dini ziyaret yerleri, hadis ve sünnet temelinde genç ve yaşlılarda Peygamber tasavvuru, İHL meslek dersleri öğretmenlerinin mesleğe adanmışlık ve tükenmişlik düzeyleri ile ilgili sonuçlara ulaşmışlardır. Lisansüstü on bir tezden sadece altısında öneri var diğerlerinde öneride bulunulmamıştır. Bu lisansüstü tezlerde din görevlileri ve yaz Kur'an kursları, Balıkesir'de tasavvuf kültürünü ortaya koymak için tarikatlarla ilgili araştırmaların yapılması, Balıkesir ve çevresinde bulunan dini ziyaret yerlerin temizliği, bakımı ve bilgilendirilmesi, sünnet ve hadislerin doğru anlaşılması ve yaşanması, İHL meslek dersleri öğretmenlerinin adanmışlıkları ve tükenmişlik ile ilgili öneriler bulunmaktadır.

Balıkesir'in dini hayatıyla ilgili yeterli araştırmanın olmadığı görülmektedir. Özellikle din psikolojisi bilim dalı başta olmak üzere diğer bilim dallarında Balıkesir'in dini hayatıyla ilgili araştırmaların yapılmasına ihtiyaç vardır. Çünkü din psikolojisi, dinin insana yansıyan yönünü, insandaki görünümlerini, insan üzerindeki etkisi, kısaca insanın dini davranışlarını, dini hayatını inceler. Bu araştırmaların Balıkesir'in her kesimini kapsayacak şekilde (farklı demografik özelliklerin göz önünde bulundurulduğu: yaş, cinsiyet, meslek, yerleşim yeri) ve belli aralıklarla yapılması konunun gelişim sürecinin görülmesi açısından önemlidir. Farklı yöntem ve tekniklerle araştırmalar yapılabilir. Yapılacak olan bu araştırmaların "sonuçlar" ve "öneriler"ine göre de hem bireysel hem de toplumsal olarak Balıkesir'in dini hayatıyla ilgili hangi faaliyet ya da projelerin yapılacağı noktasında bizlere, resmi ya da özel kurumlara yardımcı olabilir.

Kaynakça

- Acar, Nilüfer Voltan vd. “Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 12 (1996), 45-56.
- Allport, Gordon. *Birey ve Dini*. çev. Bilal Sambur. Ankara: Elis Yayınları, 4. Basım, 2019.
- Aydın, Mahmut Sami. *Balıkesir Merkez Ovaköy’de Sosyal ve Dini Hayat*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Başkoşan, Kadir. *Hadis ve Sünnet Temelinde Genç ve Yaşlılarda Peygamber Tasavvuru: Balıkesir Örneği*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Cirhinlioğlu, Fatma Gül. *Din Psikolojisi*. Ankara: Nobel, 2010.
- Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. çev. Selçuk Beşir Demir - Mesut Bütün. Ankara: Siyasal Kitabevi, 6. Basım, 2021.
- Çanakcı, Ahmet Ali. *Balıkesir ve Merkez Köylerinde İmam-Hatiplerin Mesleki Yeterliliği ve Yaygın Din Eğitimindeki Rolü*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Çanakcı, Ahmet Ali. *Öğrenme ve Öğretme Süreci Açısından Yaz Kur’an Kursları (Balıkesir Örneği)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Çoban, Muhammet Furkan. *İmam Hatip Liseleri Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Mesleğe Adanmışlık ve Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi (Balıkesir Örneği)*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Demirbozan, Emirhan. *Roman Vatandaşlarda Dindarlık, Gelenekler ve Dışlanmanın İzduşümleri: Balıkesir/ Altieylül İlçesi Örneği*.

Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Diyanet İşleri Başkanlığı. "Türkiye’de Dini Hayat Araştırması". Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014.

Duymaz, Ali. "Bursalı Velilerin Balıkesirli Halifeleri". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15/28 (2012), 231-247.

Erkan, Erol. "Türkiye’de Dindarlığın Tespiti İle İlgili Çalışmalar ve Tahkikî Dindarlığın Ölçülmesiyle İlgili Öneriler". *Ekev Akademi Dergisi* 60 (2014), 125-140.

Gül, Recep Emin. "Sosyal Medyada Paylaşılan Hadislerin Dinî Yaşantıya Etkisi: Balıkesir Üniversitesi Öğrencileri Örneği". *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2021), 301-315.

Günay, Ünver. "Dindarlığın Sosyolojisi". *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*. ed. Ünver Günay - Celaleddin Çelik. Adana: Karahan Kitabevi, 1. Basım, 2006.

Gündüz, Şinasi. *Din ve İnanç Sözlüğü*. Konya: Vadi Yayınları, 1998.

Güven, Metin - Güven, İbrahim Furkan. *Türkiye’de Din Psikolojisinin Son 20 Yılı: Tezler, Makaleler, Kitaplar, Kitap Bölümleri ve Akademisyenler*. İstanbul: Dem Yayınları, 1. Basım, 2021.

Holm, Nils G. *Din Psikolojisine Giriş*. çev. Abdülkerim Bahadır. İstanbul: İnsan Yayınları, 3. Basım, 2018.

Horozcu, Ümit. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015.

Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisine Giriş*. Dem Yayınları, 6. Basım, 2017.

Karaca, Faruk. *Din Psikolojisi*. Trabzon, 2. Basım, 2015.

Karacoşkun, Mustafa Doğan. "Din Psikolojisi Bilimi ve Türkiye’deki Gelişimi". *Din Psikolojisi El Kitabı*. ed. Mustafa Doğan Karacoşkun. Ankara: Grafiker Yayınları, 6. Basım, 2021.

- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 37. Basım, 2022.
- Kayıklık, Hasan. “Bireysel Dindarlığın Boyutları Ve İnanç-Davranış Etkileşimi”. *İslâmî Araştırmalar* 19/3 (Din Psikolojisi Özel Sayısı) (2006), 491-499.
- Kayıklık, Hasan. *Din Psikolojisi: Bireysel Dindarlık Üzerine*. Adana: Karahan Kitabevi, 2011.
- Kızılgeçit, Muhammed. *Din Psikolojisinin 200’ü*. ed. Bülent Akot. Ankara: Otto Yayınları, 2017.
- Korkmaz, Sami. *Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Balıkesir’de Sosyal Hayat*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006. <https://dspace.balikesir.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12462/1913>
- Köktaş, M. Emin. *Din ve Siyaset: Siyasal Davranış ve Dindarlık*. Ankara: Vadi Yayınları, 1997.
- Köktaş, M. Emin. *Türkiye’de Dini Hayat: İzmir Örneği*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1993.
- Koroğlu, Cemile Zehra. “Türkiye’de Dini Hayatın İncelenmesi: Bütüncül Bir Yaklaşım”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2012), 82-102.
- Köse, Ali - Ayten, Ali. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 7. Basım, 2017.
- Meydan, Hasan - Aydın, Sare. “Üniversite Gençliğinin Kurumsal ve Öznel Dindarlığa Bakışı ve Etkileyen Faktörler Üzerine Nitel Bir Araştırma”. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 299-323.

- Nesimi, Yazıcı. ""Karesi Gazetesi Penceresinden Balıkesir’de Dini Hayat Üzerine Bazı Gözlemler (1916- 1917)"" . *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37 (1997), 105-129.
- Nişancı, Zübeyir. *Sayılarla Türkiye’de İnanç ve Dindarlık*. thk. Ayşe Betül Aydın - Hatice Nur Keskin. İstanbul: Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü, Mahya Yayıncılık, MEDAR, Marmara Üniversitesi Nüfus ve Sosyal Politikalar Uygulama ve Araştırma Merkezi, İbn Haldun Üniversitesi, 2023.
- Özcan, Metin. *Balıkesir’de Tasavvuf Kültürü: Uşşâkiyye Örneği*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 15. Basım, 2017.
- Saher Suphı Hamid Hamid. *Balıkesirli Hacı Hasan Zâde’nin Hâşiyetu Alâ Tefsîri’l Beydâvî (sûretu’l-En’âm) Isimli El Yazmasını Tahkik ve İnceleme*. Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Sak, Ramazan vd. “Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi”. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi* 4/1 (31 Mayıs 2021), 227-256. <https://doi.org/10.33400/kuje.843306>
- Subaşı, Necdet. “Türk(ie) Dindarlığı: Yeni Tipolojiler”. *İslâmiyât* 5/4 (Türk(ie) Dindarlığı özel sayısı) (2002), 17-40.
- Şentürk, Habil. *Din psikolojisine Giriş*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2. Basım, 2013.
- Şimşek, Hasan - Yıldırım, Ali. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 11. Basım, 2018.

- Tatoğlu, Mehmet Ali. *753 Numaralı Şer'îye Siciline Göre Balıkesir'de Ekonomik, Sosyal ve Dinî Hayat*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Turan, Yahya. *Kişilik ve Dindarlık*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Tümer, Günay. "Çeşitli Yönleriyle Din". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28/1-4 (Ağustos 1986), 213-268.
- Yaman, Derya. *Balıkesir ve Çevresinde Ziyaret Yerleri*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Yapıcı, Asım. *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*. Adana: Karahan Kitabevi, 2. Basım, 2013.
- Yıldırım, Ebru. "Batılılaşma Dönemi (XVIII-1923) Balıkesir Camileri". *Cumhuriyet'in 100. Yılında Balıkesir'in Kültürel Birikimi Dinî Hayat*. ed. Mehmet Bayyığıt vd. 167-243. Konya: Palet Yayınları, 2023.
- Yıldız, Murat. *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*. İzmir: İzmir İlâhiyat Vakfı Yayınları, 2006.
- Yılmaz, Hasan. *Türkiye'de Din Adamlarının Yeterliliği ve Vatandaşların Din Adamlarından Beklentileri (Antalya, Balıkesir, Denizli ve İzmir Örneği)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Yılmaz, Hüseyin. *Din ve Dindarlık*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014.
- Yılmaz, Özgür Devrim vd. "İnanç Turizmini Konu Alan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi e Tez Sonuçları Açısından Bir Değerlendirme (1998-2023)". *Journal of Academic Tourism Studies* 5/1 (29 Ağustos 2024), 103-116. <https://doi.org/10.29228/jatos.75635>

**OSMANLI VE CUMHURİYET DÖNEMLERİNDE
BALIKESİR'DE DİNİ EĞİTİM METOTLARININ
KARŞILAŞTIRILMASI**
Rabia YURDAKÖK

Giriş

Osmanlı Devleti yönetimi öncesinde Balıkesir şehrindeki dini eğitime bakıldığında ilk olarak eskiçağ uygarlıkları ile karşılaşılmaktadır. Balıkesir’de hakimiyet kuran bu uygarlıklar Bitinler, Mizler, Frigler, Persler, Seleukoslar’dır. (İlgürel, 1992, s. 12-13) Bu medeniyetlerin Balıkesir şehrinde uyguladığı bir dini eğitimden bahsedilmesi söz konusu değildir. Çünkü eskiçağ döneminden günümüze ulaşan bu konu ile ilgili herhangi bir belge ya da kayıt bulunamamaktadır. Ancak o dönemlerde belirli bir dini inanış mevcuttur, eğitim olarak da daha çok çanak çömlek yapımı, heykel yapımı, maden işlemeciliği gibi eğitimler verilmektedir. Bu sebeple Balıkesir ilinde eskiçağ döneminde bir dini eğitim anlayışından bahsedilmemektedir.

Balıkesir şehrinde Roma İmparatorluğu hâkimiyetinde imparatorluğun resmi dini çerçevesinde bir dini eğitim verilmektedir. Bu sebeple Roma İmparatorluğu’nda dini öğreti Hristiyanlık idi. Roma İmparatorluğu’nun devamı olan Bizans İmparatorluğu’nda da dini eğitim Hristiyanlık üzerinden ilerlemekteydi. Bu iki imparatorluk döneminde dil ve edebiyat dersleri verilmekteydi. (Bayraktar, 2005, s. 48) Bu ders içerikleri göz önünde bulundurularak dini eğitimin de var olabileceği tahmin edilmektedir.

I. Haçlı Seferi döneminde Balıkesir şehri çok kısa bir süre Bizans’tan Türklerin yönetimine geçti. Bu tarihlerde Türkler Müslüman

olmuşlardı ancak şehirde uzun süre hâkimiyet kuramadıkları için haliyle bir dini eğitimden bahsedilmemektedir.

1296 - 1297 yıllarından itibaren Balıkesir şehrini Karesi Beyliği hâkimiyeti altına almıştı. (Günel, 2001, s. 488) Bu dönemde şehirde Türk-İslam sentezi görülmüyordu. Şehrin dört bir yanına camiler yapılmış ve bu camilerde eğitim vermeye başlanmıştı. (Bayraktar, 2005, s. 48) Böylece 14. yüzyılın ilk çeyreği itibarıyla Balıkesir şehrinde dini eğitim verildiği bilinmektedir.

1. Osmanlı Devleti Dönemi'nde Balıkesir'de Dini Eğitim

Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti iki ardıl devlet olarak bu topraklar üzerinde hüküm sürmüşlerdi. Bu süreç içerisinde iki devlet eğitim sistemleri içerisinde hem dini eğitim hem de pozitif bilimlere önem vermişler ve bu çerçevede çeşitli dersleri göstermişlerdi. Osmanlı Devleti dini eğitimi İslam dininin öğrenilmesi için, pozitif bilimleri de Osmanlı Devleti bünyesinde bilim insanı yetiştirilmesi amacı ile eğitim sistemi içerisine yerleştirmişti.

Osmanlı Devleti 1302 yılında Bafeus Savaşı'ndan zaferle ayrılınca resmi bir devlet olarak hüküm sürmeye başlamıştı. Bu tarihten itibaren kurumsallaşma yolunda hızla ilerliyordu. Devlet yönetim olarak İslam dinine göre düzenlenen kurallar ile yani Şeri hukuk ile yönetiliyordu. Şeri hukuk kuralları da devletin birçok sistemine yansımıştı. (Gökçe, 2005, s. 85) Bu sebeple Osmanlı Devleti'nin eğitim sistemi içerisinde dini eğitim ön plandaydı. Bu durum da Balıkesir şehrine yansımış ve Balıkesir'de eğitim medrese ve zaviyelerde vermeye başlanmıştı. (Özkan Aydemir, 2009, s. 9)

Osmanlı Devleti döneminde Balıkesir'de eğitim verilen medreseler genellikle camilerin yanına inşa edilirdi. Balıkesir şehrinde Osmanlı Devleti döneminde ilk defa hem dini eğitim hem de pozitif bilimler eğitimi verilen ilk medrese Yıldırım Bayezid Medresesiydi. Bu medrese Yıldırım Bayezid Camisi yanına inşa edilmiş ve 14. yüzyılda

eğitim faaliyetlerine başlamıştı. (Bayraktar, 2005, s. 48) Yıldırım Bayezid medresesinden sonra eğitim faaliyetlerinin gerçekleştiği ikinci yer olarak bilinen bir zaviye, Balıkesir şehrinin Edremit ilçesinde inşa ettirilmişti. Burada da dini ve pozitif eğitim verilmekteydi. 16. yüzyıl ile birlikte bu zaviyelerin sayısı arttırılmış ve Karesi livası içerisinde Sultan Tekkesi, Hamza Bey Zaviyesi, Selçuk Hatun Zaviyesi isimli zaviyelerde eğitim faaliyetleri sürdürülmekteydi. (Erünsal, 2018, s. 22)

Bu yüzyıllarda Balıkesir şehrinde eğitim faaliyeti gösteren medreseler arasında "Keşkezade, Alaybeyi, Hacı Kaya, Demirci, Tevfikiye, Mevlevihane, Hoca Sinan, Hoca Halil Efendi, İbrahim Bey, Hacı Ali, İncirlioğlu, Kaleli, Eski Kütüphane, Hacı Yahya, Hoca Kuyu, Darul Hadis Medreseleri" bulunmaktadır. (Bayraktar, 2005, s. 49)

Osmanlı Devleti medreselerde okutulması için bir ders programı hazırlanmış ve bu program Balıkesir dâhil bütün şehirlerde bulunan medreselerde okutulmaktaydı. Bu program içerisinde pozitif bilimlerin dersleri alfabe dersi ile başlıyordu. Hesap dersinin içeriği günümüz matematik dersinin içeriği ile ve coğrafya dersinin içeriği de günümüz coğrafya dersinin içeriği ile uyuşmaktaydı. Bu derslerin yanı sıra Malumat-ı Ziraiye dersi verilerek bu derste de ziraat ile ilgili bilgiler verilmekteydi. Medreselerde dini eğitim olarak da Kur'an-ı Kerim'in okunmasının öğrenilmesi için Kur'an-ı Kerim dersleri, Kur'an-ı Kerim'in güzel okunabilmesi için de tecvit dersleri, İslam dininin kurallarının ayrıntılı bir şekilde öğrenilebilmesi için din kaideleri dersi, hadis ve namaz dersleri de dini eğitim programı içerisinde verilmekteydi. (Demir, 2017, s. 617)

Balıkesir'de dini eğitim ve pozitif bilimler eğitimi medrese haricinde mahalle mekteplerinde de verilirdi. Çocuklar 5 ile 6 yaşlarına geldiğinde yaşadıkları mahallelerinde bulunan mahalle mekteplerinde okula başlardı. (Ergin, 1939, s. 69) Mahalle mektebine gelen öğrenciler burada hem dini eğitim hem de pozitif

bilimlerin derslerini alırlardı. Ancak dini eğitim dersleri pozitif bilimlerin derslerine göre daha fazlaydı. Öğrenciler burada aldıkları derslerden dini eğitim olarak Kur'an-ı Kerim okumayı, namaz surelerini ve İslam dininin temel bilgilerini öğreniyorlardı. Pozitif bilim dersleri olarak da yazı yazmayı, hesap yapmayı ve tüm bu bilgilerin yanında bir alanda zanaat öğrendikleri derslerini görüyorlardı. (Tekeli ve İlkin, 1999, s. 7)

Mahalle mektebinde temel düzeyde eğitim alan öğrenciler, eğitim hayatlarına sıbyan mekteplerinden devam ederlerdi. Sıbyan mekteplerinde de ders içerikleri mahalle mekteplerindeki ile aynıydı. Sadece dersler içerik açısından fazlalaştırılmıştı. (Sakaoğlu, 2003, s. 13) Mahalle mektebinde verilen eğitim ile sıbyan mektebinde verilen eğitim arasındaki fark; bir öğrencinin sıbyan mektebinden mezun olabilmesi için Kur'an-ı Kerim'i en az bir kere hatim etmesi gerekiyordu. Eğer öğrenci hatim etmezse sıbyan mektebinden mezun olamıyordu. (Taşdemirci, 2001, s. 173) Sıbyan mektepleri genellikle camilerin yakın civarına inşa edilirdi. Sıbyan mektebinde dini derslerin eğitimini veren öğretmenler genellikle medrese mezunları arasından seçilirdi. Bazı dönemlerde medrese mezunu öğretmen bulunamazsa imam, müezzin gibi din görevlileri de sıbyan mekteplerinde dini dersleri öğretirlerdi. (Demirtaş, 2007, s. 174)

Osmanlı döneminde Balıkesir şehrinde dini eğitim veren sıbyan mekteplerinin başında Mahmut Ağa Muallimhanesi ve Rihleti Efendi Muallimhanesi gelmekteydi. Bunların yanı sıra şehirde eğitim veren başka sıbyan mektepleri de vardı. Bunlar "İbrahim Çelebi, Kara Yahya, Yahya Efendi, Hasan Çelebi, Hanımzade, ElHac Mehmet, Rasih Zade, Sıbyan Hacı, Çeşmeli Hoca, Yaralı, Arap Hacı, Şükrüye Hoca ve Mahkeme Katibi Muallimhaneleri" idi. Bu sıbyan mekteplerinin günümüze sadece isimleri ulaşabilmişti. (Özer, 1957, s. 11-12)

19. yüzyılın sonlarına doğru Balıkesir şehrinde dini eğitim veren on beş medrese bulunmaktadır. 20. yüzyılın başına gelindiğinde bu sayı 45'e yükselmişti. (Bayraktar, 2005, s. 49) Bu döneme kadar belirtilen dini eğitim ve pozitif bilimler eğitim programı uygulanmaya devam etmişti. Ancak 19. yüzyıl ile birlikte programlarda değişikliğe gidilmiş, değişen dünya şartları ile pozitif bilimlere verilen önem artmıştı. Bu dönemde ağırlıklı olarak din eğitimi yerine modern eğitim anlayışı ön plana çıkmaya başlamıştı. Bu sebeple pozitif bilimlerin ders saati de eskisine nazaran arttırılmıştı. Ancak dini eğitim ders saatleri ve içerikleri açısından herhangi bir revizyona gidilmemişti.

19. yüzyılda pozitif bilimlere verilen önemin artması Balıkesir'de de görülmüştü. Dönemin Balıkesir müftüsü Ali Şuuri Efendi Balıkesir'deki mevcut kurumlarda pozitif bilimlerin ders saatinin arttırılması yönünde çalışmalar yapmıştı. (Yurt Ansiklopedisi, 1982, s. 1128) Ali Şuuri Efendi dışında Balıkesir'de eğitim konusunda çeşitli faaliyetler yapan bir diğer kişi de Rüştîye Muallimi Fahri Efendi idi. (Gülen, 2007, s. 98) Fahri efendi de eğitim sistemi içerisindeki eski sistemin uygulanışının zorluklarını görmüş ve bu sistemin yeniden düzenlenmesine değinmişti.

Balıkesir'de pozitif bilimlere verilen önemin artması ile eğitim sisteminde de yavaş yavaş değişimler yaşandığı görülmektedir. Balıkesir'de ilk defa askeri okul Edremit'te açılmıştı. Pozitif bilimlere artan önem ile birlikte Balıkesir'de ilk defa 1848 yılında öğretmen okulu açılmıştı. (Bayraktar, 2005, s. 51) Osmanlı arşiv kayıtlarında yer alan bir belgeye göre 1864 yılında Balıkesir'de (Karesi bölgesinde) ilk defa rüştiye okulunun açıldığı bilinmektedir. (BOA.,C. MF., 136/6782) Bu değişim ve dönüşümler neticesinde Balıkesir'de idadi okul da açılmıştı. İdadi okulun açılış yılı olarak 1886 yılı kayıtlara geçmişti. (Kayalan, 2023, s. 1148) Rüştiye ve idadi eğitim kurumlarında da hem dini eğitim hem de pozitif bilimlerin eğitimi verilmekteydi.

1845 yılında Osmanlı hükümeti kanun hükmünde bir emir çıkarttı. Bu emre göre medreseler haricindeki bütün eğitim kurumları devletin kontrolü altında eğitim faaliyetlerini sürdürebileceklerdi. (Karal, 1999, s. 21-22) Medreselerde verilen eğitimler rüştiye okullarında verilmeye başlandı. Böylece kız çocuklarının da okula giderek eğitim alabileceği düşünülmüyordu. (Özkan Aydemir, 2009, s. 16-17) Balıkesir’de çıkarılan Karesi Gazetesi de “Çocuklara Ders” manşeti ile bu okullardaki eğitimi desteklediğini anlatan yazılar yayımlıyordu. (Bayyığıt ve Polat, 2022, s. 215)

Osmanlı Devleti yönetiminde Balıkesir şehrinde dini eğitim sadece İslam dininin öğretilerini kapsamıyordu. Şehirde yaşayan Rum ve Ermeni nüfusu da mensubu oldukları dinlerinin öğretilerini içeren bilgileri çocuklarına öğretiyorlardı. Bu dini öğretiler Hristiyanlık üzerineydi. (Öntuğ, 2006, s. 354) Bu durum göz önünde bulundurulduğunda Balıkesir’de dini eğitim denildiğinde İslam dininin öğretileri ve Hristiyanlık dininin öğretileri karşımıza çıkmaktadır.

2. Cumhuriyet Dönemi’nde Balıkesir’de Dini Eğitim

29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte birçok alanda çeşitli yenilikler yapılmıştı. Eğitim sistemi de yenilik yapılan alanların başında gelmekteydi. Dünya şartlarına uygun çağdaş bir eğitim anlayışı çerçevesi çizildi. Osmanlı Devleti’nden kalan yıpranan ve bozulan eğitim sistemi ve eğitim kurumları için çeşitli inkılâplar yapılmıştı. Osmanlı Devleti’nde uygulanan eğitim politikasının tam aksine pozitif bilimlere daha fazla önem verilerek ders saati arttırılmış, dini eğitim pozitif bilimlere göre geri planda kalmış ve ders saati azaltılmıştı.

Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte eğitim sistemi dört bölümden oluşturulmuştur. Birincisi okulöncesi eğitim, ikincisi ilköğretim, üçüncüsü ortaöğretim ve dördüncüsü de yükseköğretimdir. Bu sistem

içerisinde hem dini eğitim hem de pozitif bilimler eğitimi verilmektedir. (Deringöl, 2007, s. 22) Cumhuriyet yönetimi ile birlikte dini eğitime Osmanlı Devleti'ndeki medreseler gibi ayrı bir binada değil mevcut eğitim sistemi içerisinde yer verilmiştir. Bu dönemde Balıkesir şehrinde bu şekilde eğitim veren yaklaşık 168 ilkokul bulunmaktadır. (Kayalan, 2023, s. 1150)

Cumhuriyet'in ilk yıllarında dini eğitim veren medreseler kapatılmıştı ancak ülke genelinde bu eğitimi verebilecek imam hatip okulları mevcuttu. İmam hatip okulları medreseler gibi sıkı bir dini eğitim vermiyordu. Sadece pozitif bilimlere göre dini eğitim ders saatleri daha fazla idi. Bu yıllarda da ülke genelinde 29 imam hatip okulu vardı. Bu okullardan birisi de Balıkesir şehrinde bulunmaktaydı. (Günendi, 2019, s. 50) Balıkesir'de bulunan imam hatip okulunun adı Karesi İmam Hatip Okulu idi. Bu okul 1927 yılına kadar eğitim vermiş ve 1926 yılında kapatılmıştı. (Tepe ve Dalmış, 2023, s. 8-14)

1923 ile 1930 yılları arasında Balıkesir'de uygulanan eğitim sistemi içerisinde dini eğitim ilkokullarda iki saat olmak üzere Kur'an-ı Kerim ve Din Dersleri ismi ile eğitim verilmekteydi. Lise grubunda ise Din Bilgisi adı ile bir saat dini eğitim veriliyordu. (Şimşek, 2013, s. 393)

1930 ile 1950 yılları arasında bu dersler müfredat dışı bırakılmıştı. Ancak 1956 yılından itibaren kademeli olarak ortaöğretim ve liselerde din dersi adı altında dini eğitim vermeye başlanmıştı. Bu ders ise seçmeli idi. Dini eğitim konusunda öğrenciler serbest bırakılarak dini eğitim seçmeli bir ders statüsü haline getirilmişti. (Çelik, 2006, s. 100-101) Bu dönemde dini eğitime ve imam hatiplere daha fazla önem veriliyordu. 1955 yılında Balıkesir'de bir imam hatip okulu açılmak istenilmiş ve bu okulun inşaatına başlanılmıştı. Balıkesir'de bu okulun inşaatı için 5000 lira bağış yapılmıştı. (Çevik, 2021, s. 595)

1982 anayasasının yürürlüğe girmesi ile ahlak bilgisi ve din dersleri birleştirilerek Din ve Ahlak Bilgisi adı altında bir ders yürürlüğe

girmişti. Din eğitimi ilköğretim ve ortaokullarda iki saat, lise döneminde bir saat olmak üzere zorunlu eğitim olarak müfredatta yerini almıştı. (Çelik, 2006, s. 101) Dönem dönem din eğitimi süreci değişse de günümüzde bu temel ekseninde din eğitimi mevcudiyetini korumaktadır.

3. İki Dönemde Balıkesir’de Verilen Dini Eğitimin Karşılaştırılması

Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti devletlerinde uygulanan eğitim sistemine genel bir perspektiften bakıldığında her iki devletin de hem dini eğitim hem pozitif bilimler eğitimi verdiği görülmektedir. Ancak Osmanlı döneminde dini eğitim medreselerde sadece erkek öğrencilere verilirken Cumhuriyet dönemi ile birlikte hem kız hem erkek öğrencilere dini eğitim vermeye başlanmıştır. Böylece Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte eğitimde eşitlik sağlanmış oldu.

Osmanlı Devleti yönetiminde dini eğitim medreseler gibi ayrı bir alanda verilirken Cumhuriyet döneminde dini eğitim ve pozitif bilimler birleştirilmişti. Bu birleştirme de tek bir çatı altında toplanarak bir arada eğitim vermeye başlanmıştır. Bir gün içerisinde hem dini dersleri hem de pozitif bilim dersleri öğrencilere öğretilmekteydi.

Osmanlı döneminde dini eğitim öncelenmiş ve bütün ders müfredatları dini eğitim ağırlıklı bir şekilde düzenlenmişti. Cumhuriyet döneminde ise Osmanlı Devleti’nden kalan eğitim müfredatı değiştirilmişti. Yeni müfredata göre dini eğitim ders süresi azaltılmış pozitif bilimlere daha fazla önem verilerek ders saati arttırılmıştı.

Osmanlı döneminde verilen dini eğitim derslerinin içeriği İslam dini öğretilere çerçevesinde şekillenmiş ve ibadet ağırlıklı bir ders müfredatı uygulanmıştı. Cumhuriyet döneminde ise dini eğitim dersleri genel kültür ve genel ahlak çerçevesi içerisinde şekillendirilmişti.

Sonuç

Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde Balıkesir şehrinde verilen dini eğitim metotları karşılaştırıldığında karşımıza dört farklı sonuç çıkmaktadır. Her iki devlet de kendi bünyesinde Balıkesir şehrinde dini eğitim vermiştir. Bazı dönemlerde dini eğitime fazlaca önem verilmiş ve müfredat dini eğitim yönünden şekillenmiştir. Bazı dönemlerde de dini eğitim müfredatta azaltılmış yerini pozitif bilimlere bırakmıştır. Dini eğitimin varlığı, eğitim sistemi içerisinde günün şartlarına binaen değişim ve dönüşüm göstermiştir. Netice olarak dini eğitim her iki devlet tarafından da verildiği bilinmektedir.

Kaynakça

- Akbulut, U. (2003). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim*. Ankara: TBA.
- Akyüz, Y. (1999). *Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul: Alfa.
- Aliağaoğlu, A.; Mirioğlu, G. (2020). Urban Identity Of Balıkesir. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 42, 374-399.
- Bayraktar, B. (2005). Balıkesir'de Eğitim. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, 14, 46-81.
- Bayyığıt, M.; Polat, M. (Hz.). (2022). *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi II*. Balıkesir: BBB Yayınları.
- Çelik, A. (2006). İlk Öğretim Müfredatında Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 16, 100-104.
- Çevik, Z. (2021). Demokrat Parti Dönemi'nde Balıkesir İlinde Eğitim Ve Sağlık Alanlarındaki Uygulamaların Yerel Basına Yansımaları (1950-1960). *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 579-601.
- Demir, H. (2017). Osmanlı İlk Dönemi Medreselerinin Kuruluş Süreci ve Arap Dilinin Öğretimi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6, 2, 614-622.
- Deringöl, Y. (2007). Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi'nden Günümüze İlköğretim Öğretmenleri Yetiştirilmesinin Tarihsel Boyutu ve Eğitimcilerin Görüşlerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 17-27.
- Doğan, M.A. (1987). *Milli Mücadele'de Balıkesir*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Er, H. (1999). *Osmanlı Devleti'nde Çağdaşlaşma Ve Eğitim*. İstanbul: Rağbet.

- Erünsal, B. M. (2018). *XVI. Yüzyıl Sonlarında Hüdavendigâr Livası Vakıflarından Kesitler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Gülen, E. (2007). *Kurtuluş Savaşı Yıllarında Balıkesir*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Günel, Z. (2001). Karesioğulları. *DİA*, 25, 488-489.
- Günendi, R. (2019). *Cumhuriyet'in İlanının İlk Yıllarında Balıkesir*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- İlgürel, M. (1992). Balıkesir. *DİA*, 5, 12-14.
- Kani, A.K. (2009). *Balıkesir Şehir Ve Belediye Tarihi*. Balıkesir: Kent
- Kayalan, F. (2023). Maarif Yıllıklarına Göre Balıkesir'de Eğitim (1950-1960). *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13, 1, 1147-1176.
- Koçer, H. A. (1987). *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu (1773- 1923)*. Ankara: Uzman.
- Koçer, H.A. (1991). *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu Ve Gelişimi*. Ankara: MEB.
- Korkmaz, S. (2006). *Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Balıkesir'de Sosyal Hayat*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Kuşçi, A. (2021). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: İksad.
- Öntuğ, M.M. (2006). Balıkesir'deki Ermeni Kilisesi ve Mektep Açma Faaliyetleri. *OTAM Dergisi*, 19, 343-364.
- Özer, K. (1957). *Tarihte Balıkesir*. Balıkesir: Türk Dili Matbaası.

- Özkan Aydemir, F. (2009). *Salnamelere Göre Balıkesir’de Eğitim ve Eğitim Kurumları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sert, A. (2021). *1923-1960 Döneminde Sosyal Siyasi Ekonomik Açısından Balıkesir*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA),
- Cevdet Tasnifi (C): Maarif (C..MF.):
- 136/6782.
- Tepe, İ. M. ; Dalmış, M. (2023). *Asırlık Çınar Balıkesir İmam Hatip Lisesi 1923-2023*. Yayınlanmamış Kitap, Balıkesir.
- Şimşek, E. (2013). Çok Partili Dönemde Yeniden Din Eğitimi ve Öğretimine Dönüş Süreci (1946-1960). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 49, 391-414.
- Şimşir, N. (2013). *Balıkesir Şehri Ve Tarihi Araştırmaları*. İstanbul: IQ Kültür Sanat.

PANDEMİ SÜRECİNDE DKAB ÖĞRETMENLERİNİN MATERYAL KULLANIMI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Beyza Nur GÖRMÜŞ

Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Mezunlu

Giriş

1.1. Araştırmanın Problemi

COVID-19 pandemi sürecinin günümüzdeki etkileri göz önüne alındığında, uzaktan eğitimde DKAB öğretmenlerinin materyal kullanımı üzerinde durulması gereken alanlardan bir tanesidir. Bu süreç; uzaktan eğitim ile DKAB dersinin işleme araçları, öğretim yöntem ve teknikleri, öğretim teknolojileri ve materyal kullanımının nasıl olması, derslerin daha ilgi çekici hale nasıl getirilebilir konunun ele alınmasını gündeme getirmiştir.

Bu bağlamda araştırmada, öğretmenlerin gözüyle pandemi sürecinde uzaktan eğitimin; materyal kullanımı farklılığına yol açıp açmadığı, açıtsa bunların neler olduğu ve eğitimin verimliliği üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu yüzden çalışmanın konusu “Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim Veren DKAB öğretmenlerinin Materyal Kullanımı Üzerine Bir Araştırma” şeklinde tespit edilmiştir. Araştırmanın temel problemi ise, “Pandemi sürecinde DKAB öğretmenlerinin materyal kullanıma ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesidir”.

1.2. Araştırmanın Konusu

Covid-19’un dünya genelinde tüm insanlığı etkilemesi ve sosyal yaşamın her alanını kısa sürede değiştirmesi beklenilmektedir. Günlük hayatta yaşanan bu sosyal değişimlerin yanında eğitim

alanındaki değişiklikler uzaktan eğitim kavramını tekrar gündeme getirmiştir.

Daha önce teknolojik gelişmelere göre isteğe bağlı olarak bu durumla karşı karşıya kalınırken, yaşanan pandemi nedeniyle uzaktan eğitim kavramı zorunlu olarak günlük hayatımızda yerini almıştır. Uzaktan eğitim kavramı, “birbirlerinden uzak mekânlarda olan kişilerin çeşitli teknolojik araçları kullanarak iletişim kurabilmesi” olarak tarif edilmektedir.

Araştırmamızla ilgili literatür incelendiğinde Covid-19 sürecinde uzaktan eğitimi konu edinen pek çok araştırmaların olduğu görölmektedir. Birbirinden farklı branş öğretmenlerinin veya öğrencilerin uzaktan eğitim ile ilgili bilgi, tecrübe ve değerlendirmelerinin incelendiği bilimsel çalışmalar araştırmamıza kaynaklık etmiştir. Bu çalışma DKAB dersi öğretmenlerinin uzaktan eğitim sürecini materyal kullanımını nasıl ele aldıkları, bu sürecin olumlu ve olumsuz taraflarının neler olduğu ile ilgili tecrübelerini ele almaktadır.

1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Pandemi sürecinde uzaktan eğitim veren DKAB öğretmenlerinin materyal kullanımı üzerine değerlendirileceği bu çalışmada; konu ile ilgili bir durum tespiti yapmak, ihtiyaç ve beklentileri ortaya koymak, bunların beraberinde getireceği problemlere de çözüm üretilmesine katkı sağlamak, araştırmadan beklenen önem ve katkılarındandır.

Konuyla ilgili alan yazın incelendiğinde, Uzaktan eğitimde DKAB öğretmenlerin materyal kullanımı üzerine din eğitimindeki değişim üzerine yapılan çalışmaların sınırlı düzeyde olduğu görölmektedir. Ancak, pandemi sürecinde DKAB öğretmenlerinin materyal kullanımı üzerine yapılmış herhangi bir çalışmaya ise ulaşılmadığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle araştırmanın tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi sürecinde, uzaktan eğitim ile gerçekleşen DKAB

öğretmenlerinin materyal kullanımı değişimi ve bunun etkileri konusunda ilgili literatüre ve alanda oluşan boşluğun doldurulmasına katkı sağlaması beklenmektedir.

Araştırmanın temel amacı, pandemi sürecinde uzaktan eğitim ile devam eden DKAB öğretmenlerinin materyal kullanımının farklı yönlerden değerlendirilmesini ve bu süreçte yaşanan olumlu olumsuz süreçleri ortaya koymaktır.

Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Pandemi döneminde uzaktan eğitim sürecinde DKAB öğretmenlerinin materyal kullanımı öğretmen gözüyle incelemeyi amaçlayan bu çalışmada, tarama modeli (Özdemir, 2014) benimsenmiştir. Tarama modeli, geçmişte ya da günümüzde var olan bir durumu olduğu biçimiyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Bkz. Kaptan, 1993; Erkuş, 2011; Karasar, 2016; Creswell, 2016; dan aktaran Çanakçı, 2014)

2.2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini, Balıkesir il Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı okullarda görev yapan öğretmenler olup örneklem ise; Balıkesir il Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı Burhaniye, Bigadiç ve Edremit ilçelerinde resmi ve özel ortaokul ve liselerde görev yapan 100 öğretmen vardır. Bu çalışma 69 DKAB öğretmeninden oluşmaktadır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Pandemi sürecinde uzaktan eğitim veren DKAB öğretmenlerinin materyal kullanımı incelemeye çalışıldığı bu çalışmada, teknikler arası iş birliği stratejisi takip edilmiş, literatür taraması ve anket tekniklerinden yararlanılmıştır.

2.4. Verilerin Toplanması

Araştırmanın teorik çerçevesini ve odağını netleştirmek, bu konuda bilimsel bir zemin oluşturmak üzere konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Araştırmada veri girişinin yapıldığı ikinci kaynak, alan uzmanlarına danışılarak oluşturulmuştur. Bu kapsamda, araştırmanın içerik geçerliliğini sağlamak, kapsam-sınırlılıklar ve süreyi belirlemek için alan uzmanlarına danışılmıştır. Anket formu ise araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Anket uygulaması için Balıkesir İl Milli Eğitim Müdürlüğünden izin alınmıştır. Çalışma 2021/2022 Eğitim-Öğretim yılının bahar döneminde uygulanmıştır. Bu bağlamda araştırmanın ampirik bulguları için anket tekniği kullanılmıştır. Ayrıca ankette yer alan açık uçlu sorulara verilen cevaplar tasnif edildikten sonra, elde edilen verilerin müstakil ve karşılaştırmalı olarak yorumları yapılmıştır. Anketlerden elde edilen veriler ve alanyazın incelemesinden elde edilen verilerin ışığında, pandemi sürecinde uzaktan eğitim veren DKAB öğretmenlerinin materyal kullanımına ilişkin tespitler ve öneriler ortaya konulmaya çalışılmıştır. (Akt. Çanakcı, 2014)

2.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizi ve yorumlanmasında ise; öncelikle araştırma kapsamında öğretmenlere yönelik anket formları hazırlanmıştır. Anketler, pandemi sürecinden dolayı katılımcılarla yüz yüze değil, internet ortamında (Google forms, sosyal medya ve mail yoluyla) uygulanmıştır. Araştırmacı tarafından internet ortamında uygulanacak anket formlarından elde edilecek verilerin istatistiksel analizi Google forms programı üzerinden yapılmıştır. Öncelikle ankete katılan deneklere ilişkin bağımsız değişkenler için frekans (n) ve yüzde (%) tabloları düzenlenmiştir. Ayrıca açık uçlu sorulara verilen cevaplar tasnif edildikten sonra elde edilen verilerin müstakil ve karşılaştırılmalı olarak yorumları yapılmıştır. Anketlerden ulaşılan

bulgular ilgili literatürden yararlanılarak değerlendirilmiştir. (Bkz Çanakcı, 2014)

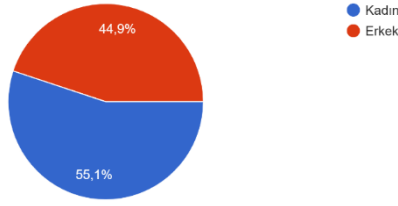
Bulgu ve Yorumlar

3.1. DKAB Öğretmenlerinin Kişisel Durumları

Bu bölümde ankete katılan DKAB Öğretmenlerinin demografik ve sosyal kültürel durumları tespit edilmeye çalışılmıştır; bu bağlamda öğretmenin cinsiyeti, yaş aralığı, eğitim durumu, lisansüstü eğitim yapma durumu, görevlerinin bulundukları okul kademeleri, öğretmenlikteki hizmet yılı gibi verilere yer verilmiştir.

Demografik özellikler	Alt Boyut	(n)	%
Cinsiyet	Kadın	38	55,1
	Erkek	31	44,9
	Toplam	69	100
Yaş	22-35 yaş	27	39,1
	36-45 yaş	31	44,9
	46-55 yaş	8	11,6
	56 ve üzeri yaş	3	4,3
	Toplam	69	100
Eğitim Durumu	İlahiyat Fakültesi Mezunu	31	44,9
	Eğitim Fakültesi-DKAB M.	37	53,6
	İslami İlimler Fakültesi M.	1	1,4
	Yüksek İslam Enstitüsü M.	-	-
	Toplam	69	100
Hizmet Yılı	1-10 Yıl Arası	32	46,4
	11-20 Yıl Arası	24	34,8
	21-30 Yıl Arası	11	15,9
	31 Yıl ve Üzeri	2	2,9
	Toplam	69	100
Görevi Bulunan Okul Kademesi	İlkokul	4	5,8
	Ortaokul	39	56,5
	İmam Hatip Ortaokulu	5	7,2
	Lise	21	30,4
	Toplam	69	100

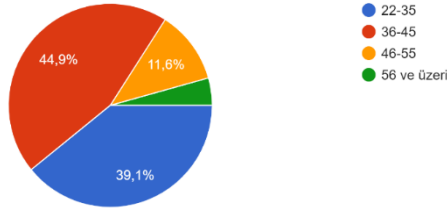
1.Cinsiyet

Şekil 1: Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Şekil 1'e göre 69 öğretmenden %55,1' ini (n=38) kadınlar, %44,9'unu (n=31) erkekler oluşturmaktadır. Bulgulara göre kadın ve erkek sayısında eşitlik olduğu görülmektedir.

2.Yaş Aralığı

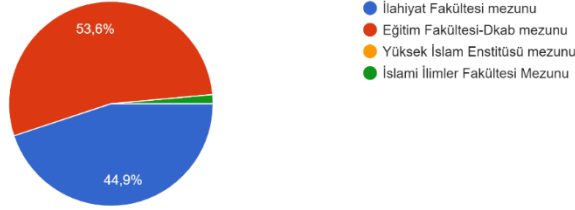

Şekil 2: Öğretmenlerin Yaş Aralıklarına Göre Dağılımı

Şekil 2'deki yaş aralığına baktığımızda 22-35 yaş aralığını yetişkinlik, 36-45 yaş aralığını genç yetişkinlik, 46-55 yaş aralığını orta yetişkinlik, 56 yaş ve üzerini ise ileri yetişkinlik olarak değerlendirilmiştir. Şekil 2' de araştırmaya katılanların %44,9'u (n=31) 36-45 yaş aralığında olduğu yani genç yetişkinlik dönemlerinde olduğu gözlemlenmektedir. %39,1'nin (n=27) ise 22-35 yaş yetişkinlik döneminde olduğu, %11,6 (n=8) oranındaki kişilerin ise 46-55 yaş aralığındadır. %4,3'ün ise (n=3) 56 yaş ve üzeri olduğu gözlemlenmektedir. Verilere bakıldığında genç yetişkinlik dönemi olarak kabul ettiğimiz 36-45 yaş aralığında 31 kişinin var olduğu

görülmüştür. Güneş'in Gaziantep ilinde öğretmenlere yaptığı materyal kullanımı üzerine çalışmasında 25-30 yaş arasında öğretmen sayısının fazla olduğu gözlemlenmektedir. 25-30 yaş arası öğretmenlerimiz %36,29 civarında, 31-35 yaş arası %31,52 civarındadır, 36-40 yaş arası öğretmenlerimizde %24,87 oranındadır. Görüldüğü gibi DKAB öğretmenlerimizin ciddi bir çoğunluğu 25-40 yaşları arasındadır ki bu oran %92,68'i bulmaktadır. (Güneş, 2012) elde ettiğimiz verileri iki il açısından karşılaştırdığımızda yaş olarak aralarında benzerlik olduğu görülmektedir.

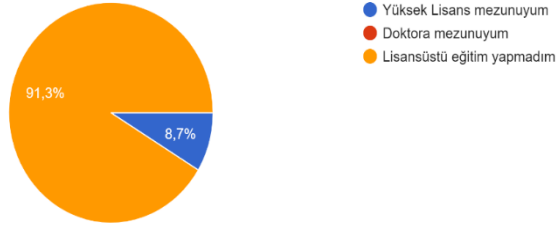
3-Eğitim Durumu

Şekil 3: Öğretmenlerin Eğitim Durumları

Şekil 3'e bakıldığında %53,6'nın (n=37) Eğitim fakültesi mezun olduğunu, %44,9'un (n=31) ise İlahiyat Fakültesi mezunu olduğu gözlemlenmektedir. %1,4'ün ise (n=1) İslami İlimler Fakültesinden mezun olmuştur. Grafiğin geneline baktığımızda Eğitim Fakültesine bağlı DKAB öğretmen sayısının fazlalığı formasyon bilgi noktasında öğretmenlik alanına bilginin fazlalığı dikkat çeken husustur. Araştırmamıza katılan Yüksek İslam Enstitüsü mezunu öğretmeniz bulunmamaktadır.

4-Lisansüstü Eğitim Durumu

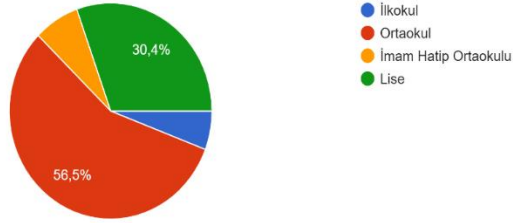
Şekil 4: Lisansüstü Eğitim Durumları

Yüksek lisans ya da doktora yapmanın öğretim materyali hazırlama ve kullanma durumunu pozitif katkısı olacağı düşüncesiyle öğretmenlere öğrenim durumları sorulmuş ve öğretmenlerin kendilerine yöneltilen soruya verdikleri cevaplar tabloda gösterilmiştir.

Şekil 4’te DKAB öğretmenlerinin %91,3 (n=63) Lisansüstü eğitim yapmadıkları, %8,7 (n=6) Yüksek lisans mezunu oldukları gözlemlenmektedir. Özdemir’in Konya ilinde yaptığı araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğunun (%89,4) lisans mezunu olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Yüksek Lisans yapmış olanların oranı %9,5 ve doktora yapmış olanların oranı ise %1,1’dir. Yüksek Lisans ve doktora mezunları beraber değerlendirildiğinde araştırmaya katılan İlköğretim DKAB öğretmenlerinin %10,6’sının lisansüstü eğitim yapmış olduğu görülmektedir. Bu oran sürekli kendisini geliştirmek durumunda olan İlköğretim DKAB öğretmenleri açısından biraz düşük çıkmıştır. Burada tabi ki öğretmenlerin kişisel düşünceleri de etkili olabilir. Ama Millî Eğitim Bakanlığı’nın bu konuda özendirici adımlar atmaması daha önceden sağlanan bazı haklardan geri adım atmış olması da etkilidir. (Özdemir, 2010). Özdemir’ in araştırmasından 12 yıl sonra bu araştırmaya paralel olarak Lisansüstü eğitimin hala az olduğu gözlemlenmektedir. Fakat son

zamanlarda açıklamalarla birlikte Lisansüstü eğitimi istekli hale getirme çabaları Milli Eğitim tarafından öne çıkarılmaktadır.

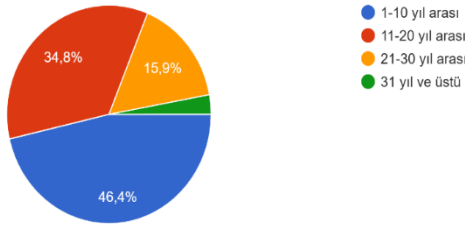
5-Okul Kademesi

Şekil 5: Şu an Görevli Oldukları Okul Kademesi

Şekil 5'e bakıldığında %56,5'in (n=39) Ortaokul da çalıştıkları, %30,4 (n=21) Lise de görev yaptıkları, %7,2'nin (n=5) İmam Hatip Ortaokulunda çalıştıkları, %5,8'in (n=4) ise İlkokulda görev yaptıkları gözlemlenmiştir. Böylece Ortaokulda görev yapan öğretmen sayılarının fazla yere sahip olduğu gözlemlenmektedir.

6-Hizmet Yılı

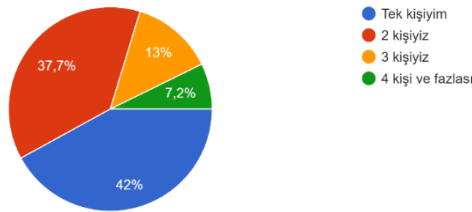
Şekil 6: Öğretmenlikteki Hizmet Yılı Durumu

Şekil 6'daki grafikte %46'sının (n=32) 1-10 yıl arasında çalıştıkları gözlemlenmiştir. %34,8'nin (n=24) 11-20 yıl arasındaki hizmet yılında oldukları, %15,9'un (n=11) 21-30 yıl hizmet yılında oldukları, %2,9'un (n=2) ise 31 yıl ve üstü çalıştıkları gözlemlenmiştir. Mesleki deneyim ile öğretim materyali hazırlama ve kullanma durumu arasında pozitif

bir ilişkinin olacağı düşüncesiyle çalışmaya katılan öğretmenlerden çalışma yıllarını belirtmeleri istenmiştir. Buna ilişkin bulgular aşağıdaki gibidir. (Özdemir, 2010)

Araştırmaya katılan öğretmenlerin içerisinde hizmet yılı bakımından 1-10 yıllık olanlar en büyük grubu oluşturmaktadır. Bu grup, hizmet yılı daha kıdemli olanlarla birlikte değerlendirildiğinde ise DKAB öğretmenlerinin yaklaşık %50'sinin 10 yıldan fazla kıdeme sahip olduğu ifade edilebilir.

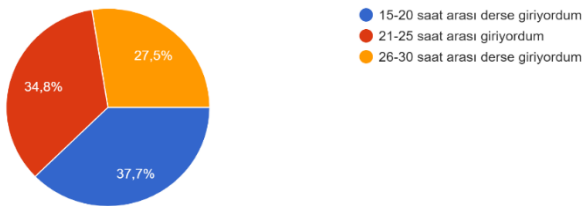
7-Aynı Okulda Çalışan Öğretmen Sayısı

Şekil 7: Aynı Okulda Çalışan DKAB Öğretmen Sayısı

Şekil 7'de %42'nin (n=29) okulunda tek kişi olarak görev yaptığı, %37,7'nin (n=26) iki kişi olarak görev yaptıkları, %13'ün (n=13) üç kişi olarak çalıştıkları, %7,2'nin (n=5) aynı okulda dört kişi ve fazlası olduğu gözlemlenmiştir. Böylece genelde öğretmenlerinin okulda tek kişi olarak görev yaptıkları anlaşılmaktadır.

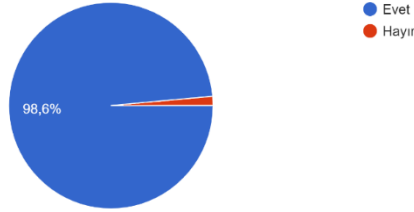
8-Pandemi de Haftalık Girilen Ders Saati

Şekil 8: Pandemi Sürecinde Haftalık Kaç Saat Derse Girme Durumu

%37,7'si (n=26) 15-20 saat arasında derse girdiklerini, %34,8'inin (n=24) 21-25 saat derse girdiklerini, %27,5'inin (n=19) ise 26-30 saat aralığında derse girdikleri bilgisine ulaşılmıştır. Buradan anlaşılıyor ki öğretmenlerin çoğunluğunun pandemi sürecinde de ders yükünün fazla olduğu gözlemlenmektedir. DKAB öğretmenlerinin büyük bir kısmının haftalık ders saati ortalamasının üzerindedir. Yukarıda geçen pasta grafiklerine genel olarak baktığımızda DKAB öğretmenlerinin yaş itibariyle genç, görev yılı itibariyle yeni, hizmet yılı düşük, çoğunluğu okulunda tek öğretmen, ders fazlalığı itibariyle yoğun durumda olan bir DKAB öğretmeni profili ile karşı karşıyayız. Bu durum öğretmenin materyal hazırlama ile ilgili zamanının kalmaması sonucuna ulaşılmaktadır.

9-Uzaktan Eğitimde Öğrenci Sayısı

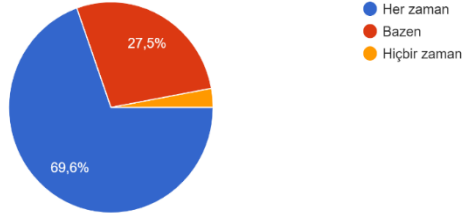

Şekil 9: Uzaktan Eğitim Sürecinde Öğrenci Derse Katılım Durumu

Şekil 9'da görüldüğü üzere %98,6'sının (n=68) derslerine katılım noktasında azalışın olduğunu ifade etmişlerdir. %1,4'ün (n=1) ise dersi ile ilgili sınıf mevcudun da azalış yaşamadığını söylemektedir. Azalış yaşanmamasının sebebi derslerini eğlenceli hale getirerek işlediğini böylece öğrencilerin ilgi ve alakalarını çekebildiğini dile getirmiştir.

3.2. DKAB Öğretmenlerinin Öğretim Materyali Hazırlama ve Kullanma Durumlarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar

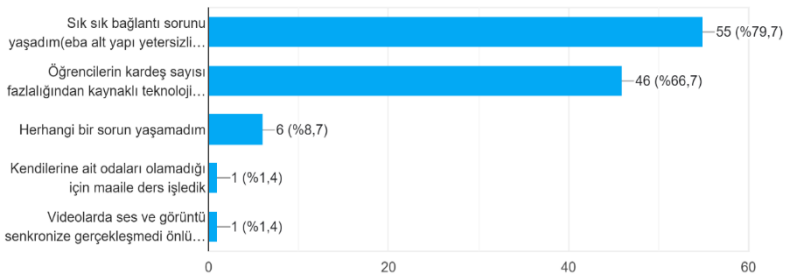
3.2.1. DKAB Öğretmenlerinin Pandemi Sürecinde Derslerini İşlerken Teknolojik, Görsel veya İşitsel Materyal Kullanıma İhtiyaç Duyma Durumu

Şekil 10: Pandemi Dersleri İşlerken Teknolojik, Görsel veya İşitsel Materyal Kullanma Durumları

Şekil 10’da görüldüğü üzere %69,6’sının (n=48) materyal kullanmaya ihtiyaç duyduklarına ifade etmişlerdir. %27,5’inin (n=19) materyale bazen ihtiyaç duyduklarını, %2,9’unun (n=2) materyal kullanıma ihtiyaç duymadıklarını belirtmişlerdir. Böylece anlaşılıyor ki Uzaktan eğitim sürecinde bilgisayar odaklı eğitimde DKAB dersini anlatırken öğretmenler materyale fazlaca ihtiyaç duymuşlardır. Materyal kullanıma hiç ihtiyaç duymayan öğretmenlere ise uzaktan eğitim sürecinde nasıl ders anlattıkları merak uyandırmaktadır.

3.2.2. Salgın Sürecinde Teknolojik Materyali Kullanırken Yaşanan Problemlerin Durumu

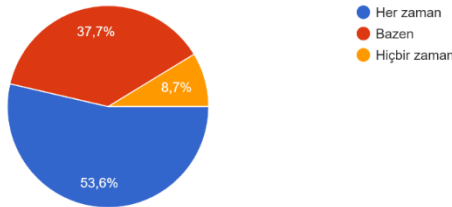

Şekil 11: Salgın Sürecinde Materyal Kullanırken Yaşanan Problemler Durumu

Şekil 11’de %79,7’lik (n=55) yaşadığı sorun Sık sık bağlantı kopukluğu ve buna paralel olarak EBA alt yapı sorunu yaşadıklarını belirtmişlerdir. 2012 yılında FATİH Projesi kapsamında kurulan EBA’nın pandemi sürecinde ilk etapta yetersiz kalması daha önce bu kadar kapsamlı kullanılmadığı ve ihtiyaç olmadığından kaynaklanabilmektedir. Zamanla bu sorunlar çözülmeye çalışılmaktadır. %66,7’sinin (n=46) Öğrencilerin aynı evde yaşayan kardeş sayısı fazlalığı ve derse katılımın zor olması veya olmaması şeklinde cevap verdikleri görülmektedir. Öğretmenlerin %8,7’sinin (n=6) herhangi bir sorun yaşamadıklarını dile getirmişlerdir. Öğretmenlerin diğer seçeneğine yazdıkları sorunlardan bir kısmı da şunlardır: Öğrencilerin kendilerine ait odaları olmadıkları için ailece ders işledikleri, başka bir öğretmenin ise video ve ses senkronizinin yaşanmadığı sorunlar dile getirilmiştir.

3.2.3. DKAB Öğretmenlerinin Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim Yaparken Ders Anlatımlarında Kamerayı Kullanma Durumları

Şekil 12: DKAB Öğretmenlerin Pandemi Sürecinde Kamera

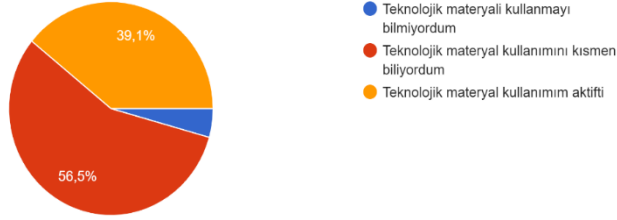

Kullanma Durumları

Şekil 12’de %53,6 (n=37) oranında öğretmenlerin kameralarını her zaman açtıklarını dile getirmişler. %37,7’sinin (n=26) kameralarını bazen açtıkları, %8,7’lik (n=6) kısmının ise ders anlatırken kamerasını hiçbir zaman açmadıklarını gözlemlemekteyiz. Hem pandemi hem

de uzaktan eğitim sürecinde kişinin ne kadar fazla duygu organına seslenilirse akılda kalıcılık ve derse istekliliğin artacağı dikkat çekilmektedir.

3.2.4. DKAB Öğretmenlerinin Pandemi Sürecinden Önce Teknolojik Materyale İlgili Durumları

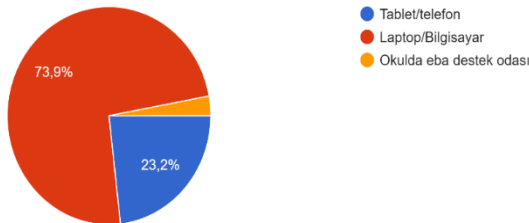

Şekil 13: Öğretmenlerin Pandemi Sürecinden Önce Teknolojik Materyale İlgili Durumları

Şekil 13'te DKAB Öğretmenlerinin %56,5'i (n=39) teknolojik materyal kullanımını kısmen bildiklerini ifade etmişlerdir. %39,1'i (n=27) teknolojik materyal kullanımında aktif olduklarını dile getirmişlerdir. %4,3'ü (n=3) ise teknolojik materyal kullanımını bilmediklerini ifade etmişlerdir.

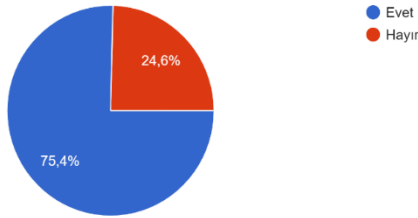
3.2.5. DKAB Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitim Sürecinde Ders Anlatımında Tercih Ettikleri Materyal Kullanım Durumları

Şekil 14: DKAB öğretmenlerinin Uzaktan Eğitim Sürecinde Tercih Ettikleri Materyal Durumları

Şekil 14’ te %73,9’u (n=51) ders anlatımını laptop/Bilgisayar dan anlattıklarını, %23,2’nin (n=16) ders anlatımları tablet/telefon ile işledikleri, %2,9’un (n=2) okulda EBA destek odasından yararlandığını ifade etmektedir. Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun derslerini genellikle kişisel bilgisayarlarından anlattıkları gözlemlenmektedir. Bu bilgilerden ortaya çıkmaktadır ki, araştırmamıza katılan öğretmenlerimizin %73’ü DKAB dersi için faydalanacağı kişisel bir bilgisayara var olması ve bu ders için teknolojik materyal kullanma yönelimleri olumlu olarak ortaya koymuşlardır.

3.2.6. DKAB Öğretmenlerinin Pandemi de Uzaktan Eğitim Sürecinde Sınava Hazırlanan Öğrencilere (8.sınıf ve 12. Sınıf) Özel Materyal Kullanım Durumları

Şekil 15: DKAB Öğretmenlerinin Pandemi Sürecinde Sınava Hazırlanan Son Sınıf (8. Ve 12. Sınıf) Öğrencilerine Özel Materyal Hazırlama Durumları

Şekil 15’te %75,4’ (n=52) son sınıfta sınava girecek öğrencileri için materyal hazırladığını dile getirmektedir. %24,6’sının (n=17) ise materyal hazırlamadıklarını belirtmişlerdir. Materyal hazırlanmasa bile EBA’nın içerisinde pandemi sürecinde kurulan akademik destek ile 7. ve 8.sınıf ila 11. ve 12. Sınıf öğrencilerinin gerekli dokümana oradan ulaşabilmektedirler. Bu durum öğretmenin sınıflarına girdikleri öğrencilere kısa komutlarla gerekli materyalleri iletebilme imkanı sunmaktadır.

3.2.7. DKAB Öğretmenlerinin Pandemi de Uzaktan Eğitim Sürecinde Materyal ile Ders Anlattıklarında Öğrencilerin Duygu ve Düşünce Durumları

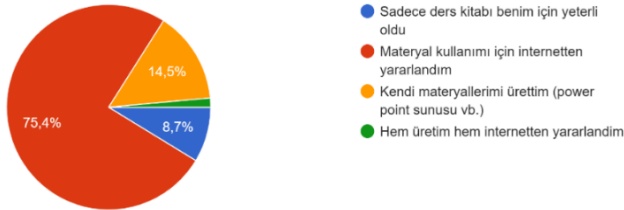
Şekil
16: DKAB

Öğretmenin Pandemi Sürecinde Materyal ile Dersini Anlattığında Öğrencinin Duygu ve Düşünce Durumları

Şekil 16' da %65,2'lik (n=45) kısmının öğretmenlerin dersini materyal kullanarak anlattıklarında öğrencilerin istek ve ilgilerinin arttığını, %33,3'ün (n=23) materyal kullanılsa dahil öğrencilerin derse karşı ilgi ve isteklerinin materyal kullanılsa da değişmediğini, %1,4 (n=1) materyal kullanıldığında derse ilgileri azaldığını dile getirmektedir. Yani katılımcıların üçte ikiden fazlası olumlu görüş belirtmişlerdir. Verileri genel olarak değerlendirdiğimizde DKAB dersinde teknolojik materyal kullanımının öğrencilerin derse ilgi ve isteklerinde artırmada önemli bir unsur olduğunu belirtilmektedir.

3.2.8. DKAB Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitim Sürecinde Teknolojik Materyal Kullanımında Nasıl Yol İzledikleri Durumları

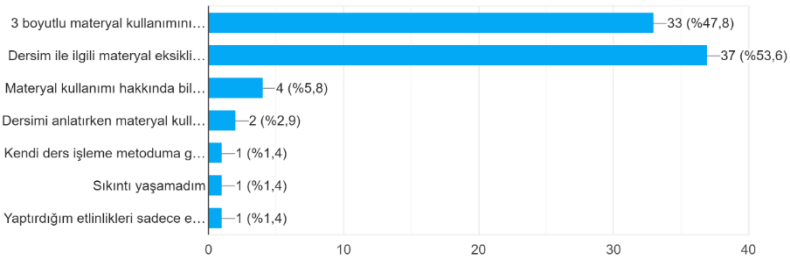
Şekil 17: DKAB Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitim Sürecinde

Teknolojik Materyal Kullanımında Nasıl Yol İzledikleri Durumları

Şekil 17’de %75,8 (n=52) Öğretmenin materyal kullanımı için internetten yararlandıkları, %14,5’in (n=10) kendi materyallerini ürettiklerini, %8,7 (n=6) öğretmenin ders kitabının kendisi için yeterli olduğunu, %1,4’ün (n=1) ise hem ürettiğinin hem de internetten yararlandığını dile getirmiştir. Şekil 10’a bakıldığında öğretmenlerin materyal kullanımına her zaman ihtiyaç duyanların %69,6 (n=48) kişi olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin genelinin internetten yararlandığı yorumuna ulaşılmaktadır. Burada dikkat çekilmesi gereken husus öğretmenlerin hazıra yeltenmesi konusudur. Öğretmenlerin kendi içeriklerini üreten kısmı sadece %14,5’in olması bu konuda yetersiz olduklarını veya istekli olmadıklarını, hazıra alışmış olmalarını göstermektedir.

3.2.9. DKAB Öğretmenlerinin Pandemi de Uzaktan Eğitim Sürecinde Materyal Kullanımında Zorlandıkları Durumları

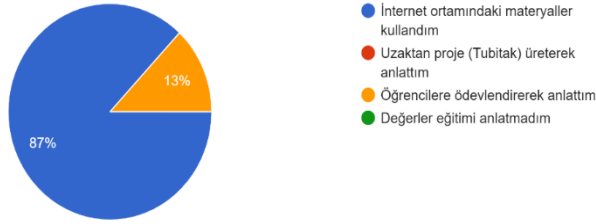

Şekil 18: DKAB Öğretmenlerinin Pandemi de Uzaktan Eğitim Sürecinde Materyal Kullanımında Zorlandıkları Durumları

Şekil 18’de Öğretmenlerin materyal kullanımında en çok zorlandıkları husus %53,6 (n=37) ile DKAB dersi ile ilgili materyal eksikliğidir. %47,8’lik (n=33) kısmı ise 3 boyutlu materyal kullanımı eksikliğini yaşamaktadır, bunun sonucu olarak da uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerle sınıf ortamı tam kurulamadığı için ve genelde teknolojik materyal kullanımdan dolayı bu sorun yaşanmıştır. Öğretmenlerin %5,8 (n=4) materyal kullanımı hakkında bilgisinin

olmadığını dile getirmişlerdir. Öğretmenlere artı yaşadığınız sorunlar nedir diye diğer soru sorulduğunda cevaplar şunlardır: Bir öğretmen kendi ders işleme metoduna göre ders işlediğini, diğeri herhangi bir sıkıntı yaşamadığını ve başka bir DKAB öğretmeni ise yaptırdığı etkinlikleri sadece ekrandan görebildiği, öğrencilerin online olarak kontrolünü sağlayamadığı sorununu belirtmiştir.

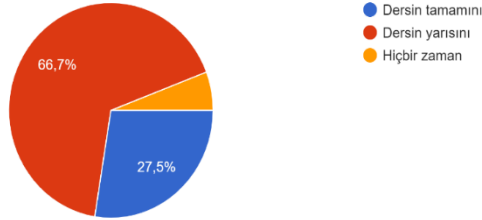
3.2.10. DKAB Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitimde Değerler Eğitimini Hangi Materyali Kullanarak Anlatma Durumları

Şekil 19: DKAB Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitimde Değerler Eğitimini Hangi Materyali Kullanarak Anlatma Durumları

Şekil 19' da öğretmenlerinin %87'si (n=60) internet ortamındaki materyallerle değerler eğitimini anlattıklarını, %13 (n=9) öğrencilere ödevlendirerek anlattıklarını dile getirmişlerdir. Uzaktan proje üreterek anlatan herhangi bir öğretmen bulunmamaktadır. Değerler eğitimini anlatmayan öğretmen bulunmamaktadır.

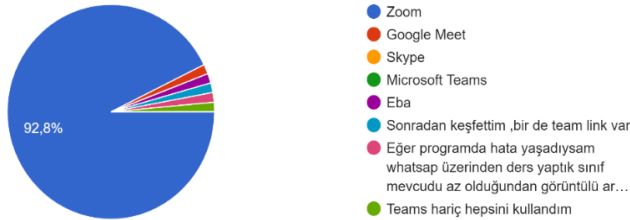
3.2.11. DKAB Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitimde Bir Ders Saati (30-40 dk.) Boyunca Konu ile İlgili Materyal Kullanımına Ne Kadar Süre Ayırma Durumları

Şekil 20: DKAB Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitimde Bir Ders Saati (30-40 dk.) Boyunca Konu ile İlgili Materyal Kullanımına Ne Kadar Süre Ayırma Durumları

Şekil 20’de %66,7(n=46) bir ders saati boyunca dersinin yarısında materyal kullandığını ifade etmiştir. Öğretmenlerin %27,5’lik (n=19) kısmı ise ders saatinin tamamını materyal kullanarak işlemiştir, oranlardan %5,8 (n=4) kısmı ise dersinin hiçbir zamanını materyale ayırmadığını ifade etmektedir.

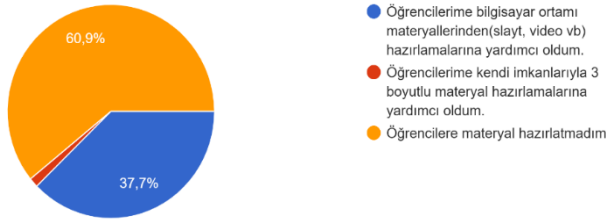
3.2.12. DKAB Öğretmenlerinin Kullanışlılık Olarak Rahat Kullandıkları Dijital Platform (Zoom, Google Meet, Microsoft Teams) Durumları

Şekil 21: DKAB Öğretmenlerinin Kullanışlılık Olarak Rahat Kullandıkları Dijital Platform (Zoom, Google Meet, Microsoft Teams) Durumları

Şekil 21’de öğretmenlerin %92,8 (n=64) zoom uygulamasını kullandıklarını gözlemlemekteyiz, bununla beraber EBA’ya bağlanıldığında direkt zoom programına yönlendirildiği dersin oradan işlenmesi durumunda kalınmasıdır. Diğer öğretmenlerin ise Google Meet, Skype, Whatsapp platformları üzerinden ders anlattıklarını ifade etmişlerdir.

3.2.13. DKAB Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitim Sürecinde Öğrencilerine Kendi Materyallerini (slayt, ödev vb.) Üretmeleri İçin Uygun Zemin Hazırlama Durumları

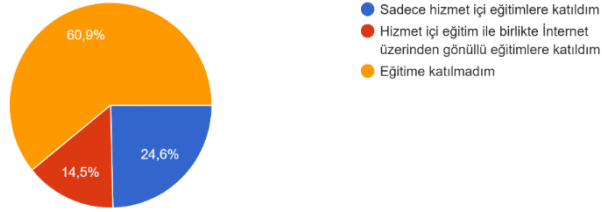

Şekil 22: DKAB Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitim Sürecinde Öğrencilerine Kendi Materyallerini (slayt, ödev vb.) Üretmeleri İçin Uygun Zemin Hazırlama Durumları

Şekil 22’de %60,9’unun (n=42) öğrencilerine materyal hazırlamadıkları, %37,7’sinin (n=26) öğrencilerine bilgisayar ortamı materyallerinden hazırlamalarına yardımcı olduğu, %1,4 (n=1) ise öğrencilerine kendi imkanlarıyla 3 boyutlu materyal hazırlamalarına destek verdikleridir.

3.2.14. DKAB Öğretmenlerinin Pandemi Sürecinde Materyal Hazırlama ile İlgili Seminer Çalışmasına Katılma Durumu

Şekil 23: DKAB Öğretmenlerinin Pandemi Sürecinde Materyal

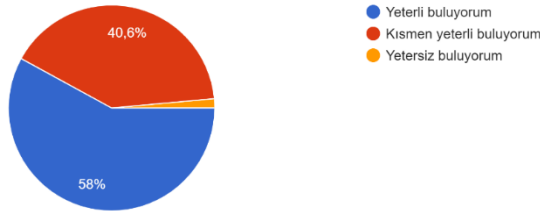

Hazırlama ile İlgili Seminer Çalışmasına Katılma Durumu

Şekil 23'te Öğretmenlerin %60,9'u (n=42) materyal hazırlama ile ilgili eğitime katılmadıkları, %24,6'sı (n=17) sadece hizmet içi eğitime katıldıklarını, %14,5'in (n=10) ise hizmet içi eğitimle birlikte internet üzerinden eğitimlere katıldıklarını ifade etmektedir.

3.2.15. DKAB Öğretmenlerinin Pandemi Sürecinde Kullandıkları Zoom Uygulamasını Nasıl Buldukları ile Durumları

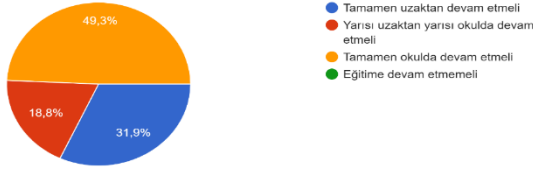
Şekil 24: DKAB Öğretmenlerinin Pandemi Sürecinde Kullandıkları

Zoom Uygulamasını Nasıl Buldukları ile Durumları

Şekil 24'te %58'nin (n=40) zoom uygulamasını yeterli bulduğu, %40,6 (n=28) zoom uygulamasını kısmen yeterli bulduğunu, %1,4 (n=1) ise zoom uygulamasını yetersiz bulduğunu ifade etmektedir.

3.2.16. DKAB Öğretmenlerinin Pandemi Dönemi Bir Daha Yaşansa Eğitimin Nasıl İstedikleri Durumu

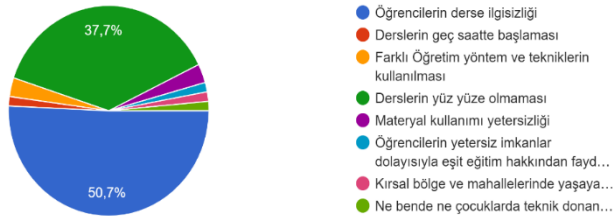

Şekil
25: DKAB

Öğretmenlerinin Pandemi Dönemi Bir Daha Yaşansa Eğitimin Nasıl İstedikleri Durumu

Şekil 24'te görüldüğü üzere öğretmenlerin %49,3'ü (n=34) bir daha pandemi yaşansa eğitim tamamen okulda devam etmeli görüşündelerdir. Öğretmenlerin %31,9'u (n=22) tamamen uzaktan devam etmeli düşüncesindedir. Öğretmenlerden %18,8'i (n=13) ise yarısı uzaktan yarısı okulda devam etmeli ifadesinde bulunmaktadır. Buradan çıkarılabilecek husus öğretmenlerin pandemi döneminde evden ders anlatımı, evde bir yoğunluğun olması, öğretmenin uzaktan anlatımında zorlanma durumu gibi sebeplerden dolayı neredeyse yarısı öğretmenlerin bir daha pandemi süreci yaşadığında okulda olması gerektiği düşüncesini belirtmektedirler.

3.2.16. DKAB Öğretmenlerinin Pandemi Döneminde Ders Anlatırken Karşılaştıkları En Önemli Sorun Durumu

Şekil 25: DKAB Öğretmenlerinin Pandemi Döneminde Ders Anlatırken Karşılaştıkları En Önemli Sorun Durumu

Şekil 25'te öğretmenlerin gördükleri sorunların başında %50,7 (n=35) oranla öğrencilerin derse karşı ilgisizliğidir. %37,7'sinin (n=26) derslerin yüz yüze olmamasını ifade etmektedirler. Öğretmenlerden dile getirilen diğer sorunlar şunlardır; derslerin geç saatte başlaması, dersler uzaktan olduğu için farklı öğretim yöntem ve tekniğin kullanılması, materyal kullanımı yetersizliği, teknik imkanların yetersizliği ve kırsal bölgelerde yaşayan çocukların kısıtlı imkanlarının olması öğretmenler tarafından dile getirilen sorunlardır.

Anketin 28. Soruda ise Öğretmenlerden katkı sağlayabilecek cevaplarını sordüğümüzda:

- "DKAB dersi materyal eksikliği üzerine çalışılabilir"

- "Uzaktan eğitimde fırsat eşitliği verilmelidir"

- "Salgın süreci benim kendimi geliştirmem için çok faydalı oldu, o dönemde internet ortamında birçok eğitim düzenlendi, haberdar olduklarıma imkanlar dahilinde katılarak çok faydalandım, teknolojik alanda bilgilerimi ve kendimi çok geliştirdim. Ayrıca flipped learning (ters yüz öğrenme) modelini keşfederek derslerime entegre etmeye başladım. Şu an hala bu öğretim modeli ile derslerimi işlemeye devam ediyorum. Yakın zamanda öğrencilerime bir anket düzenledim ve açık ara bu modeli tercih ettiler (düz anlatım metodu istemediler). Bu metot sayesinde ders başarıları ve öğrencilerimin derse ilgileri katlanarak arttı."

- "Bu süreç kırsal kesimler için aslında teknolojik materyal kullanımı açısından daha verimli geçti çünkü normal şartlarda okul olanakları bu kadar teknolojik materyal kullanımına uygun değildi. Ancak devam zorunluluğunun olmaması ve bağlantı probleminden dolayı ders saatlerinin geçe kayması öğrencileri derslere karşı ilgisizleştirdi. Buna rağmen derse katılan öğrencilerle verim sağladık."

- “Görsel şunu ve materyaller din öğretiminde önemli ancak hiçbir şey öğrenci ile öğretmenin göz temasındaki önemin yerini tutamaz.” cevapları verilmiştir.

Sonuç

Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte derslerde teknolojik materyal kullanımı artmıştır. Bu teknolojik materyali okullarda kullanmak durumunda kalan öğretmenlerinde, kendilerini yetiştirmeleri gerekmektedir. Çünkü daha önce bahsedildiği üzere Eğitim teknolojisi, öğrencinin anlayış kabiliyetini artırdığı, öğrenme çeşitleri bakımından her öğrencinin o bilgiye kolaylıkla ulaşmasını öğretmektedir. Böylece öğrenci başarısının objektif olarak yansıtılmasına olanak sağlamaktadır. Bu durum her öğrencinin dersini öğrenirken kendi özelliklerine uygun olanaklar verilmesi durumu ortaya çıkmaktadır. Böylece öğrencinin öğrendiklerini unutma durumunu ortadan kaldırmaktadır. Özellikle Covid-19 süreciyle öğretmenlerin derslerini anlatırken materyale ihtiyaç duydukları gözlemlenmektedir. Fakat bu ihtiyacı kendileri hazırlayarak değil de daha çok internetten başkasının yapmış olduğu materyalleri kullandıkları sonucuyla karşılaşılmaktadır.

Öğretmenlerden kaynaklı bazı olumsuzluklara ulaşılmıştır. Bunlardan bazıları; teknolojik materyal hazırlama noktasında yetersizlik öne çıkmaktadır. Bir diğer husus, uzaktan eğitimde çeşitli teknolojik materyal hazırlamadaki hizmetiçi seminerlerine katılım azlığı konusudur. Bu durum öğretmenin dersine ek yardımcı materyal hazırlama yerine internette bulunan hazır materyal kullanımını tercih ettiğine ulaşılmaktadır. Bu çalışmaların azlığı olarak sebep öğretmenlerin kendilerini geliştirmek için yüksek lisans, doktora gibi faaliyetlere giren öğretmen sayısı azlığı bu duruma örnek verilebilmektedir.

Eğitim ve öğretimde fırsat eşitliğini sağlamak önem arz etmektedir. Okullardaki teknolojiyi iyileştirmek amacıyla bilişim teknolojisi

araçlarının öğrenme-öğretme sürecinde daha fazla duyuya karşılık verilmeli, derslerde etkin kullanımı için; okul öncesi, ilköğretim ile ortaöğretim düzeyindeki tüm okulların dersliğine dizüstü bilgisayar, akıllı tahta ve internet ağ altyapısı sağlamak hedefi olan projeler MEB’ de mevcuttur. DKAB dersi için değil, mevcut tüm derslerin hedeflerine katkı sağlayacaktır.

Eğitimin içerisinde kim olursa olsun her eğitimcinin sürekli olarak kendisine “daha iyisini nasıl yapabilirim?” cevabını sorgulamalıdır. Böylece eğitimci kendisini yenileyeceğini, eğitimle ilgili yeni gelişmelere daha çabuk adapte olacağını ve eğitimde başarıyı yakalayacağını düşünülmektedir. Öğretim materyallerinin öğrenmeyi kolaylaştırdığı ve öğrenmenin daha kalıcı olmasını sağladığı herkes tarafından kabul edilmektedir. İlköğretim DKAB öğretmenlerinin de derslerinde öğretim materyallerini yeteri kadar kullanmaları bir gerekliliktir. Ama ilköğretim DKAB öğretmenlerinin materyal kullanma konusunda yeterli seviyede olmadıkları sonucuna ulaşılmaktadır. DKAB öğretmenlerin yaşları genç olmalarına rağmen ders kitabı, yazı tahtası gibi araçları daha çok kullandıklarını, özellikle teknolojik araçları (bilgisayar,prejeksiyon vb) kullanma konusunda pek yeterli olmadıkları sonucu ortaya çıkmıştır. İlköğretim DKAB öğretmenlerinin temin edilmesi çok kolay olan resim/fotoğraf, çalışma yaprağı gibi materyalleri bile az kullanıyor olmaları DKAB dersi için büyük bir kayıptır. İnternet destekli pek çok site yapan ve bunun üzerinde çalışmalar yapan DKAB öğretmenlerinin de var olduğu bilinmektedir.

Kaynakça

- Canpolat, U. Yıldırım, Y. (2021) “Ortaokul Öğretmenlerinin COVID-19 Salgın Sürecinde Uzaktan Eğitim Deneyimlerinin İncelenmesi” Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi. Cilt 7, Sayı 1, 74 – 109.
- Creswell, J. W. (2018). Nitel Araştırma Yöntemleri (4. Baskı). (Çev.). Siyasal Kitabevi. Ankara.
- Çanakcı, A. A. (2014). Yaygın din eğitiminde din görevlilerinin rolü. Bursa: Emin Yayınları.
- Erkuş, A. (2011). Davranış Bilimleri için Bilimsel Araştırma Süreci. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Güneş, Adem, (2012) Dkab Dersinde Teknolojik Materyal Kullanımı ve Dkab Öğretmenlerinin Teknolojik Materyal Kullanma Eğilimleri (Gaziantep ili örneği) Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt: xvi, sayı: 1 sayfa: 479-506
- Kaptan, Saim. (1993) Bilimsel Araştırma Teknikleri ve İstatistik Yöntemleri, Tekışık Ofset, Ankara,
- Karasar, N. (2016). Bilimsel Araştırma Yöntemi (30. bs). Nobel Akademik Yayıncılık
- Özdemir, Mustafa. (2010) “İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Dkab Derslerinde Öğretim Materyali Hazırlama Ve Kullanma Durumu” Yüksek lisans tezi, Sivas.